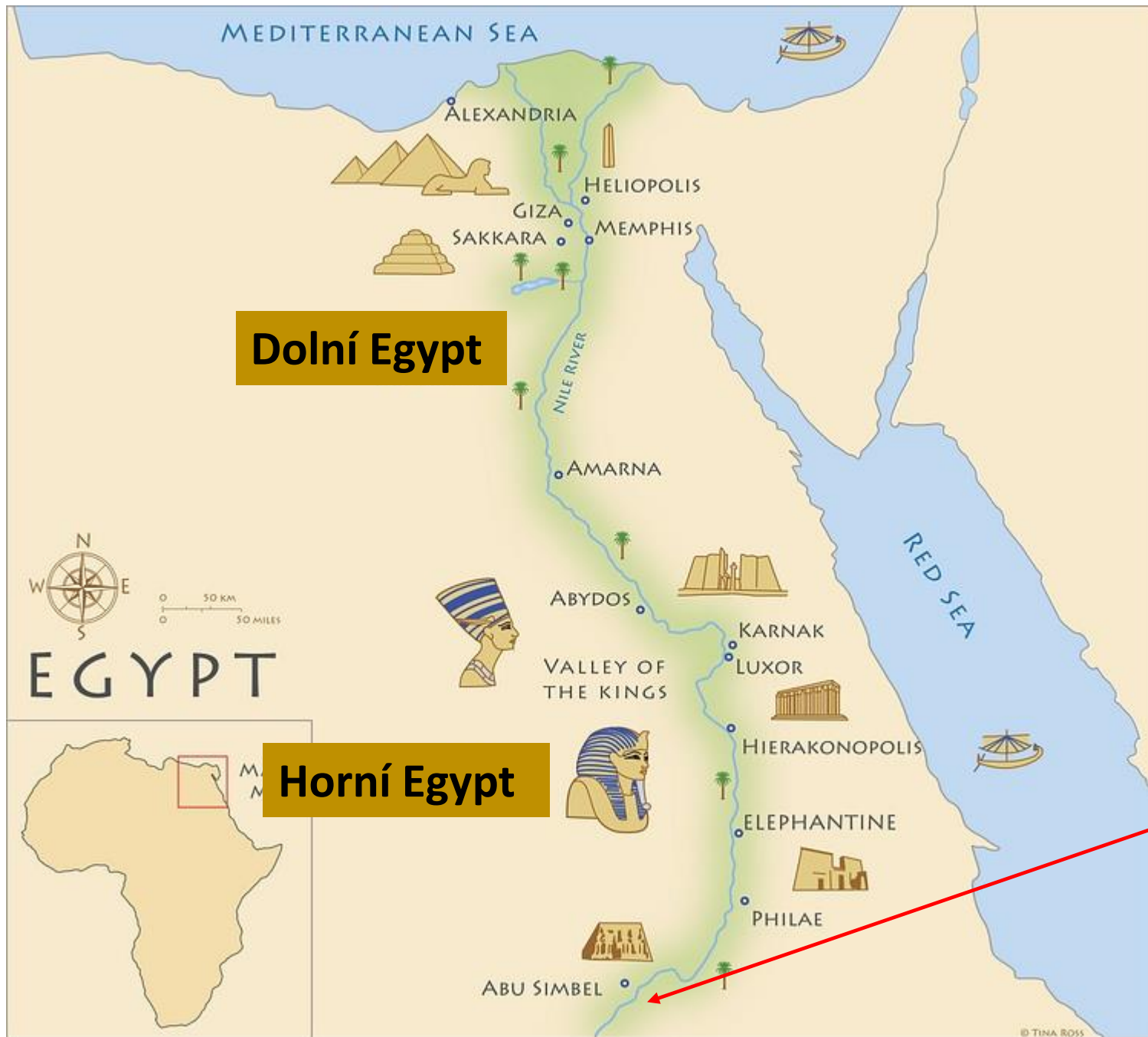

Starověký Egypt

*„Myslím, že o své zemi mluvili pravdu. Je ostatně na pohled jasné i tomu, kdo o tom předtím neslyšel, ale má rozum, že **Egypt**, do kterého Řekové připlouvají na lodích, je **pro Egyptány** nově získaným územím a **darem řeky**.“*

*Dějiny aneb devět knih dějin nazvaných Músy, kniha druhá
Hérodotos z Halikarnássu (asi 484 př. n. l. – mezi lety 430/420 př. n. l.)*

Pozn. slovo Nil pochází z řec. neilos = proud

Dolní Egypt

Horní Egypt

I. katarakt

Jméno Egypt odvozeno od Hutkaptah = označení chrámu boha Ptaha v Memfidě (doslova Svatyně Ptahova ducha) – jde o výraz, kterým Řekové ztotožnili název konkrétního místa s celou zemí.

Ptah (Zobrazovatel) = **stvořitel světa**.

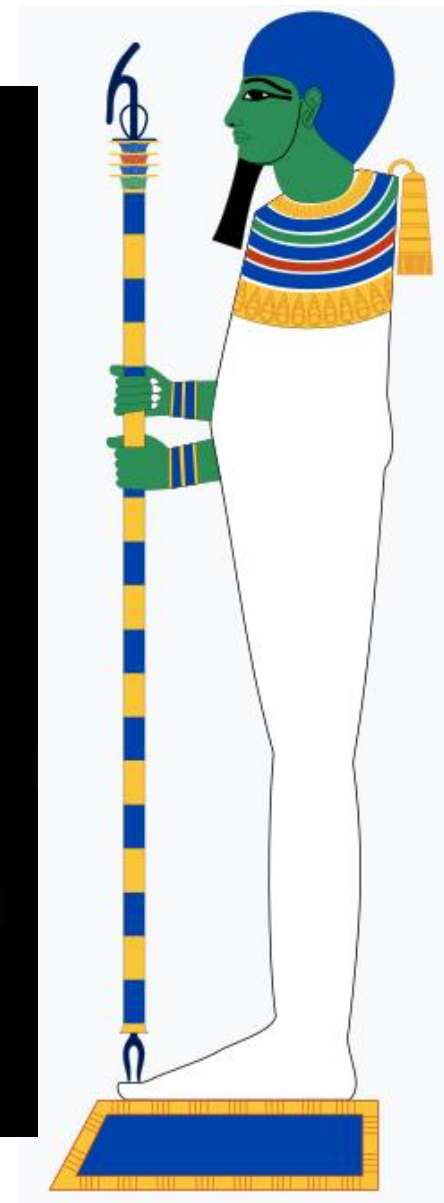
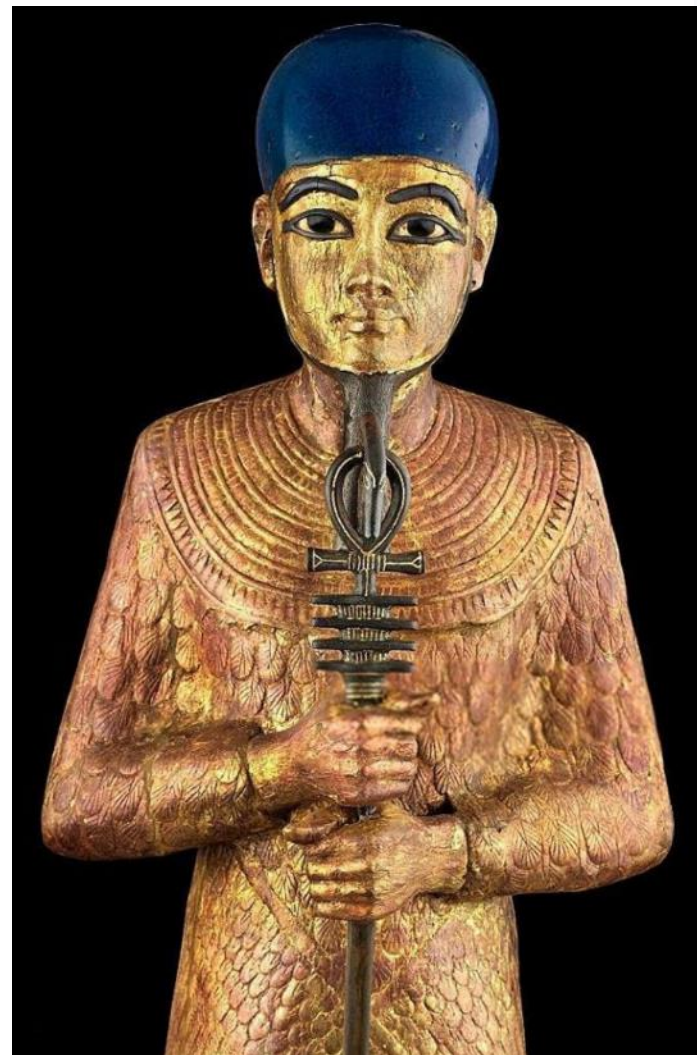
Zobrazován jako mumifikovaný muž s vyholenou lebkou či kápí a krátkým falešným vousem, držící **žezlo nebo ceremoniální hůl**, která nese kombinované **symboly anch a džed**.

Anch = hieroglyf **symbolizující život**

Džed = **symbol trvání**

a) Geografické a přírodní podmínky

- Na dolním toku Nilu, vznikla na přelomu 4. a 3. tis. př. n. l. významná starověká civilizace.
- Doznívalo předchozí vlhčí období – tzv. neolitický subpluviál vystřídal suché klima.
- Ještě v pol. 2. tis. př. n. l. bylo např. okolí Gízy savanou a nikoliv pouští, jako dnes.
- Zásadním činitelem ovlivňujícím život egyptské civilizace se stala řeka Nil.
- Vzhledem k omezeným srážkám byl Nil jediný zdroj vláhy pro zemědělství - každoroční záplavy od července do října/listopadu, přinášející také zúrodňující bahno a odnášející sůl.
- Přirozené záplavy (1-3,5 m vody nad normál) dovolovaly jednu sklizeň v lednu až dubnu. Přechod k umělému zavlažování dovolil 2-3 sklizně – konec záplav nastal roku 1902*.
- Význam zavlažování dokládá jeden z nejstarších úřednických titulů - „*kopáč kanálu*“.
- Pozor – v bažinaté krajině delty Nilu se orná půda získávala naopak odvodňováním.
- S rozvojem zemědělství byla spojena tzv. vnitřní kolonizace území.

Geografie území byla jedním z důvodů, že se tato civilizace vyvíjela po cca tři tisíce let samostatně.

Egyptské území můžeme rozdělit do čtyř částí:

- **delta Nilu** (od Káhiry na sever) – cca **23 000 km²**
- **oázy** (např. Fajjúm, oázy v Západní poušti)
- **údolí Nilu** – délka cca 1000 km, šířka 10 – 30 km, **11 000 km²**
- **pouště, hory** (Lybijská, Nubijská, Arabská poušť, Hora sv. Kateřiny, hora Sinaj, ...)

Jižní hranici Egypta tvořily ve starověku nilské přeje (tzv. **katarakty**) – konkrétně **1. katarakt**.

- 1. nilský katarakt na okraji města Asuán, kde řeka překonává žulová skaliska – pohled z hráze (Nízké) Asuánské přehrady. Staří Egyptané kataraktům, které představovaly překážku v plavbě, říkali „zlá voda“.**

Starověcí Egypťané používali také označení **Milovaná země** či **Černá země** pro úrodné nilské údolí a **Červená země** pro poušť.

Palermská deska – části čedičové stély, na níž byl po obou stranách zaznamenán **seznam staroegyptských panovníků** od mytologických králů k bohu Horovi, který vládu předal **prvnímu lidskému králi Menimu** po panovníky 5. dynastie (cca 2350 př. n. l.).

Záznamy zahrnují: dobu nástupu na trůn, **výšku nilských záplav**, zakládání chrámů, válečná tažení, sčítání zajatců, sčítání dobytka a podobně.

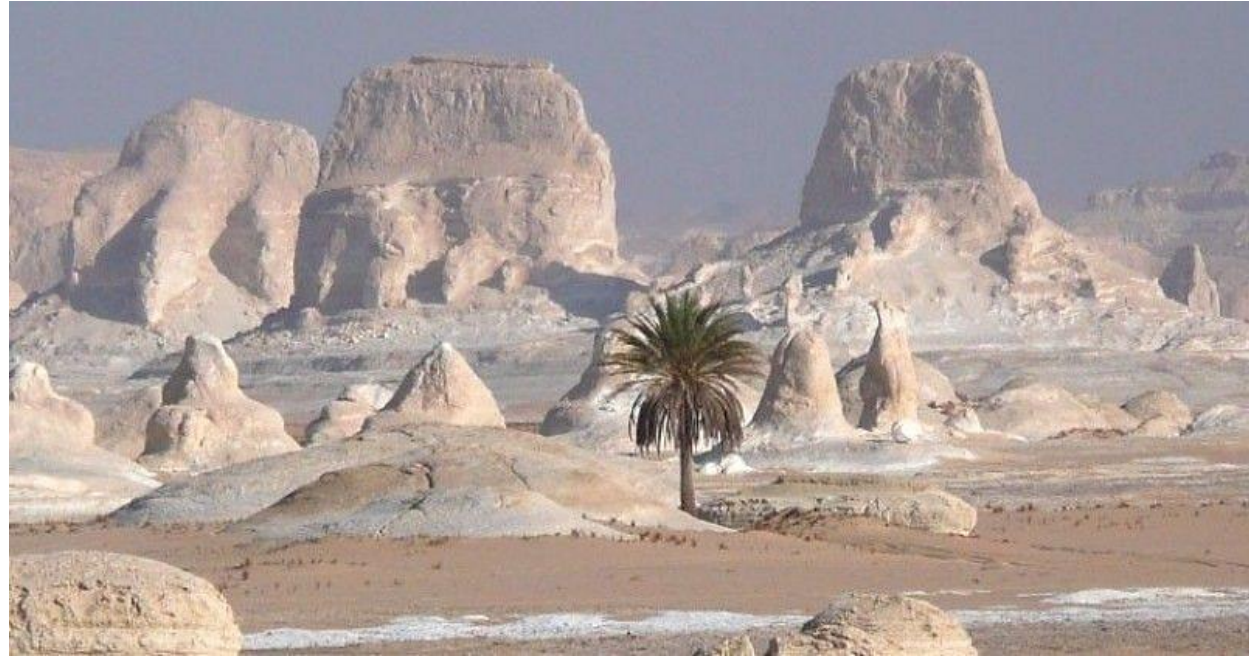
Název je odvozen od italského města Palermo, kde se v muzeu nachází největší z jejích zlomků.

Zachované části tvoří jen malou část desky asi 2,1 x 0,6 m.

Bažiny s porosty papyru zejména v deltě Nilu bývaly domovem těžko představitelného množství zvířat, jejichž lov byl oblíben u vyšších vrstev obyvatelstva, včetně panovníka. Intenzivní zemědělství tyto ekosystémy postupně ničilo, až ve středověku zcela zanikly. Malba z hrobky úředníka Nebamuna, cca 1350 př. n. l.

Krajina egyptské Západní (Lybijské) pouště byla místem, odkud se do nilského údolí pravděpodobně přesunulo obyvatelstvo, které vytvořilo staroegyptskou civilizaci.

Nelze se ubránit myšlence na **podobnost krajinných tvarů a tvaru pyramidy.**

Podobné tvary krajiny se nacházejí i v Nubijské poušti.

b) Společnost

- Již v archaické době (cca 3200 – 3100 př. n. l.) vzniká situace, kdy faraon mohl podle svých představ disponovat veškerým práce schopným obyvatelstvem = nešlo však o neměnný stav.
- Faraon byl ztělesnění státu, jemuž podléhají všechny zdroje, ale který je také schopen a povinen se o všechny starat, podobně jako v rodině otec o všechny její členy.
- Faraon (nesl přídomek *necer nefer* = mladší či dokonalý bůh) byl účinným jednotícím prvkem společnosti – byl bohy vybrán a po smrti se měl odebrat do jejich společnosti.
- Byl zárukou trvání spořádaného běhu světa pro své současníky, proto bylo žádoucí udržovat jeho postavení i po smrti *

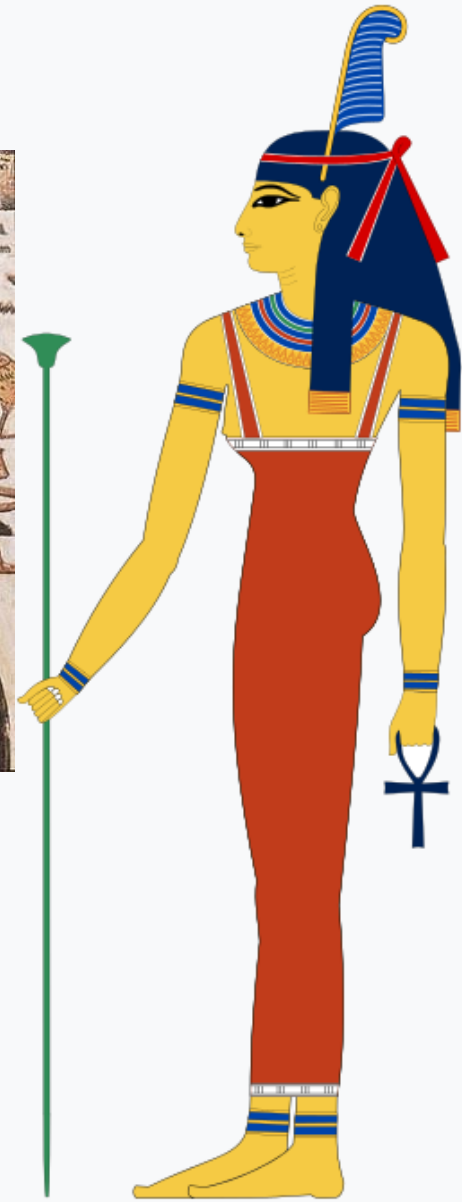
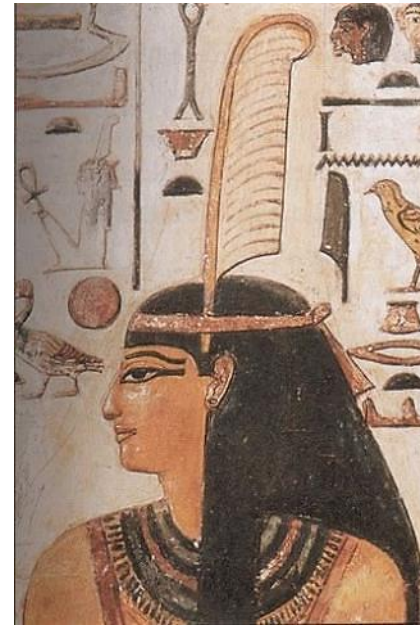
- Toto umožňuje pochopit důvod obrovských a zdánlivě nesmyslně nákladných staveb (např. pyramidy).

* **Maat** („Základna“) je staroegyptský pojem představující **univerzální řád světa, reprezentovaný bohyní Maat** - **symbolem bylo pštrosí pero**, které se rozechvívá i nepatrným pohybem větru, což pravděpodobně znázorňovalo **všudypřítomnost jeho působení**.

Od Staré říše se pojem ***maat*** užívá hlavně ve významech **„pravda“**, **„pořádek“**, **„spravedlnost“**, **„zákonnost“**, **„harmonie“** a **„stabilita“** či **„správné jednání“**.

Střežit řád světa a štěstí lidu proti silám chaosu bylo prvořadým úkolem faraona (krále).

Úpadek říše byl vysvětlován tím, že Maat opouští Egypt a naopak.

- Faraon (král) – slovo odvozené od *per aa* = Velký palác.
- Jako označení panovníka používáno až od doby Nové říše (cca 1543 – 1080 př. n. l.).

- Symoly a odznaky královského úřadu:

Bílá (hornoegyptská) a Červená koruna (dolnoegyptská)

Útočící kobra a supice na čele

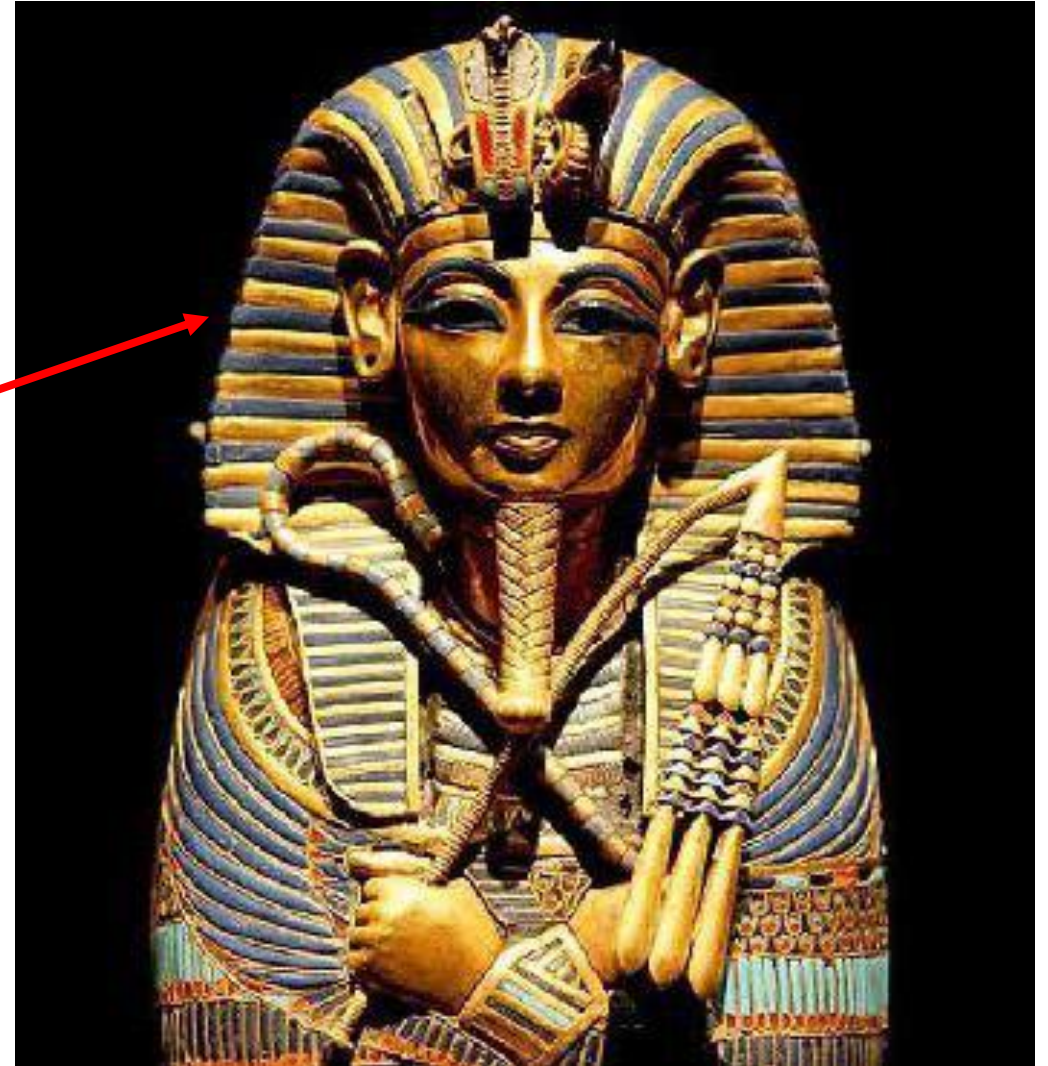
Žezlo ve tvaru zakřivené hole (pastýřské)

Důtky

Rituální vous

Nemes = pokrývka hlavy

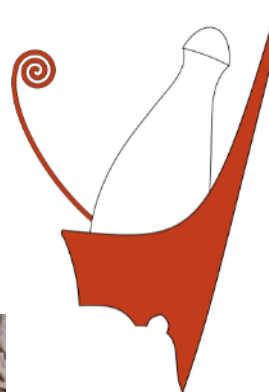
Býčí ohon zezadu za opaskem

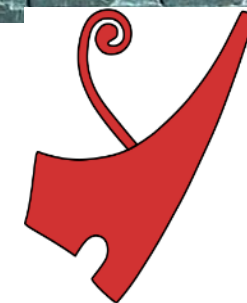
Bílá (hornoegyptská) koruna

Dvojitá egyptská koruna

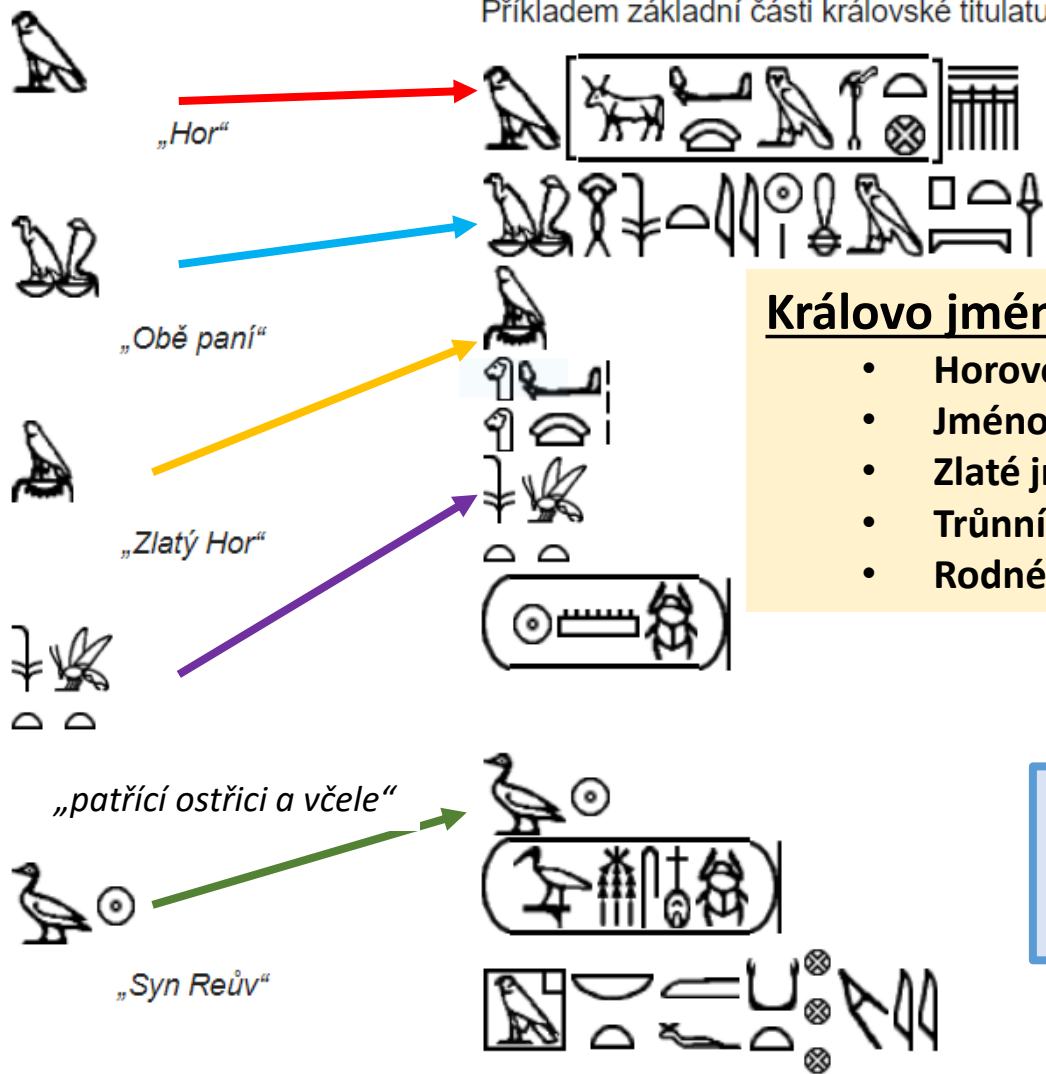

Červená (dolnoegyptská) koruna

Žádná z faraonských korun nebyla v rámci archeologických průzkumů nikdy nalezena – jejich podoba je známa pouze ze soch, vyobrazení, nápisů. Není známo, z jakých materiálů se koruny vyráběly.

Příkladem základní části královské titulatury může být jméno **Thutmose III.** V hieroglyfickém zápisu:

Královo jméno se skládalo z 5 titulů – první 4 získal až při nástupu na trůn:

- **Horovo jméno** (spojení s bohem nebes = sokolem Horem)
- **Jméno obou paní** (spojení s bohyněmi H. a D. Egypta = supicí Nechet a kobrou Vadzet)
- **Zlaté jméno** (spojení se slunečním kotoučem)
- **Trůnní jméno** (dosl. „Ten, který náleží ostřici/rákosu a včele“) opět souvisí s H. a D. Egyptem
- **Rodné jméno** (jediné už od narození)

Trůnní a rodné jméno se zapisovalo do oválného rámečku, tzv. **kartuše**, která symbolizovala nekonečnost faraonovy moci.

V překladu: „**Hor** ‘Mocný býk vycházející v záři ve Vesetu’, **Obě paní** ‘Trvalé královské vlády jako Re na nebesích’, **Zlatý Hor** ‘Mocné síly a posvátných diadémů’, **Patřící ostřici a včele** ‘Trvalé je to, co povstalo z Rea (= Mencheperre)’, **Syn Reův** ‘Zrozený Thovtem (= **Thutmose**) – Krásné podoby, Miláček Hathory, Paní tyrkysu“

- **V závislosti na aktuální moci faraona a jeho nejbližších získávali/ztráceli moc výše postavení kněží, úředníci či vojáci. Některé úřady, do kterých jmenoval osoby faraon, se stávaly dědičnými = vznik dědičné šlechty, která konkurovala faraonovi a jeho nejbližším.**
- **Administrativně bylo území rozděleno na 42 provincií, tzv. nomů.**
- **V tzv. přechodných dobách docházelo k oslabení státní moci a rozpadu jednoty země.**
- **Odvěkými nepřáteli byli beduínské pouštní kmeny lákané bohatstvím nilského údolí.**
- **O doby Střední říše (cca 2000 př. n. l.) se součástí společnosti stávají otroci (válečná tažení), stoupá počet cizinců a roste význam armády.**
- **Původně etnicky jednotná egyptská společnost se již v tzv. Pozdní době (665 – 332 př. n. l.) změnila ve společnost multikulturní, i když vnější tvář této kultury se změnila jen málo.**

- **Průměrný věk** příslušníků lidových vrstev byl **20-25 let**, výše postavených cca **30-35 let**, včetně výjimek (např. faraon Ramesse II. vládl 67 let a vůbec nejdéle Pepi II. a to 94 let).
- **Děti nabývali zletilost v 10 letech** a ty z „lepších“ rodin vstupovali do tzv. **Domů života** = přidružených k chrámům božstev = míst **uchovávání (opisování)** náboženských, astronomických a lékařských spisů považovaných za **tajné a nezbytné k fungování společnosti**.
- **Postavení žen bylo v mnoha směrech rovnocenné mužům**. Pro většinu z nich však **muž představoval finanční jistotu**.
- V několika dynastiích byl běžnou praktikou **incest**, vycházející z kultovních představ o spojení božských sourozenců Usira (boha plodnosti a vládce říše mrtvých) a Esety (bohyně mateřské ochránitelky) - **uzavíráním sourozeneckých sňatků se v očích poddaných rovnali bohům**. Zároveň se tím bránili nežádoucímu rozdrobení majetku.
- Naposledy byla tato tradice obnovena za **Ptolemaiovců** (305 př. n. l. – 30. př. n. l.). Asi nejslavnější byla v této dynastii **Kleopatra VII.** (69 - 30 př. n. l.), zdravá, inteligentní a politicky obratná žena, která pocházela ze sedmého po sobě následujícího manželství bratra a sestry.

c) Zemědělství, suroviny, řemesla

- Nejstarší zemědělské kultury Egypta pocházejí z 6. tis. př. n. l. z Fajjúmské oázy.
- **Ze samostatných rolníků se vznikem centralizovaného státu stali poddanými panovníka, kteří pod dohledem královských úředníků odváděli povinné dávky z úrody = daně – daně se stanovovaly každoročně podle množství půdy a rozsahu záplavy.**
- **Mimo státu (panovníka) se vlastníky půdy stávali postupně i kněží, vysocí úředníci, vysloužilí vojáci a okrajově i samotní rolníci.**
- **Otroci jsou v zemědělství doloženi od Střední říše (od 2. tis. př. n. l.)**
- **Již od konce pravěku byl používán pluh tažený voly nebo osly.**
- **Sklizeň obilí srpy s pazourkovými čepelkami → vymlácení (vydupání) kopytníky → ukládání do věžovitých sýpek → důsledná evidence.**
- **Při lokálních neúrodách bylo obilí dodáváno z míst z dostatečnými zásobami = prevence hladomorů, udržení politické stability země a udržení chodu veřejných prací.**
- **Pěstoval se ječmen, pšenice, luštěniny, ovoce (vinná réva, fíky a datle) a zelenina (např. saláty, česnek, ředkve, cibule, melouny), pro výrobu tkanin len, sezam a olivy na olej.**
- **Choval se hovězí dobytek, ovce, kozy, prasata a drůbež (kachny, husy, slepice), kůň od Střední říše, včelařství.**

- **Biblický příběh Josefa, Jákobova syna** zachycený v knize Genesis (kapitoly 37 – 50) můžeme mimo jiné využít jako určitou ilustraci klíčového významu promyšleného hospodaření s úrodou obilí, jako prevencí hladomorů v Egyptě v letech neúrody.
- Historické pozadí není jasné, ale mohla by jím být tzv. 2. přechodná doba (1797 - 1543 př. n. l.), kdy došlo k ovládnutí nilské delty fénicko-palestinskými přistěhovalci, které označujeme jako Hyksósové. Takto vzniklá situace mohla být příznivá pro příchod předků Izraele.

„Po dvou letech se stalo, že faraó měl sen: Stojí u Nilu.

Pojednou z Nilu vystupuje sedm krav nápadně krásných a vykrmených a popásají se na říční trávě.

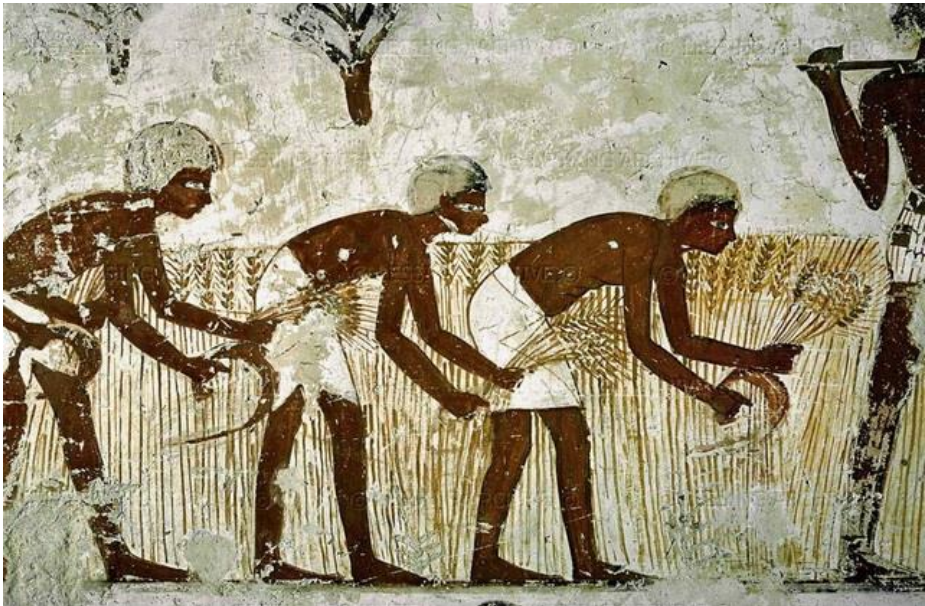
A hle, za nimi vystupuje z Nilu jiných sedm krav, nápadně šeredných a vyhublých, a postaví se vedle těch sedmi krav na břehu.

A ty nápadně šeredné a vyhublé sežraly sedm krav nápadně krásných a vykrmených. Vtom faraó procitl.“

Genesis 41, 1- 4

Bible: Český ekumenický překlad

Scény sklizně, mlácení obilí a obilné sýpky.

Egyptské zemědělství není již více než století závislé na záplavách = dnes místo jedině 2-3 úrody za rok.

První tzv. Nížká Asuánská přehrada byla na místě 1. kataraktu dokončena v roce 1902*. Následně Egypt za podpory odborníků ze Sovětského svazu vybudoval na původní přehradou tzv. Vysokou Asuánskou přehradu (postavena v letech 1960-71) – viz foto. Vzniklo tak **Násirovo jezero na řece Nilu** patřící mezi největší přehradní nádrže na světě = plocha 5250 km², délka 510 km, objem 157 km³ a max. hloubka 180 m. Celkem 83 % rozlohy je na území Egyptu a je tam nazývané podle bývalého egyptského prezidenta Gamála Násira a 17 % zasahuje do Súdánu, kde se nazývá Núbijské jezero.

Dnešní egyptské zemědělství I – podobně jako ve starověku stále převažuje ruční práce na malých políčkách.

Dnešní egyptské zemědělství II – zavlažovací čerpadla.

Dnešní egyptské zemědělství III – osel, častý pomocník **felákhů** = venkovanů, zemědělců, jejichž život se v některých ohledech od starověku téměř nezměnil.

Dnešní egyptské zemědělství IV – typický zavlažovací kanál.

Dnešní egyptské zemědělství VII – holubník – typická stavba v zemědělské krajině delty. Holubí trus je ceněn jako hnojivo.

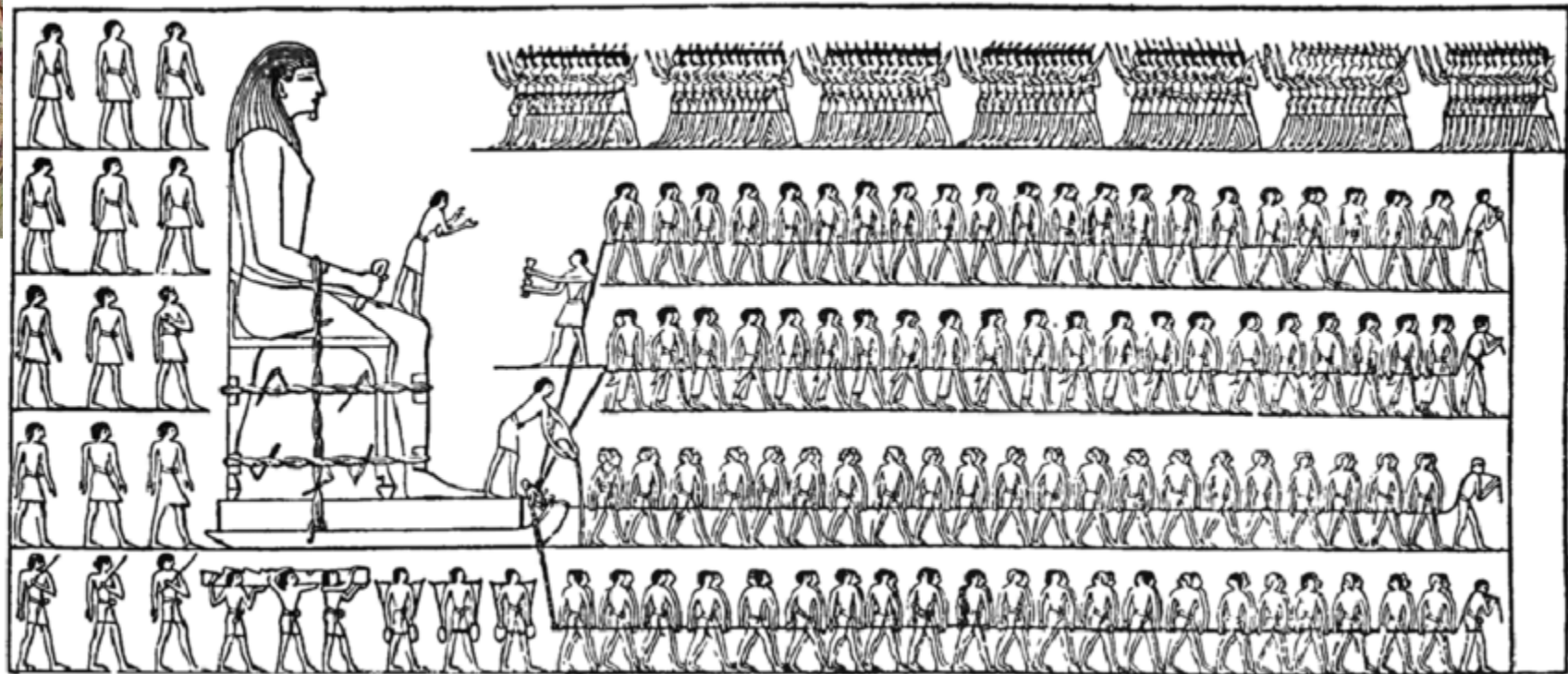
Dnešní egyptské zemědělství VIII – pokusy o zúrodnění Núbijské pouště na jihu Egypta.

Zdroje a suroviny ve starověkém Egyptě:

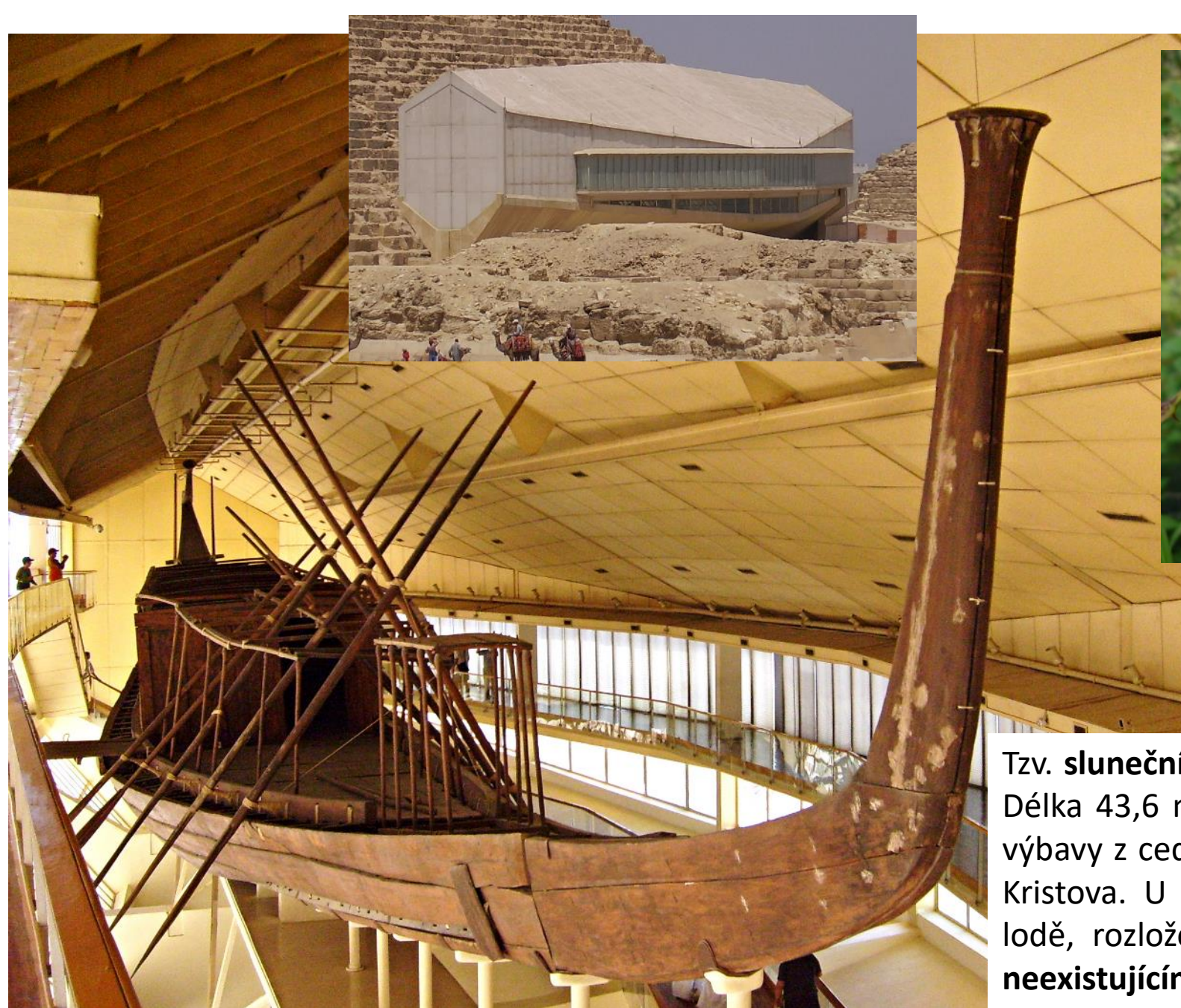
- **Mimořádně úrodná zemědělská půda.**
- **Cihlářské a hrncířské hlíny.**
- **Papyrus** – čluny, koše, rohože, provazy, sandály.
- **Různé druhy kamene** – bez ohledu na tvrdost ovládali **techniky dokonalého opracování**.
- **Zlato** z naplavenin Nilu a těžby v horách Núbie (dnešní Somálsko).
- **Měď** – nástroje a zbraně (zdroje na Sinaji).
- **Polodrahokamy** – např. Sinaj = tyrkys, Afganistán = lazurit.
- **Nedostatek dřeva** (stavby, lodě, nábytek) – z Libanonu a ze subsaharské Afriky (eben).
- Zdroje **stříbra, cínu, olova a železa** ze západní Asie (Izrael, Libanon, Sýrie, Jordánsko, Irák).
- **Železo** se široce rozšířilo až v tzv. pozdní době (665 – 332 př. n. l.).

- **Luxusní zboží - slonovina, kadidlo, koření, pštrosí pera, opice, Pygmejové** – z Núbije, Puntu a centrální Afriky

- **Obchod** probíhal zejména na tržištích - **jedno zboží se vyměňovalo za druhé.**
- **Peněžní hospodářství se objevilo až v ptolemaiovském období.**
- **Mezinárodní obchodní kontakty** zahrnovaly v závislosti na období především **Núbii a Syropalestinu, později Malou Asii, Krétu, Řecko a Řím, ale v době římské nadvlády např. i Indii a snad i Čínu.**
- **Hlavní dopravní trasou byla řeka Nil.**
- **Pro dopravu po souši se využívala zvířata, zejména osli a voli.**
- **Vůz s koly začali používat až v období tzv. 2. přechodné doby, kdy by Dolní Egypt zhruba 100 let **pod vládou 15. tzv. Hyksóské dynastie** (cca 1634 – 1526 př. n. l.) = vládců pocházejících ze Syropalestiny.**
- **Velbloud** – běžně vnímaný jako typické zvíře Egypta **se používal až od 1. tis. př. n. l.**

Nástěnná malba z egyptské hrobky v Dér el-Bersha zobrazující **transport sochy na saních**.

Trnovec Kristův

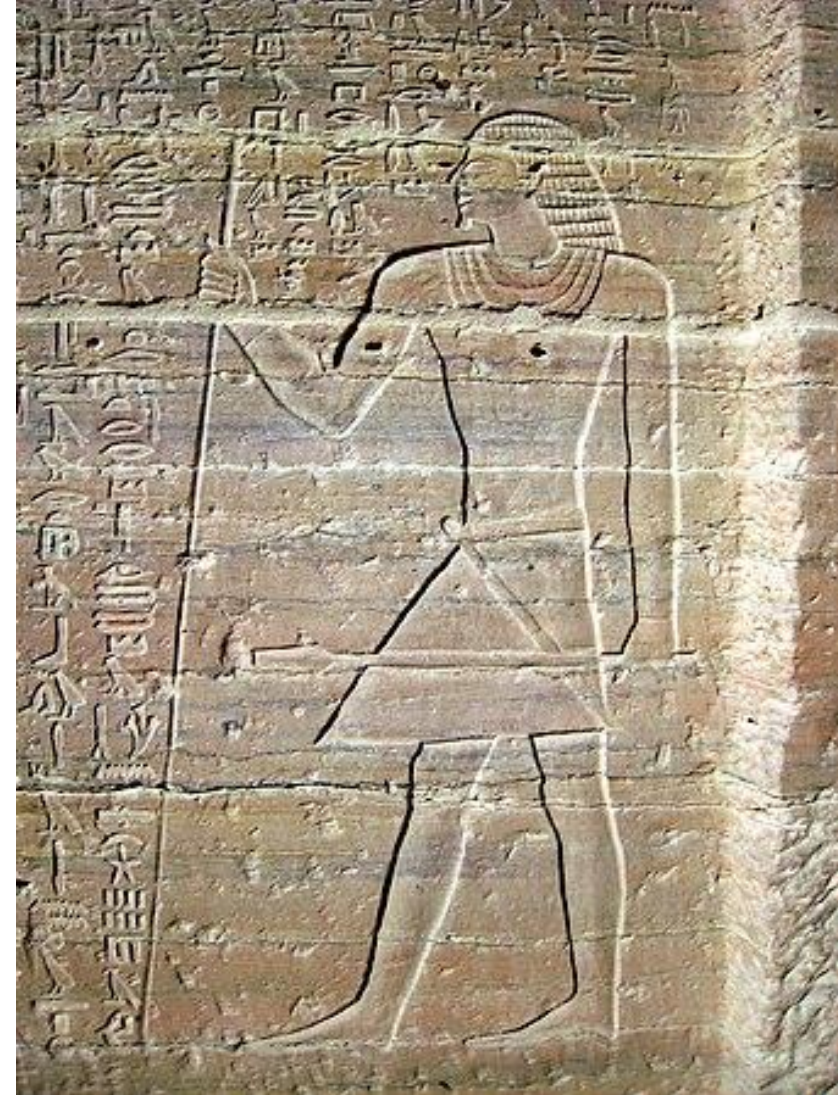
Tzv. **sluneční loď faraona Chufua** (Cheops) cca 2500 př. n. l. Délka 43,6 m, šířka 5,9 m. Vyrobená jako součást hrobové výbavy z cedrového dřeva spojovaného čepy z keře trnovce Kristova. U jeho pyramidy v Gíze byly nalezeny dvě tyto lodě, rozložené na jednotlivé díly. Bývala vystavena v **již neexistujícím Muzeu sluneční bárky** u paty „Velké“ Chufuovy pyramidy.

- **Převážná většina surovin se dopravovala z nalezišť mimo údolí a delty Nilu.**
- **Nejvýznamnějším dopravním prostředkem byl říční člun (z papyru či dřeva).**

Harchuf – místodržící Horního Egypta a nejstarší známý cestovatel. Žil ve 23. století př. n. l. a ve službách faraonů podnikl velké výpravy do nitra Afriky.

Při jedné z nich přivezl Pygmeje – ti žili vzdáleni min. 2500 km od Egypta. Zachoval se nedočkavý dopis 9-letého faraona Pepiho II. v němž mj. stojí:

„Když v noci spí, jmenujte důvěryhodné lidi, kteří budou spát vedle něj. Prohlédněte si ho desetkrát za noc, protože moje Veličenstvo si přeje vidět tohoto trpaslíka víc, než všechny dary ze Sinaje a Puntu. Pokud dorazíte ke dvoru a trpaslík s vámi, živý a v pořádku, moje Veličenstvo vám udělí mnoho vynikajících poct, aby mohly být ozdobou pro syna vašeho syna na věky.“

Kadidlo – zaschlá pryskyřice kadidlovníku pravého (*Boswellia sacra*) – stromku výšky 2- 8 m, plná vonných látek se využívala při obřadech a také k balzamování. Pochází ze suchých oblastí zejména tzv. Afrického rohu (asi bájná země Punt) a Arabského poloostrova. Dnes se využívá také v parfumerii či aromaterapii.

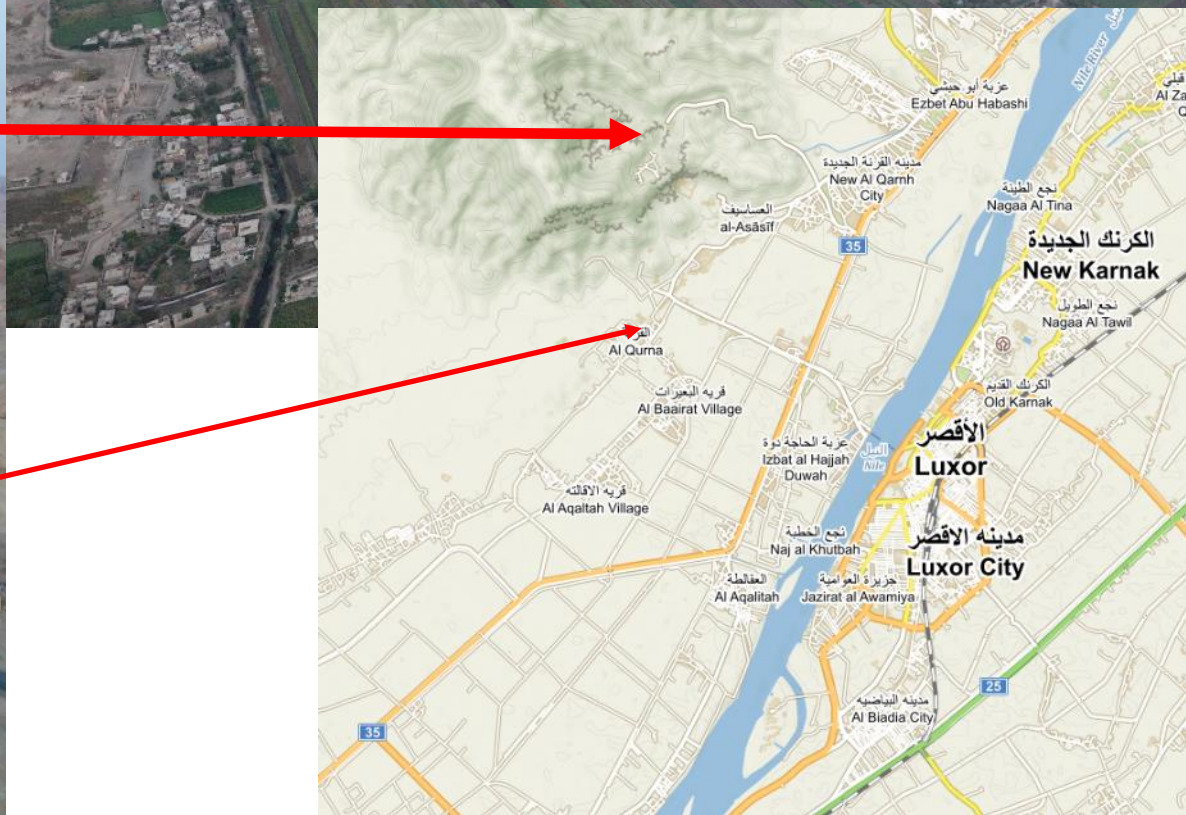
Řemesla/ technika

- Od doby Staré říše pracovali řemeslníci v dílnách při královském paláci, chrámech a domech vysoce postavených jedinců.
- Řemeslná výroba se často prolínala s uměleckou tvorbou.
- Nejvíce příležitostí nalézali s rozvojem pohřebních kultů při stavbě, výzdobě a vybavení královských i soukromých hrobek.
- Zvláště ceněni byli sochaři a malíři.
- Mezi základní řemesla patřila výroba **keramiky, tkalcovství, kovolictví, kovotepectví, stavitelství a opracování kamene**.
- Egyptská kultura nikdy nevyvinula žádnou technickou inovaci. Štědrost prostředí pravděpodobně **nepovzbuzovala ke vzniku nových vynálezů**.

Veset (řec. Théby) – v historii opakovaně hlavní město starověkého Egypta. Jedna z nejvýznamnějších archeologických lokalit u města Luxor ve středním Egyptě - množství chrámů, hrobky v Údolí králů a Údolí královen a poblíž i řemeslnická vesnice Dér el-Medína.

Údolí králů

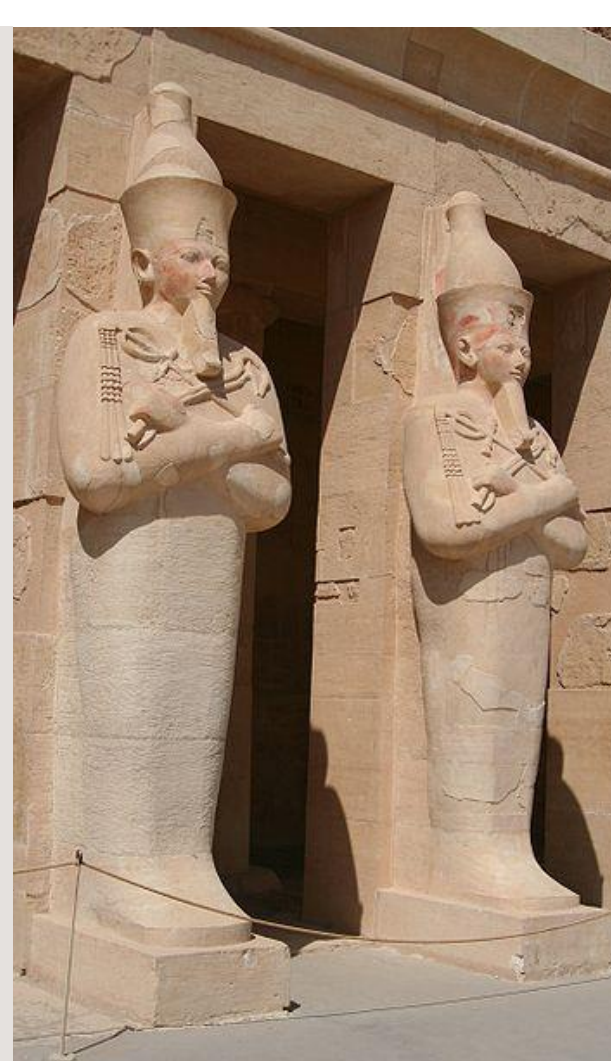
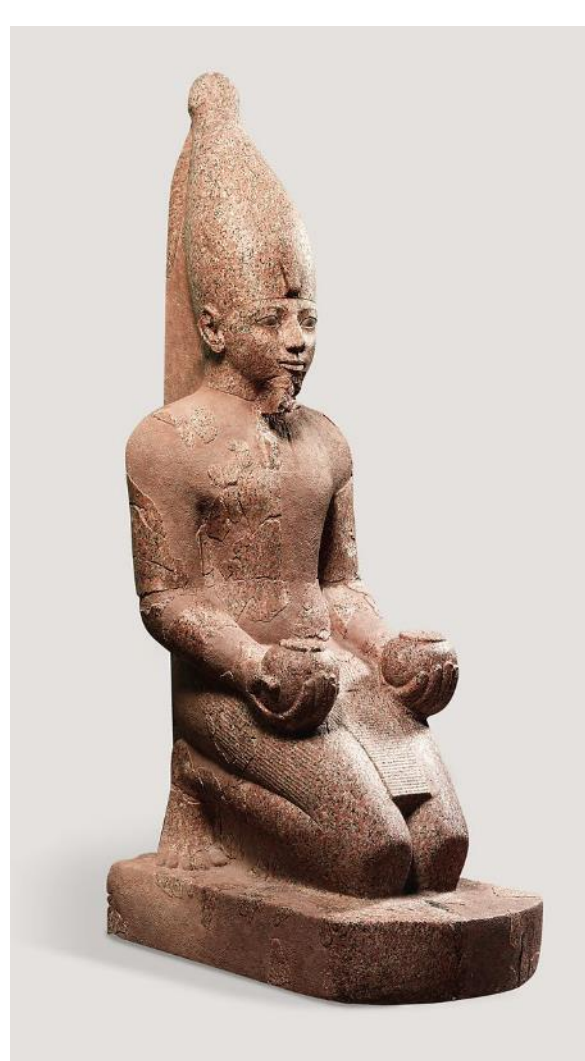
Dér el-Medína (západní břeh Nilu u Luxoru byl považován za říši mrtvých) – vesnice řemeslníků a umělců, kteří zde izolováni od ostatního obyvatelstva pracovali na hrobkách v Údolí králů a Údolí královen dosáhla rozkvětu v období Nové říše, v 18.-20. dynastii, kdy zde žilo asi 120 rodin, s mnoha výsadami: např. podléhaly přímo vezírovi a dostávaly mimořádné příděly potravin. Za vlády Thutmose III. (cca 1479-1424) př. n. l.) je tu **zdokumentována první stávka v dějinách. V letech 1925-47 významně přispěl k výzkumu vesnice **český epigraf Jaroslav Černý** (1898-1970).**

d) Umění

- **Velkou část hmotných pozůstatků civilizace starověkého Egypta lze označit za umění.**
 1. Umění nenapodobovalo realitu, ale spíše ji nahrazovalo, mělo zajišťovat stálé trvání světa.
 2. Umění bylo prostoupeno náboženskou a královskou symbolikou.
 3. Umění dosáhlo jednoty a dlouhodobě ji udržovalo* i v konfrontaci s cizími vlivy.
- **Výsadní postavení měla architektura** – architekti dosahovali vyššího společenského postavení. Např. mudrc a architekt **Imhotep**, stavitel Džoserovy stupňovité pyramidy byl uctíván jako bůh – patron písařů.
- **Pravidla zobrazování (např. dvojrozměrnost a strnulost zobrazování postav, velikost postav odrážející důležitost, ...) byla vytvořena na počátku Staré říše a po většinu historie se jen mírně obměňovala.**
- Zásadně odlišný byl **tzv. amarnský styl**, používaný zhruba 20 let v období Nové říše **za vlády Amenhotepa IV./Achnatona** (cca 1359 – 1342 př. n. l.) a několik let po jeho smrti.
- **Za tzv. Pozdní doby (745 – 343 př. n. l.) vědomý návratu ke starým formám umění.**
- **Od 4. stol. př. n. l. dochází k míšení egyptského a antického stylu.**

Král Menkaure, stavitel nejmenší z pyramid v Gíze a královna Chamerernebtet II. , 2490–2472 př. n. l., břidlice, výška 142 cm. Klidná dokonalá krása a zároveň panovnická síla spolu s uměleckou virtuozitou zpracování. Hladký povrch tmavého kamene zachycuje ideály fyzické krásy své doby a vytváří pocit věčnosti a nesmrtelnosti.

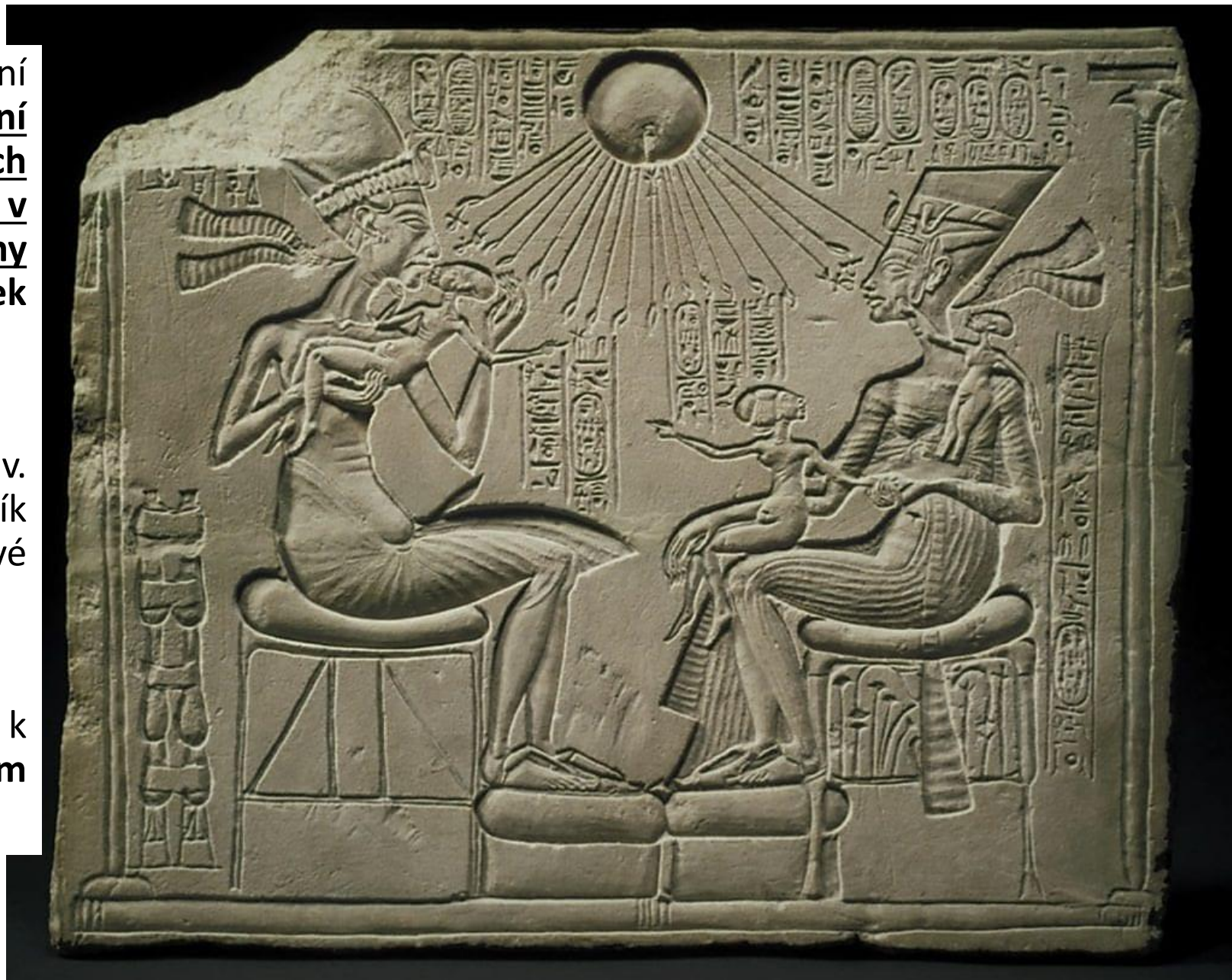
Sochy královny Hatšepsut (cca 1479-1457 př. n. l) z období Nové říše – nejúspěšnější z doložených panovnic Egypta.

Pro starověké Egyptany byl ideálním králem mladý muž v nejlepších letech. Fyzická realita byla méně důležitá, takže i žena, která držela tituly faraóna, mohla být zastoupena v této ideální podobě. Některé z jejích četných soch působí navzdory mužským šatům výrazně žensky. To naznačuje, že byly pravděpodobně umístěny v méně veřejných prostorách chrámu.

Amarnský styl znamenal uvolnění pravidel. Objevil se realismus zobrazení rostlin, zvířat i lidí při běžných činnostech, včetně královské rodiny v nebývale osobních situacích, např. scény z rodinného života (viz obrázek Achnatona, Nefertiti a jejich tří dcer).

Nazván byl **podle města Amarna** (pův. Achetaton), které „kacířský“ panovník Achnaton nechal zbudovat jako nové hlavní město.

Již za Tutanchamonovy vlády došlo k opuštění Amarny a **návratu k obvyklým uměleckým formám**.

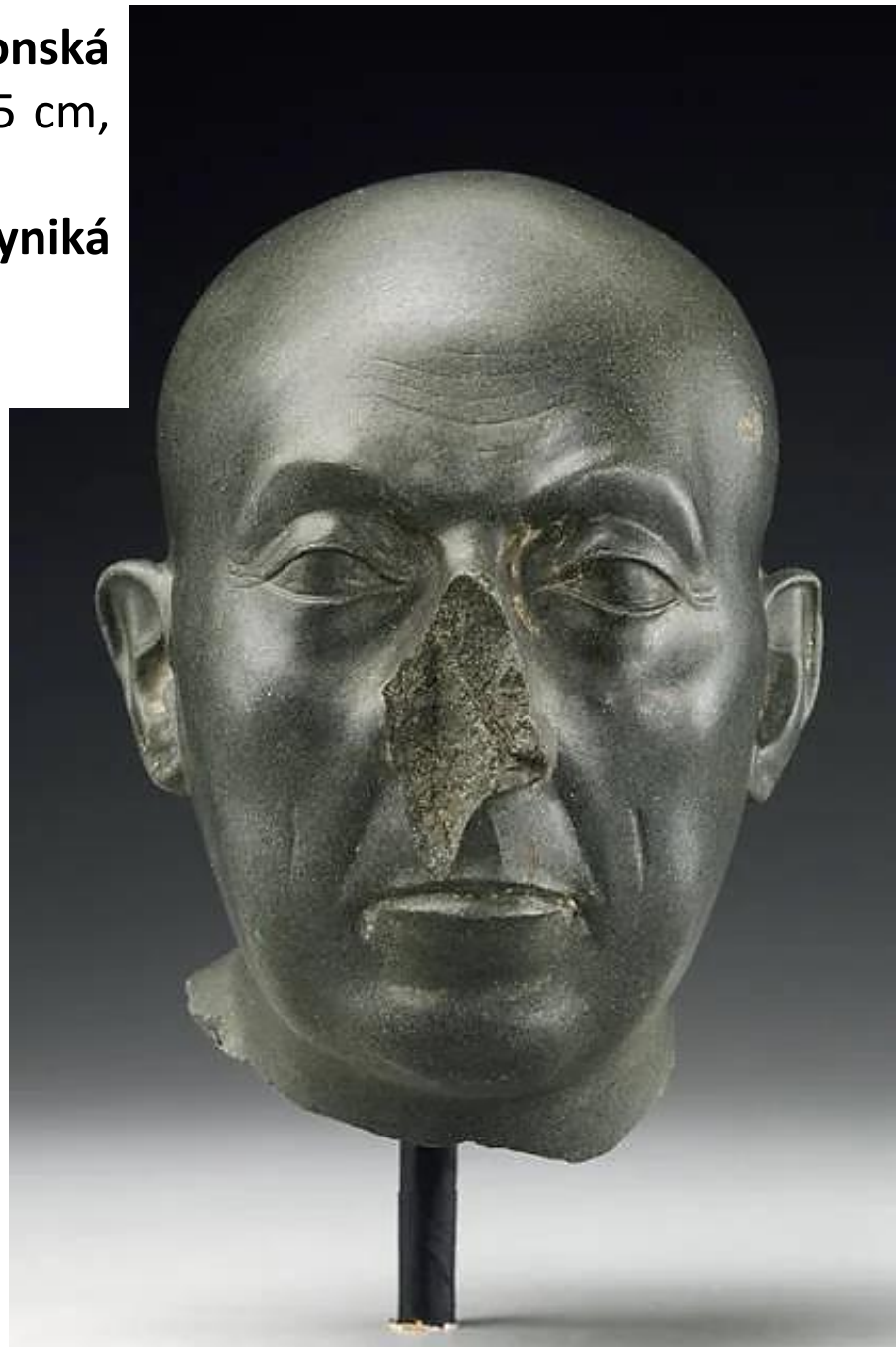

Z umění tzv. Pozdní doby (665 – 332 př. n. l.) je patrný návrat ke starým formám umění, které si Egypťané celkem pochopitelně spojovali s rozkvětem v době tzv. Staré říše.

I v Pozdní době najdeme výjimky. **Bostonská zelená hlava** – hornina droba, výška 10,5 cm, datováno **380-332 př. n. l.**

Hlava egyptského kněze z Pozdní doby **vyniká ztvárněním individuality výrazu jedince.**

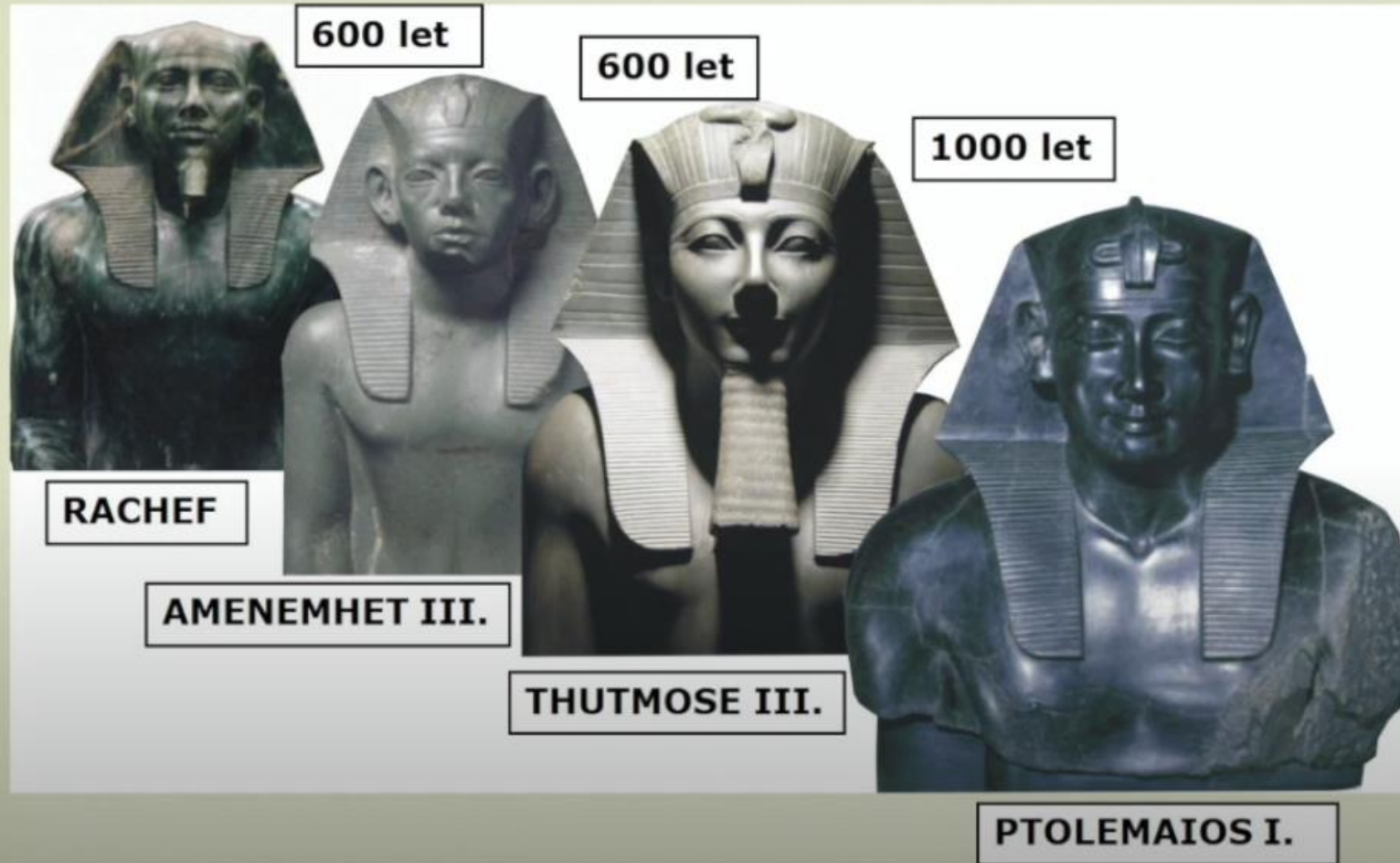
Jde o **vrchol egyptské portrétní plastiky.**

Hlava ptolemaiovského vládce (2. – 1. stol. př. n. l.) ve stylu, který kombinuje tradiční druh egyptského královského zobrazení s pokrývkou hlavy nemes a královskou kobrou na čele a typicky řeckou tvář a účes.

Mezi faraony Rachefem a Ptolemaiem I. leží cca 2200 let !

Umění dosáhlo výrazné jednoty a dlouhodobě ji udržovalo* i v konfrontaci s cizími vlivy.

- **Malířství mělo několik forem:**

- **ostraka** (hliněné střepy nebo úlomky vápence) s **kresbami**,
- **malby na keramice**,
- **architektonickými plány a nákresy**,
- **nástěnné malby hrobek** = často šlo o státní zakázky,
- **malované rakve a kanopy** (nádoby k ukládání vnitřností mumifikovaného),
- **vešebty** a skříňky na jejich ukládání,
- **mumiové portréty** (technikou enkaustiky) = 1. – 3. století = předchůdce deskového malířství (obrazů)

Vápencový ostrakon (střep) s neidentifikovaným faraonem z 20. dynastie (Ramessovská dynastie), který symbolicky zabíjí nepřátele Egypta v podobě lva. Období cca 1186 – 1070 př. n. l.

Malby ve vzácně neporušené hrobce stavitele a umělce Sennedžema. Za faraonů Setiho I. a Ramesse II. z 19. dynastie pracoval na královských hrobkách v Údolí králů. Žil v řemeslnické vesnici Dér el-Medína, kde byl také pohřben.

Bohatě zdobená rakev pro uložení mumie z období Střední říše (cca 1994 – 1797 př. n. l.)

Rakve mumií – zleva:

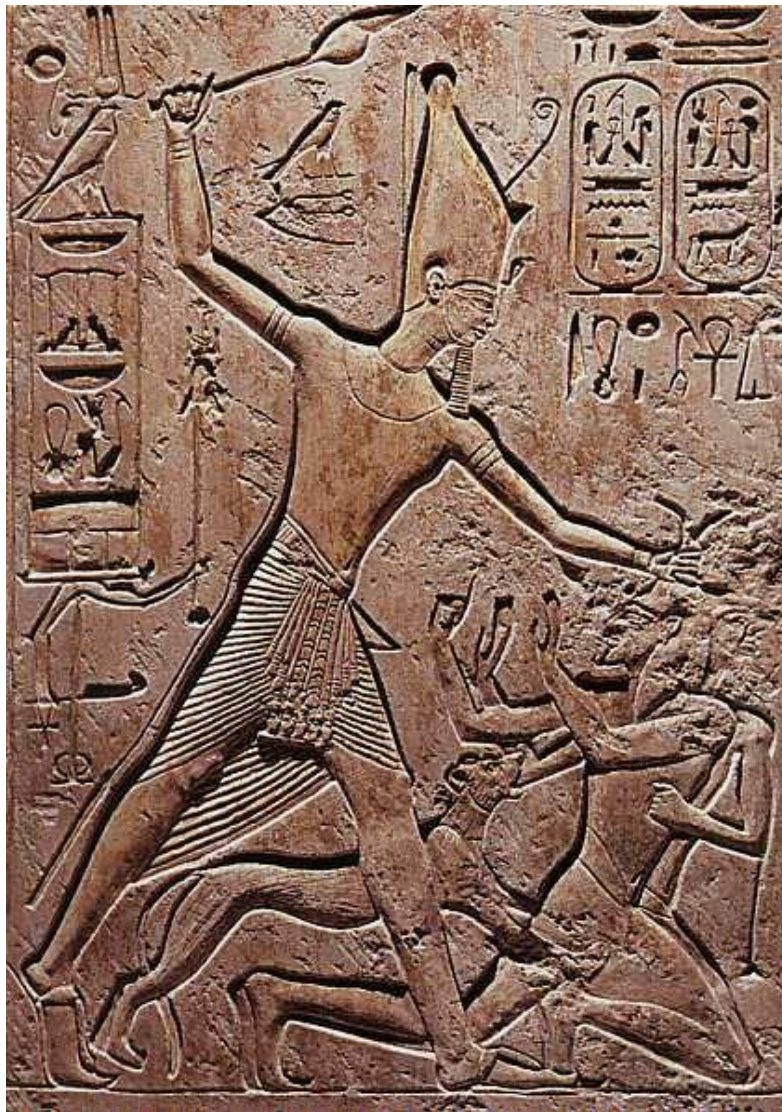
- z období Nové říše,
- z Ptolemaiovského období,
- z Římského období,
- z Římského období - rakev s mumiovým portrétem z Fajjúmské oázy

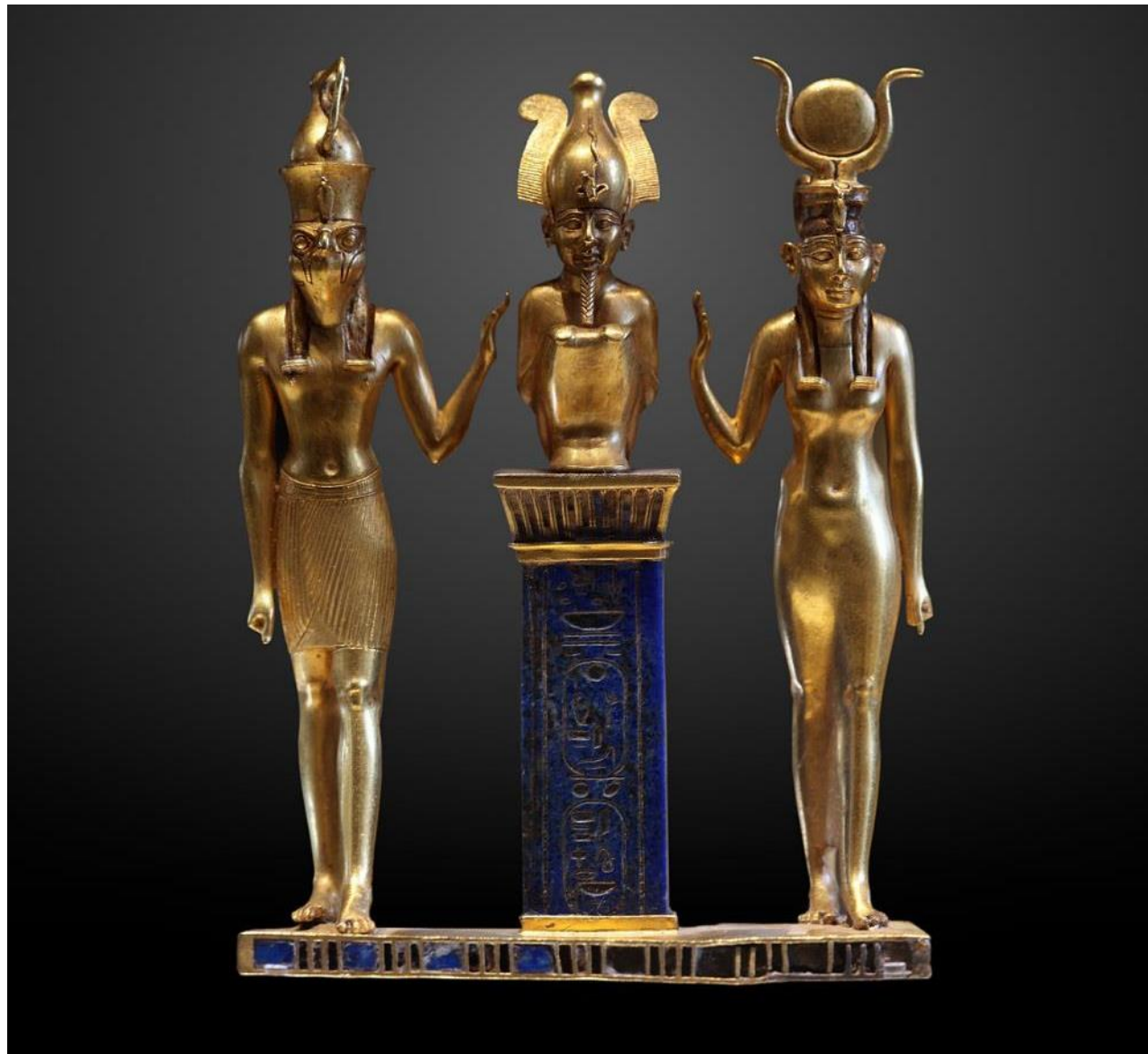

Mumiové portréty z Fajjúmské oázy – fotograficky realistické portréty malované na dřevěných deskách technikou tzv. enkaustiky = směsí včelího vosku s pryskyřicí a barvami. Byly vsazovány do hlav rakve v 1. - 3. stol. Šlo o uměleckou inovaci spojenou s římskou okupací Egypta.

- **Sochařství včetně umění reliéfu** (v chrámech převládaly polychromované = mnohobarevné reliéfy), **polychromace** soch, vykládání očí.
- **Rozpětím rozměrů od pečetních válečků, přes kolosální sochy vládců po Sfingu**
 - Sochy **se zádovou deskou nebo pilířem**
 - Božstvo, král, hodnostář – zobrazen **kráčejíci, stojící, klečící při oběti, sedící (písař)**
 - **Triády** – král a dvě božstva
 - Tzv. **náhradní hlavy** (v některých hrobkách 4. – 6. dynastie = cca 2630 – 2180 př. n. l.)
 - **Busta královny Nefertiti** (amarnské období)
 - Jednotlivé či skupinové **sošky sloužících, řemeslníků, zemědělců** (pohřební výbava)
 - Vrcholem portrétního umění jsou **plastiky z Pozdní doby** (např. Bostonská zelená hlava)
 - Vepsání jména bylo většinou důležitější než podoba a častá byla také **uzurpace soch** (převzetí sochy předchozích panovníků a jejich opatření jménem panovníka nového)

- **Reliéf** – sochařské dílo v ploše, často malované, bylo typickým uměleckým projevem.

Božská triáda: zprava Eset (Isis), její manžel Usir (Osiris), a jejich syn Hor (Hóros) – 22. dynastie (cca 945 – 715 př. n. l.)

Detail zádové desky sochy Ramesse II.

„Magické hlavy“ nebo „náhradní hlavy“, v životní velikosti, které byly nalezeny v řadě nekrálovských hrobek. Jejich účel není zcela jasný - snad měly sloužit jako náhradní domov pro ducha mrtvého majitele, pokud by se cokoli stalo s jeho tělem.

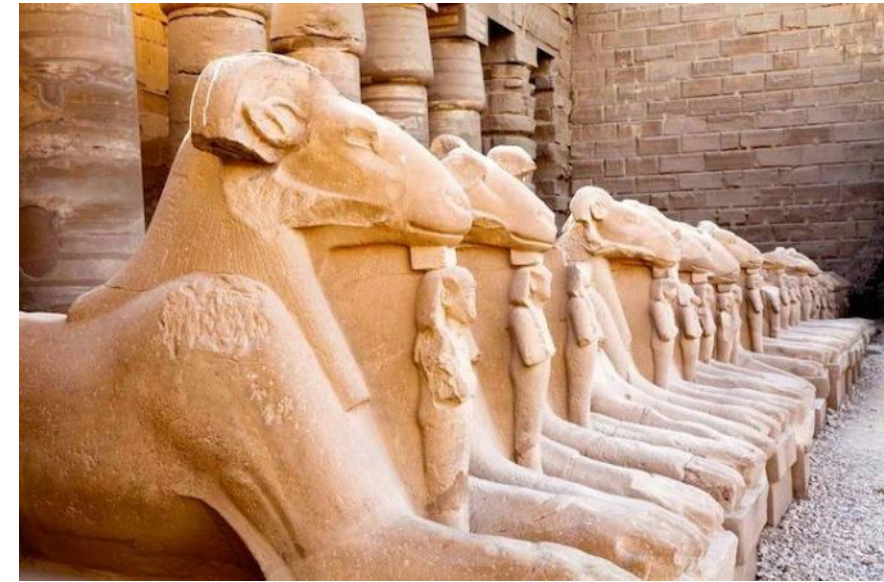
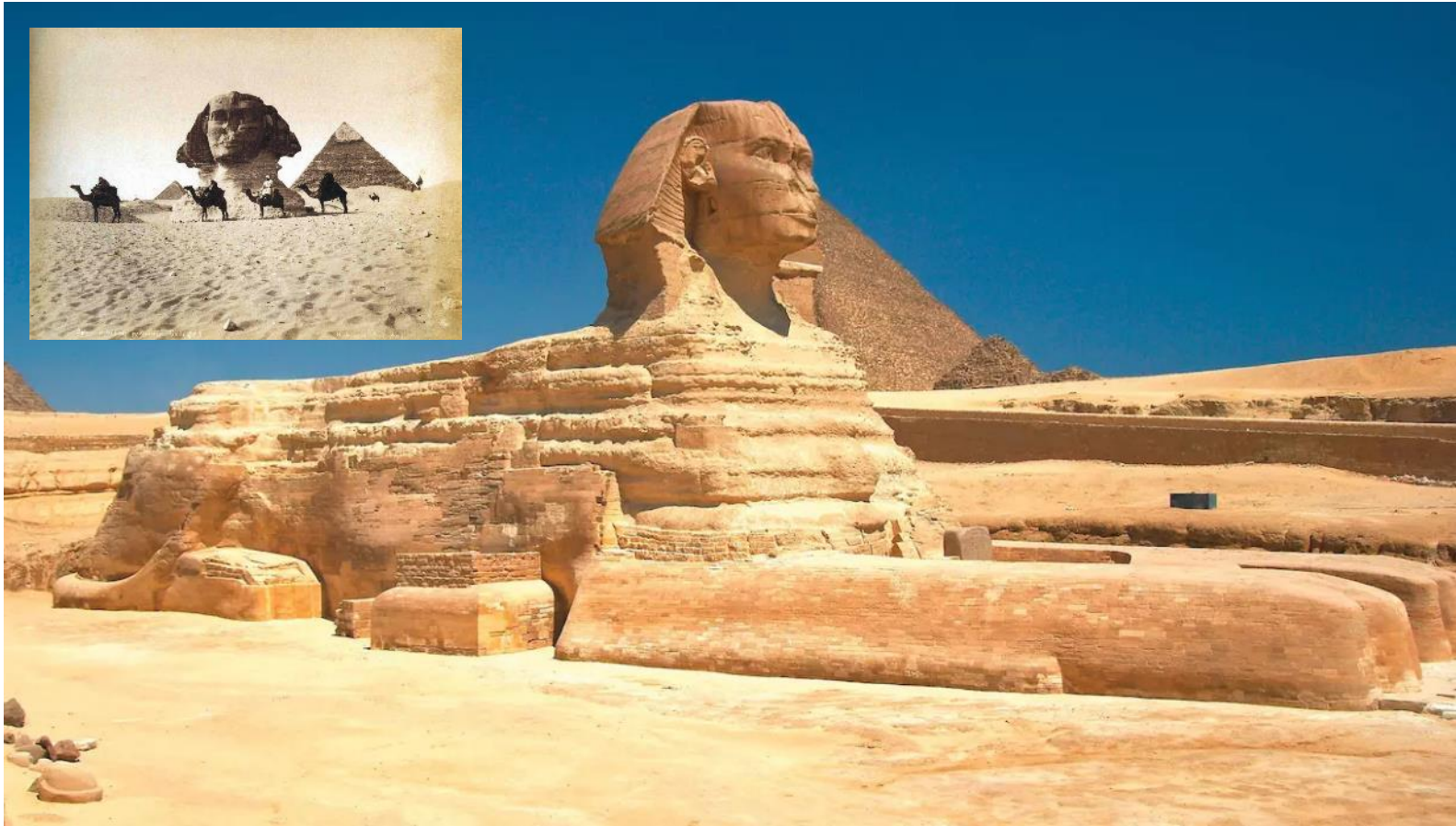

Busta Nefertiti, velké královské manželky faraona Achnatona
- vápenec a štuk, výška 48 cm, cca 1345 př. n. l.

Vrcholné umělecké dílo tzv. amarnského období.

Objevena r. 1912, vystavena v Novém muzeu v Berlíně.

Sfingy = klasická oslavná zpodobnění faraona. Byly vytvářeny jako samostatné sochy, tak i jejich řady (aleje) lemujících cesty k paláci či chrámu. Kromě faraonických sfing se také objevovaly sfingy k počtě božstva, kde namísto faraonovy hlavy byla na lvím těle zobrazena hlava zvířete, které bylo danému božstvu zasvěceno.

Velká sfinga v Gíze - největší socha vytesaná z jediného kusu – cca 73 m x 19 m x 20 m, z doby faraona Rachefa ze 4. dynastie – cca 2600-2500 př. n. l. Měla pravděpodobně střežit královské pohřebiště v Gíze, považované za bránu na Onen svět.

- **Umělecké řemeslo** (motivy lotosu, papyru, ptáků, ryb, náboženských symbolů (anch, džed, skarab, okřídlené slunce, ...), amulety, ozdoby, zbraně, hole, žezla, nábytek.

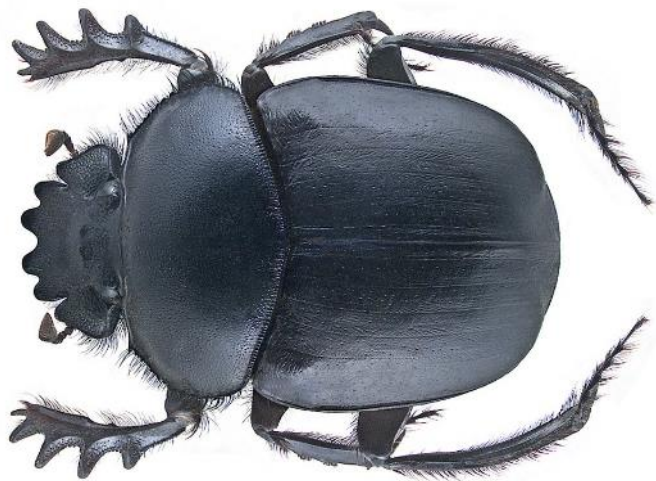

Zlatý trůn z hrobky faraóna Tutanchamona, který vládl cca 10 let kolem roku 1330 př. n. l.

Jeho nevyhloubená hrobka nalezená roku 1922 v Údolí králů je nejvýznamnějším archeologickým nálezem v dějinách egyptologie.

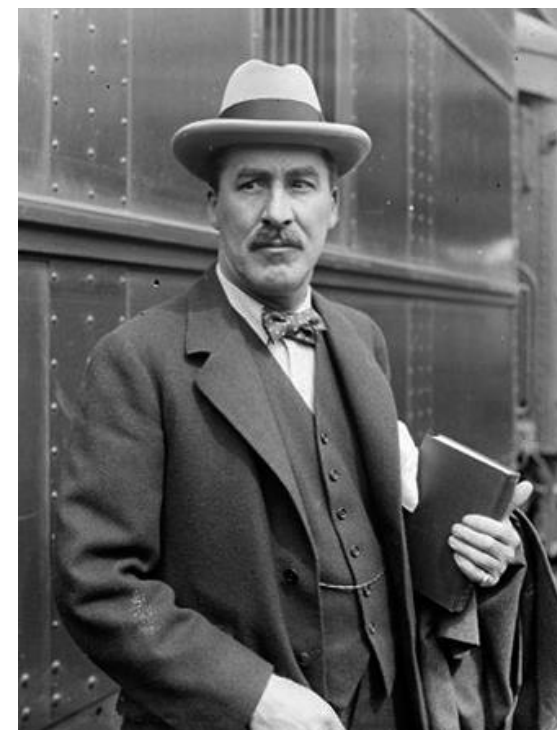
Dýka z hrobky faraóna Tutanchamona, délka 34 cm, meteorické železo s vysokým obsahem niklu, zlatem zdobená rukojeť zakončená křišťálovým knoflíkem. Zdrojem železa byl meteorický roj, který dopadl ve 13. stol. př. n. l. asi 240 km západně od Alexandrie, a jehož část byla objevena v roce 2000. Skutečnost, že kov spadl “z nebe”, byl považován za “božské poselství”.

Náramek se skarabem z Tutanchamonovy hrobky - pravděpodobný poklad Achnatona a Nefertiti (zlato a lapis lazuli). Brouk vruboun posvátný (*Scarabaeus sacer*) byl vzhledem ke svému chování považován za symbol znovuzrození a věčného života.

© Getty Images/H. Magerstaedt

Howard Carter (1874 - 1939 Londýn) britský archeolog a egyptolog sponzorovaný lordem Carnarvonem **objevil 4. listopadu 1922, po patnácti letech hledání, v Údolí Králů nedaleko Luxoru hrobku faraona Tutanchamona** (cca 1339 – 1329 př. n. l). Hrobová výbava, včetně 54 cm vysoké zlaté masky o hmotnosti přes 10 kg zdobené polodrahokamy, je zásadní součástí expozice Egyptského muzea v Káhiře.

- **Literatura** je rozsáhlá rozsahem žánrů i počtem děl, ale nepatří k známým součástem kultury.
- Jsou známy např. **životopisy** (včetně nápisů na stěnách hrobek, stélách a sochách zemřelých).
- Nejtypičtějším žánrem jsou **tzv. naučení** = tj. moudré rady stárnoucího otce synovi do života v souvislosti s předáním úřadu nebo hodnosti.
- Další oblíbený literární útvar byly **stížnosti a nářky** kritizující poměry v zemi.
- Některé **povídky** mají prokazatelně historické jádro – např. Venamonova cesta do Fénicie.
- **Náboženská literatura** zahrnuje **texty, které měly zajišťovat klidný přechod zemřelého do posmrtné existence – jakýsi „cestovní průvodce“ radil zemřelému s kým se může setkat, jak je má titulovat a co jim má říci, aby se dostal do Síně obou pravd k posmrtnému soudu:**
 - **Texty pyramid** – uvnitř pyramid z období cca 2500 – 2200 př. n. l.
 - **Texty rakví** – uvnitř dřevěných rakví a hrobek z období cca 2100 – 1500 př. n. l. sloužili širším vrstvám společnosti. Jsou i částečně ilustrované.
 - **Kniha mrtvých** – soubor 189 textů s ilustracemi na rakvích, amuletech, obinadlech mumií, svitcích v období od cca 1500 př. n. l. do nástupu křesťanství = **nejvýznamnější staroegyptské náboženské dílo.**

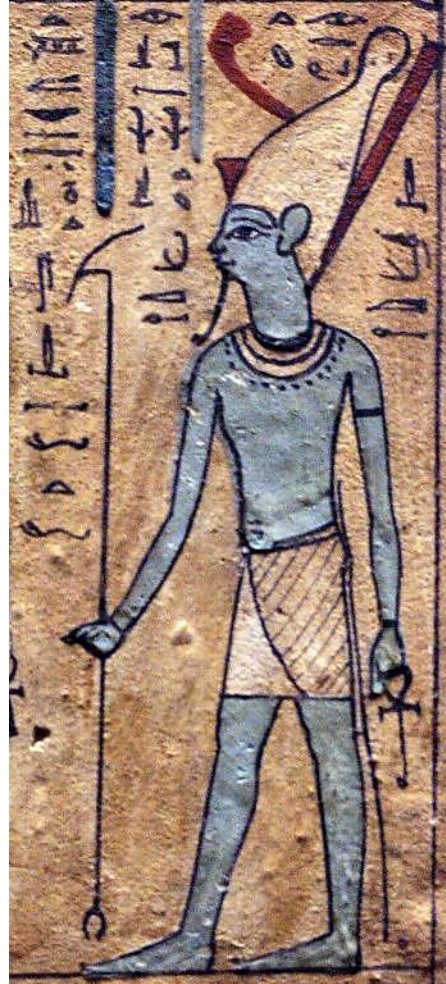
Pozn. mnoho překladů staroegyptské literatury je již přeloženo i do češtiny.

e) Náboženství

- **1) Polyteistické** náboženství (s jedinou krátkou výjimkou Achnatonovi reformy) bylo velmi **2) různorodé** (dosud známo cca 2500 bohů) a **3) tolerantní**.
- Těsně **souviselo s životem všech vrstev společnosti a se samotnou existencí státu**.
- K pochopení běhu světa byl základem **mýtus o Usirovi**, bohu plodnosti a vládci říše mrtvých.
- Bohové ovládali různé oblasti, byli mezi sebou v příbuzenských vztazích, ale **neexistoval jejich jednotný systém** (jak jej např. známe ze starověkého Řecka).
- **Prostředníkem bohů a lidí byl výhradně faraon**, který byl považován za vtělení boha nebes Hora. Faraon mohl tuto svou funkci přenášet na další osoby – kněze.
- Typickým symbolem byla **smíšená podoba božstev spojující lidské a zvířecí tělo**.
- **Vztah Egyptanů k božstvům byl většinou silně účelový** – od přímého vyhrožování a snahy o ovládnutí božstva pomocí magie po vztah prosebníka a jeho božského ochránce.

Nun nebo-li Nehybné vodstvo, byl první bůh, který byl personifikací praoceánu. Jeho kult nebyl doložen.

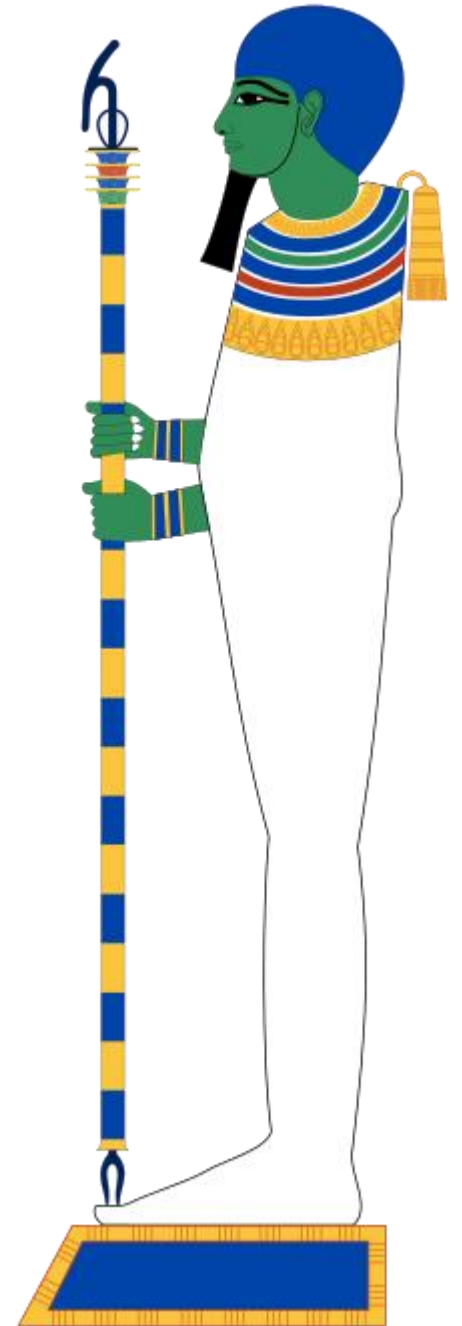

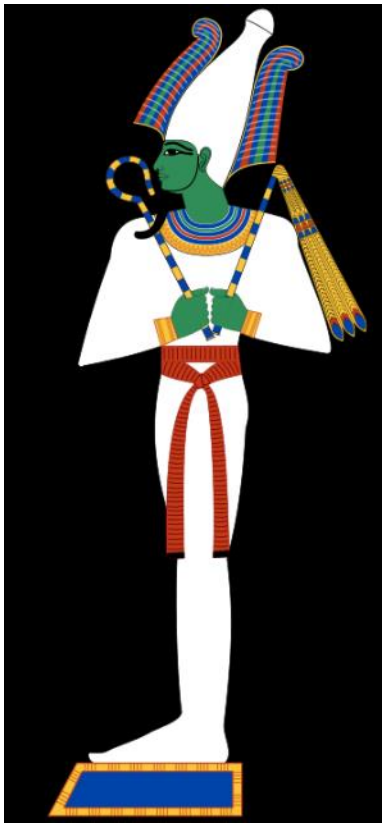
Atum povstal jako první bytost z praoceánu Nun v němž existoval v podobě hada

Re – sluneční bůh, univerzální kosmické božstvo a ochranné božstvo panovníků jehož jméno bylo součástí královského titulu.

Ptah – jedno z nejstarších božstev, stvořitel světa, který vytvořil svým srdcem (tj. myšlenkami) a jazykem (tj. slovy). Ochránce umění a řemesel.

Usir (Osiris)

Sutech

Eset

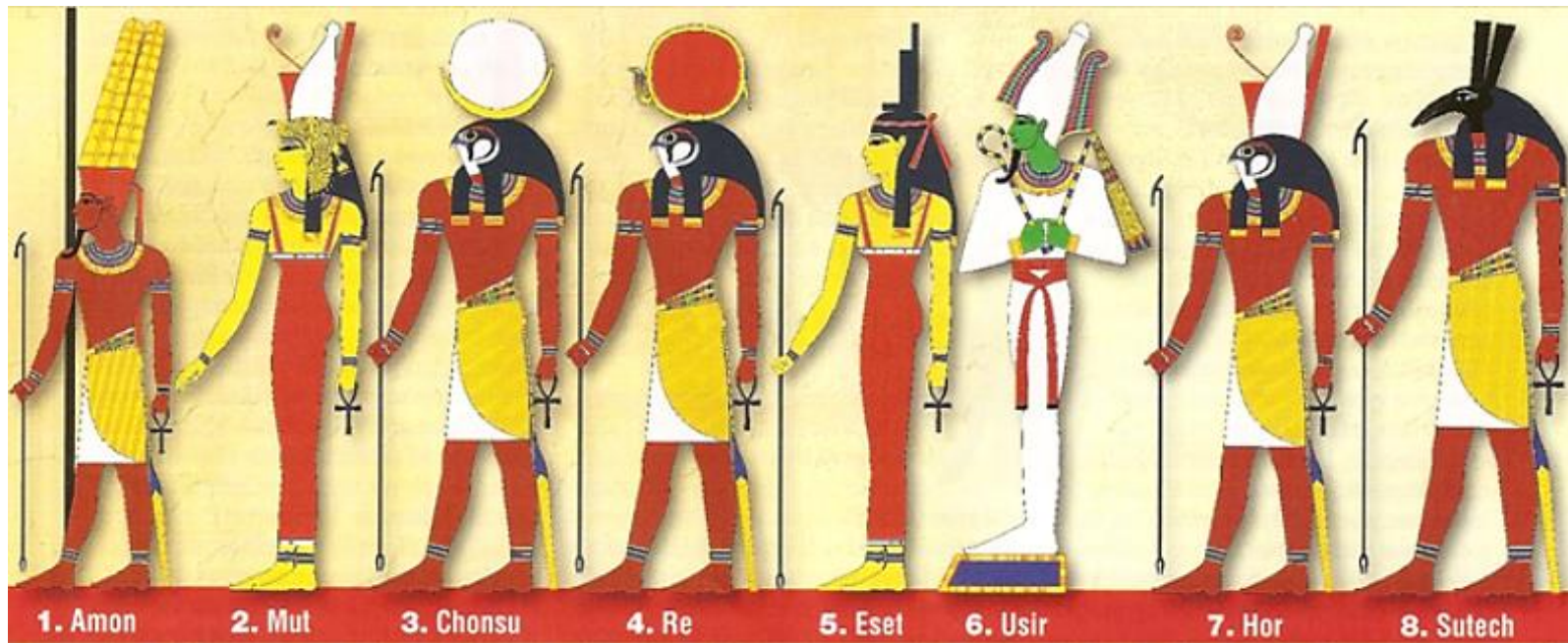

Hor

Mýtus o Usirovi - bůh Usir, první panovník Egypta byl zavražděn bratrem Sutechem usilujícím o královskou moc. Sutech pohodil části jeho těla na různých místech Egypta. Byl dočasně oživen zásluhou své manželky Esety a zplodil s ní syna Hora. Ten přemohl Sutecha a získal královskou moc jako její legitimní dědic a pro svého otce Usira definitivní vítězství nad smrtí a proměnu ve věčného vládce podsvětí.

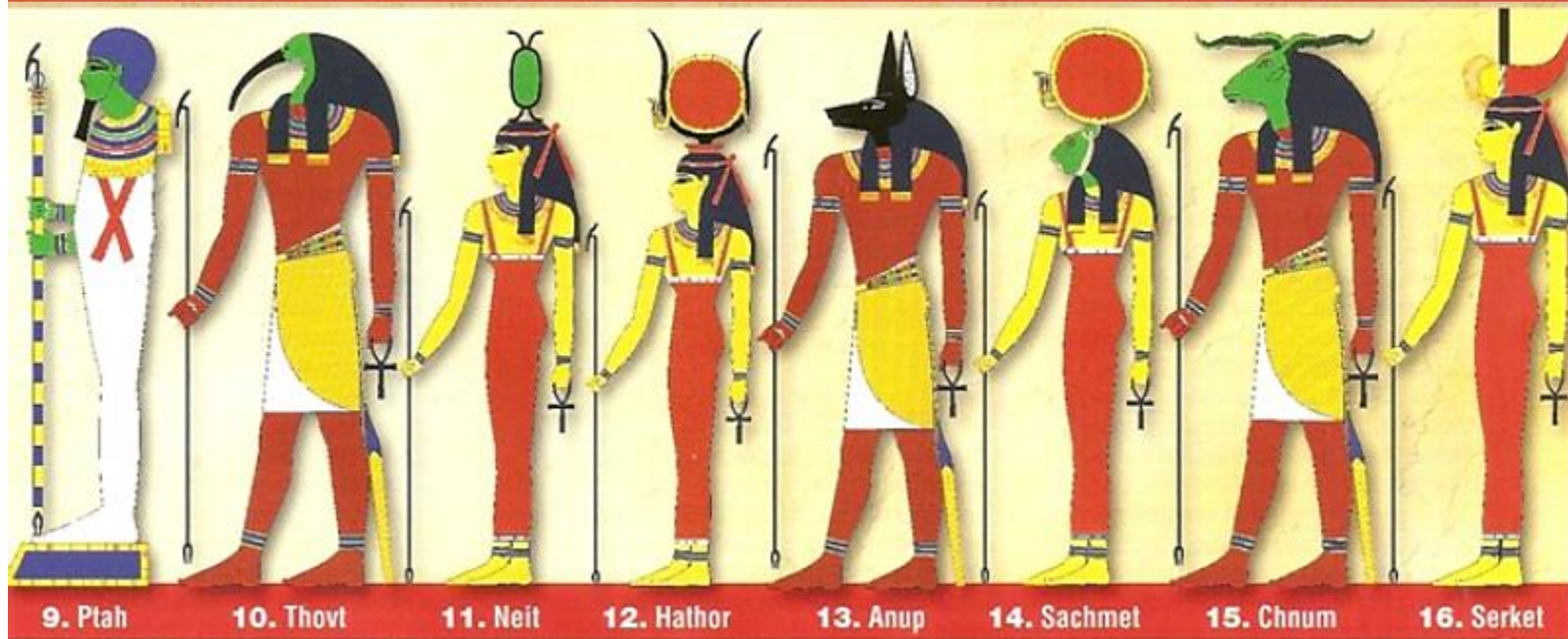
Podíl na Usirově překonání smrti byl vztahován nejen na krále, ale na všechny zemřelé.

Šlo o **mytické vyjádření egyptské státní myšlenky – král jako ochránce před silami zla a chaosu.**

Božstvo určovaly tři hlavní rysy: **jméno, podoba a atributy** (vlastnosti, znaky).

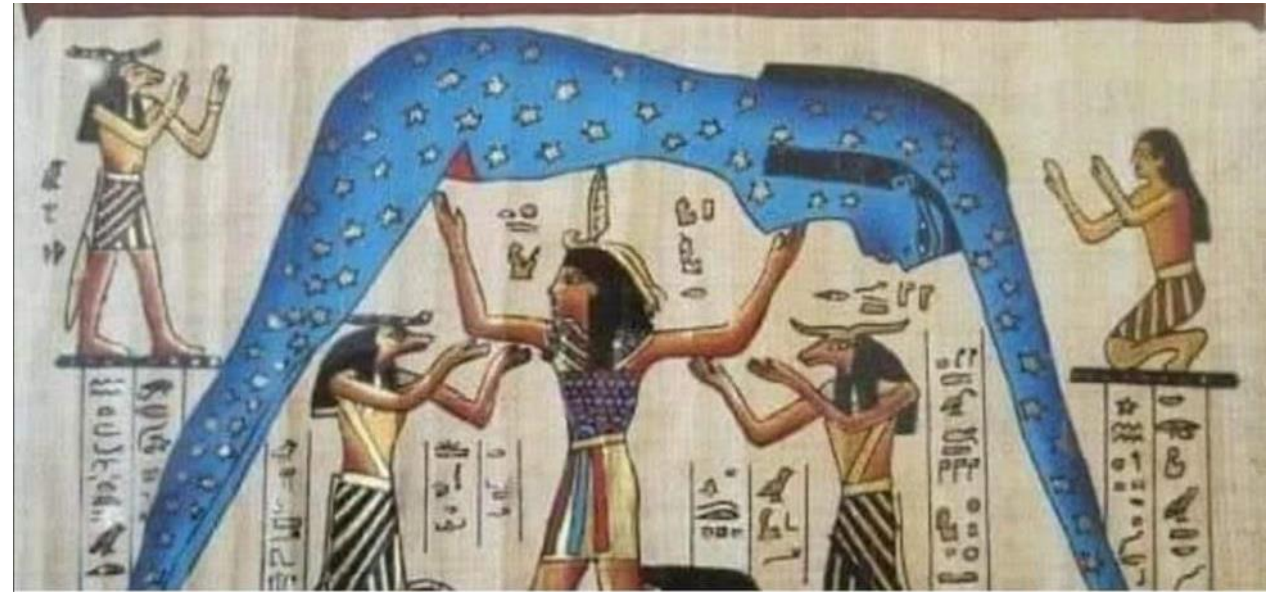
Egyptský systém je však tak důmyslný, že několik bohů se sice mohlo dělit společně o jméno, podobu, titul či atributy, ale dvě božstva se nemohla shodovat ve všech těchto kategoriích.

Socha boha Hora v chrámu v Edfú (Ptolemaiovská doba)

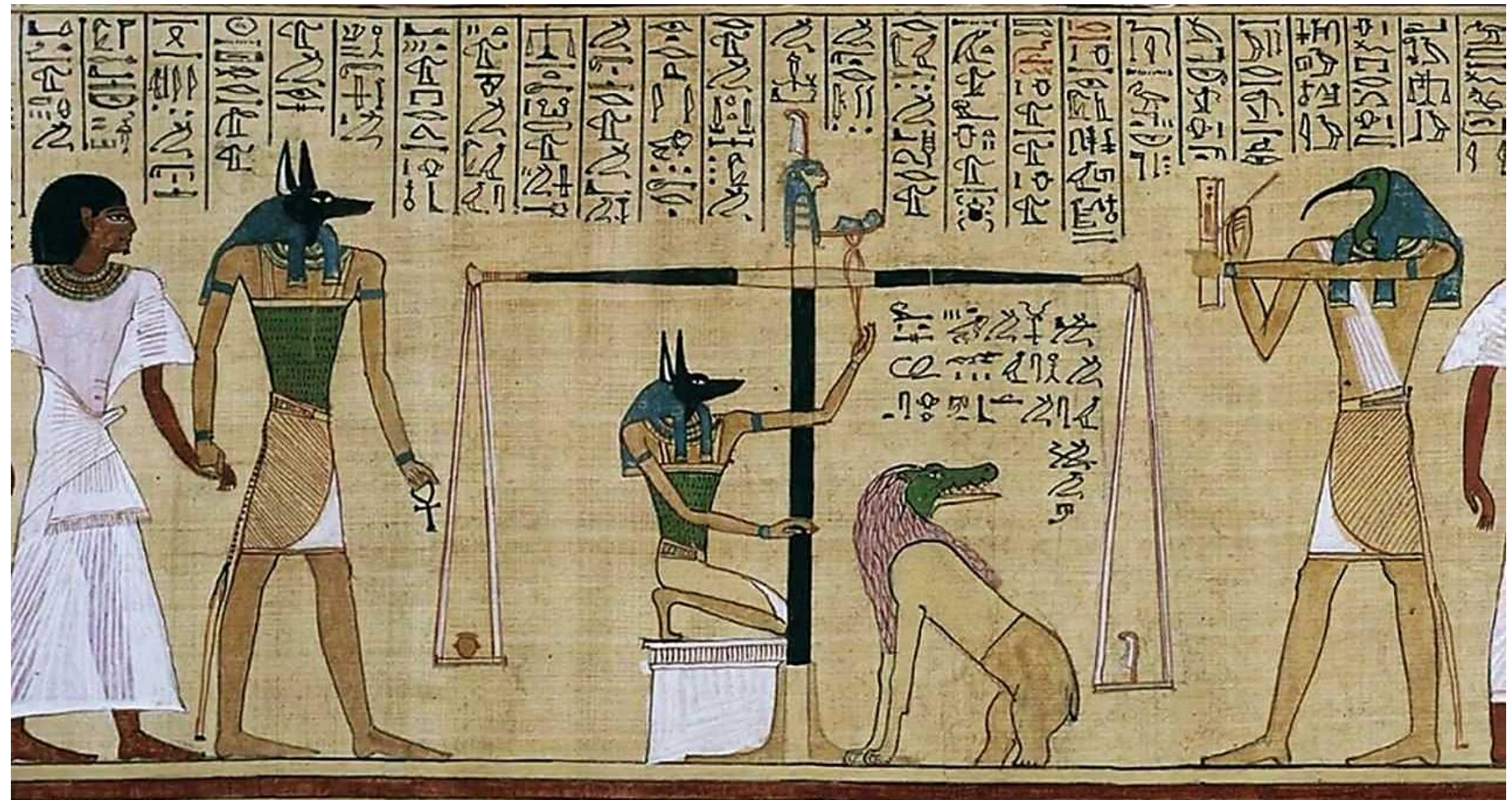
Bohyně nebes Nut

Smíšená podoba božstev nebyla jediným způsobem jejich zobrazování.

- Základním projevem úcty k bohům bylo přinášení obětí v chrámech.
- Posmrtný život v zásvětí (na onom světě) byl považován za pokračování pozemského, pokud zemřelý obstál při posmrtném soudu.
- Dalšími podmínkami byla mumifikace či nahrazení těla (náhradní hlava, socha, ...), rituální pohřeb, pohřební výbava (skutečné či symbolické) a udržování zádušního kultu v chrámech.
- Plynulý vývoj náboženství se výrazně narušil jen cca 20 let trvajícím pokus Amenhotepa IV. (Achnatona) – cca 1359-1342 př. n. l., nahradit polyteismus uctíváním jediného boha Atona v podobě sluneční koule. Je otázkou, zda faraon vystoupil vůči doposud hlavnímu božstvu Amonovi (Králi bohů) a jeho kněžím z mocenských (jeho kněžstvo mělo velikou moc, o níž je Achnaton připravil) nebo náboženských důvodů.
- **Po roce 332 došlo k částečnému pořečtění (helenizaci) Egypta** a náboženství tak získalo smíšený (synkretický) charakter, tento trend trval i po roce 30 př. n. l., kdy se Egypt stal součástí starověkého Říma. Splynutím řeckého Dia a egyptského Usira bylo božstvo Serapis.
- Toto náboženství definitivně zaniklo až s příchodem křesťanství, které se rozšířilo bez odporu původní víry, ale nebylo k ní tolerantní. Poslední egyptský chrám byl překvapivě uzavřen až na počátku středověku, roku 535.

Knihy mrtvých je moderní název pocházející z 19. století – soubor textů se původně jmenoval Říkadla pro vycházení na denní světlo.

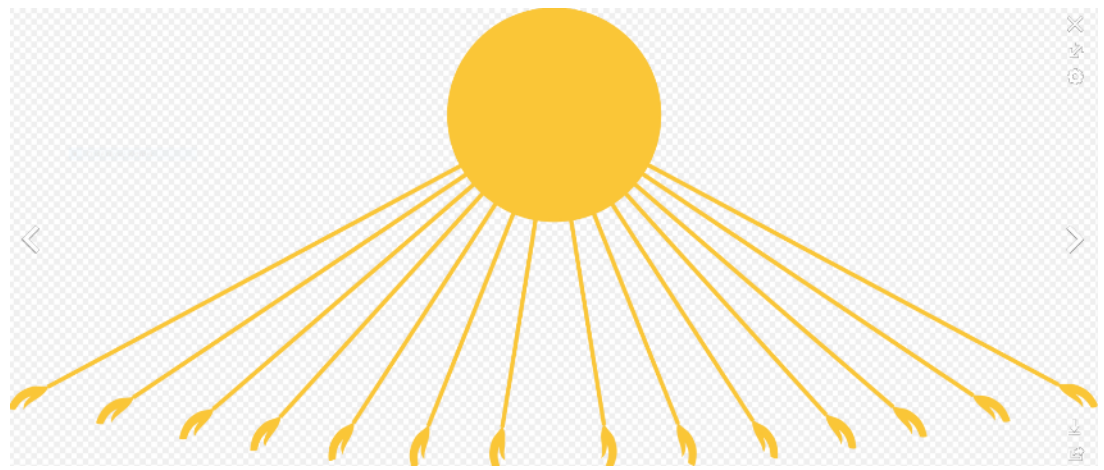
Posmrtný soud - zemřelý se dostal do místnosti, kde bylo na váhy položeno jeho **srdce** a na druhou misku **pero bohyně pravdy Maat**. Mrtvý provedl tzv. negativní zpověď na **42 otázek**= co ze špatných skutků neudělal. Pokud bylo toto srdce těžší než pero, dostala se duše **na onen svět** (do zászvetí) v opačném případě ho sežrala Amemait (**Velká požíračka**). V podsvětí byl svět prakticky shodný, člověk sice zůstával příslušníkem té kasty do které se narodil, ale později se zde objevil pozitivní prvek, kterým bylo méně práce, protože každý měl v podsvětí jednoho či několik služebníků = sošky umístěné v hrobech, tzv. **vešebty**.

Společně s lidmi Egypťané **mumifikovali i řadu druhů zvířat** od drobných rejsků přes kočky, psy, ptáky, hady až po krokodýly, ovce a kozy.

Umělá mumifikace o délce obvykle **70 dnů** měl dvě základní fáze - nabalzamování a poté obalení pruhy látky. Podrobněji o procesu [např. zde](#). **Přirozené mumifikace** bylo možné dosáhnout uložením mrtvoly do suchého pouštního písku.

Panovník Achnaton (tj. Prospěšný Atonovi) a jeho rodina uctívají Atona znázorněného v podobě sluneční koule.

Panovník založil **nové hlavní město Achetaton** (tj. Atonův obzor; arab. Tell el-Amarna) jehož centrem byl Atonův chrám na jehož nádvořích bylo umístěno 2590 obětních stolů.

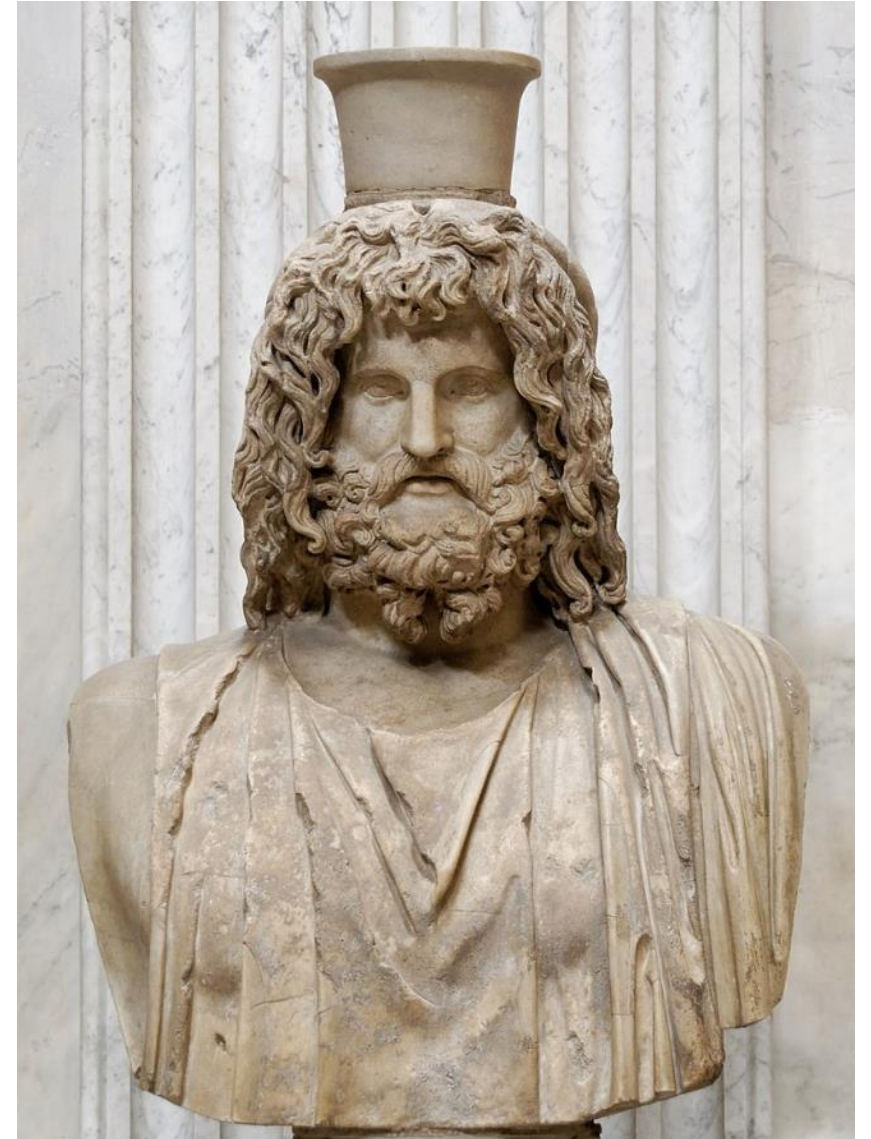
Achnaton je považován také za autora **Chvalozpěvu na slunce**.

Serapis – synkretické božstvo jehož uctívání v Egyptě zavedl Ptolemaios I. za přispění kněze Manethóa s úmyslem sblížit náboženství Egyptanů a Řeků.

Vliv tohoto božstva se postupně rozšířil do celého antického Středomoří.

Pro svou popularitu byl **vážným konkurentem křesťanství.**

Pozn. nádoba na hlavě je měřice na obilí.

g) Stručné dějiny starověkého Egypta

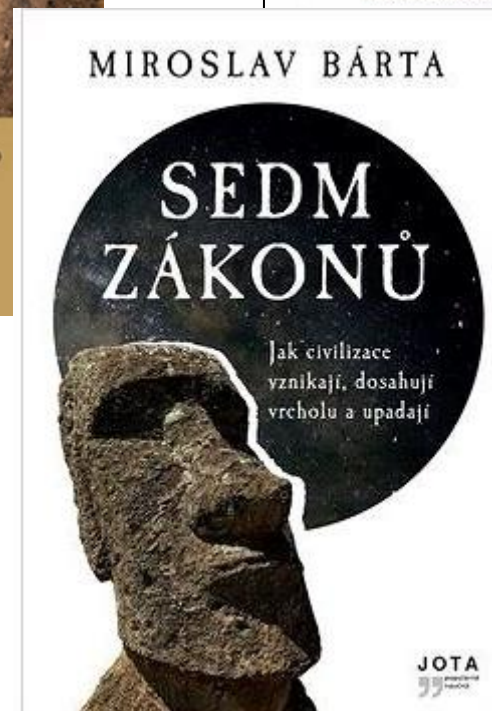
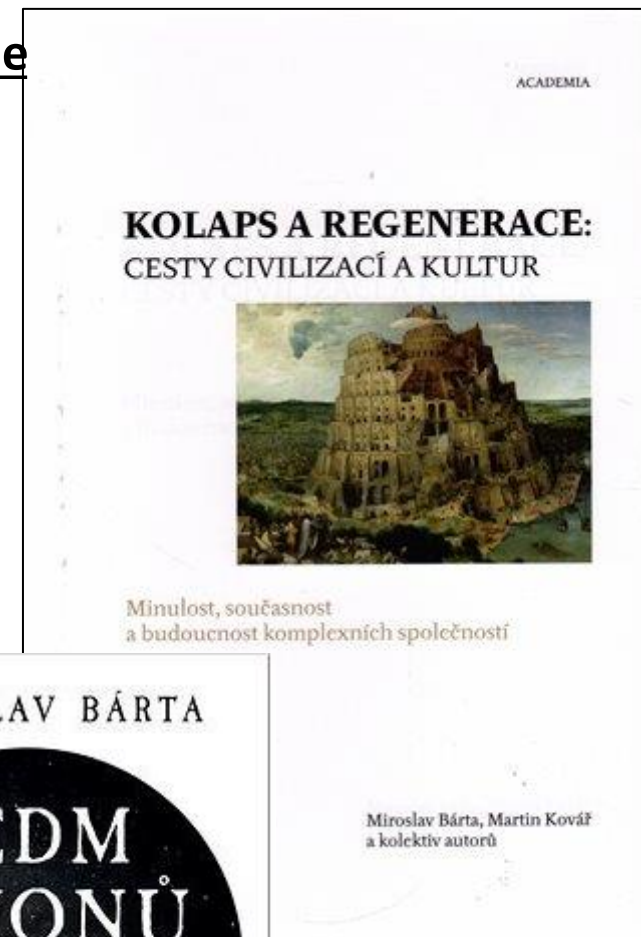
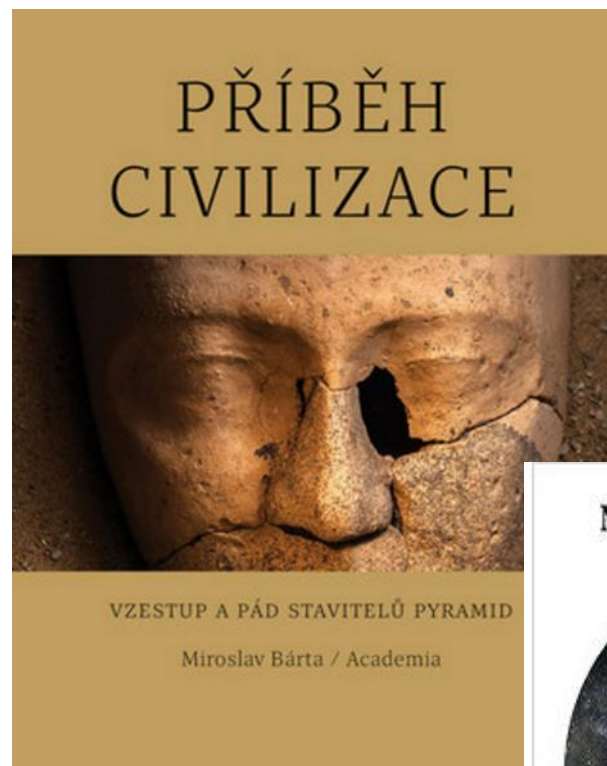
- Starověké dějiny Egypta trvaly zhruba 3000 let a zahrnují 30 panovnických dynastií.
- V jejich průběhu stát prožíval období vzestupů i úpadku (tzv. přechodné doby = rozpad jednoty státu a úpadek moci panovníka).
- Vytvoření spolehlivého časového přehledu egyptských dějin je velmi obtížný problém – proto se např. časové údaje o době vlády jednotlivých panovníků mohou v různých pramenech lišit.

- Dějiny dělíme na 10 období z nichž nejznámější jsou:
 - Stará říše
 - Střední říše
 - Nové říše

„Každé starověké dějiny bývají více či méně fragmentární a těžko postižitelné, ale rozmanitost egyptských pramenů nám čas od času umožňuje zachytit velmi živý a ostrý obraz určité historické epizody nebo způsobu života.“

SHAW, Ian. Dějiny starověkého Egypta, BB/art, 2010

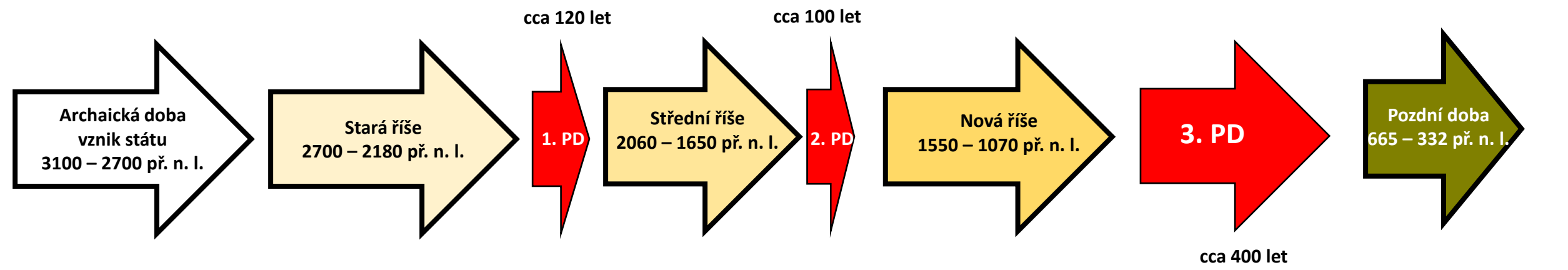
Poznávání dějin Egypta poskytuje dlouhé časové řady událostí, prozrazující, že existuje sedm univerzálních zákonů, kterým podléhá vývoj všech civilizací*.

***Prof. Mgr. Miroslav Bárta, Dr.** - nar. 1969, český egyptolog a archeolog. Od roku 2011 vede výzkum archeologické lokality Abúsír.

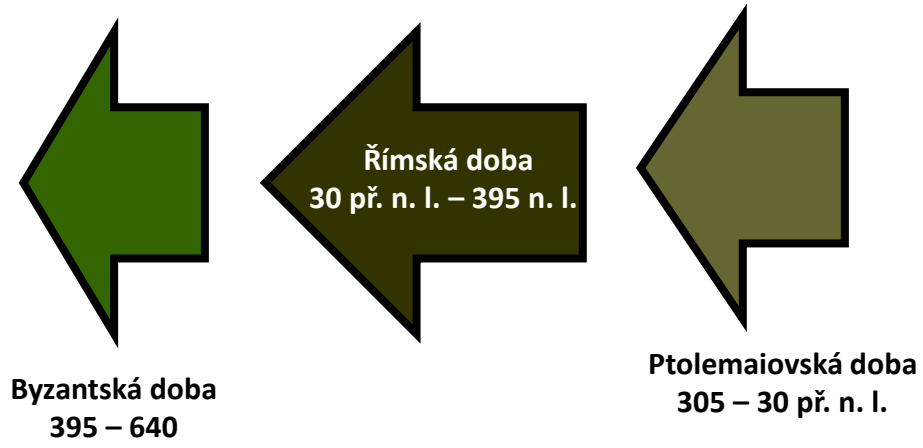
Kromě egyptologie se zabývá studiem tzv. kolapsů, vzestupy a pády civilizací. Výsledkem jeho práce je několik velmi podnětných knih.

Za vyslechnutí stojí i jeho četné přednášky. Jejich obsah bohužel koresponduje s naší dnešní realitou.

Délka šipek odpovídá poměrné délce období v dějinách

pozn. PD = přechodná doba

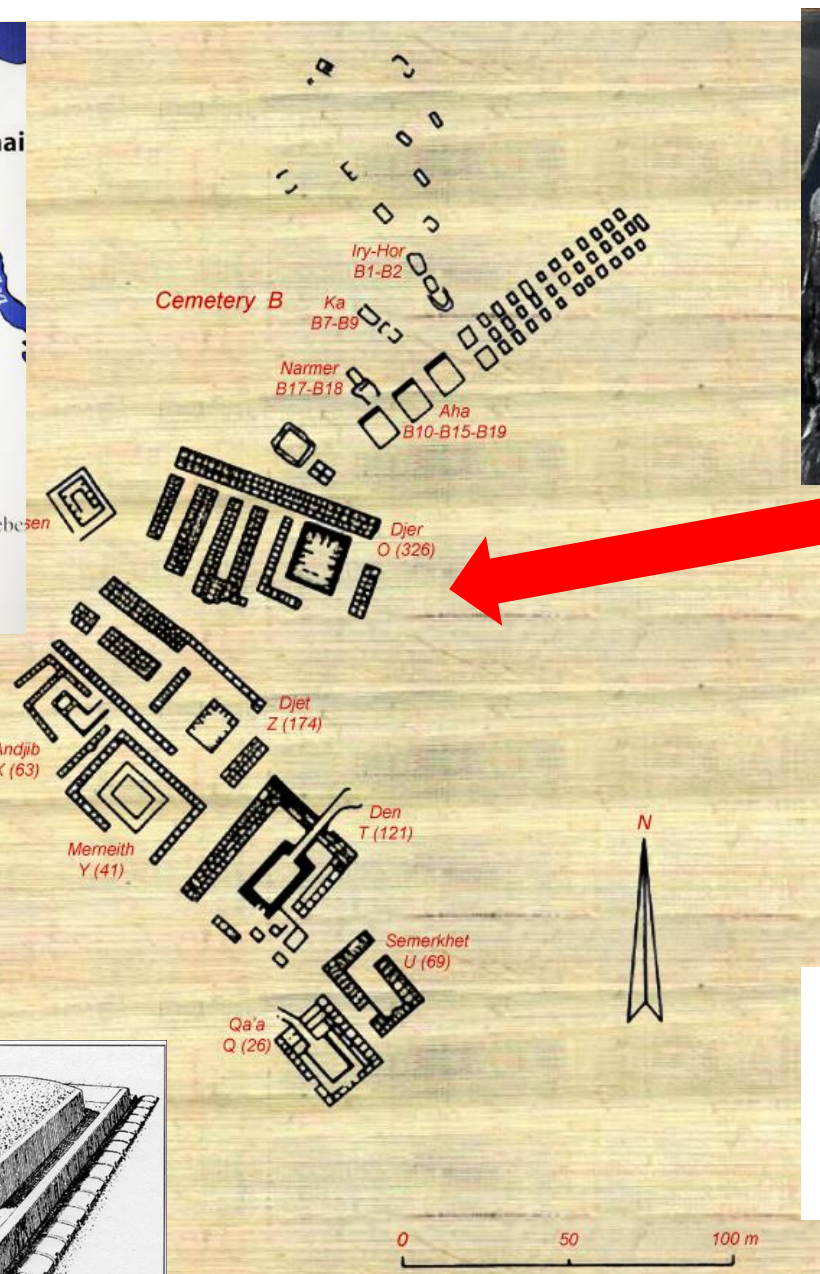

Archaická doba (cca 3100 – 2700 př. n. l. / 1.-2. dynastie)

- Vznikl jednotný egyptský stát - původně se Egypt dělil na jižní Horní E. a severní Dolní E. – od Středozemního moře k 1. nilskému kataraktu na jihu.
- Obě území **podle legendy sjednotil panovník Meni** - skutečný proces sjednocení je stále předmětem odborných diskuzí.
- **Bílá zed'** – první hlavní město, později přejmenované na Mennofer (řec. Memfis).
- Zkomolením jména místního božstva Ptaha vznikl **název Egypt**.
- Na západním okraji pouště (poblíž dnešní Sakkáry) bylo založeno pohřebiště vládnoucí vrstvy, pro nižší společenské vrstvy na okraji východním.
- **Lidské oběti** – lokalita Abydos – např. hrobka faraona Džera – obklopena 338 hroby jeho osobní družiny a sloužících – později jsou známi už jen oběti zástupné (zvířata, obilí, ...).
- V rámci správy území panovník původně pravidelně osobně projížděl celým územím.
- Probíhala vnitřní kolonizace území a rozvíjel se systém státní správy a písemnictví.
- Začínají územní výboje na jih do Núbije a na východ na Sinajský poloostrov = toto se dělo vždy, když byl stát silný a centralizovaný.

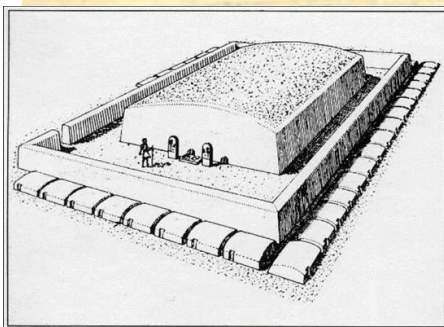

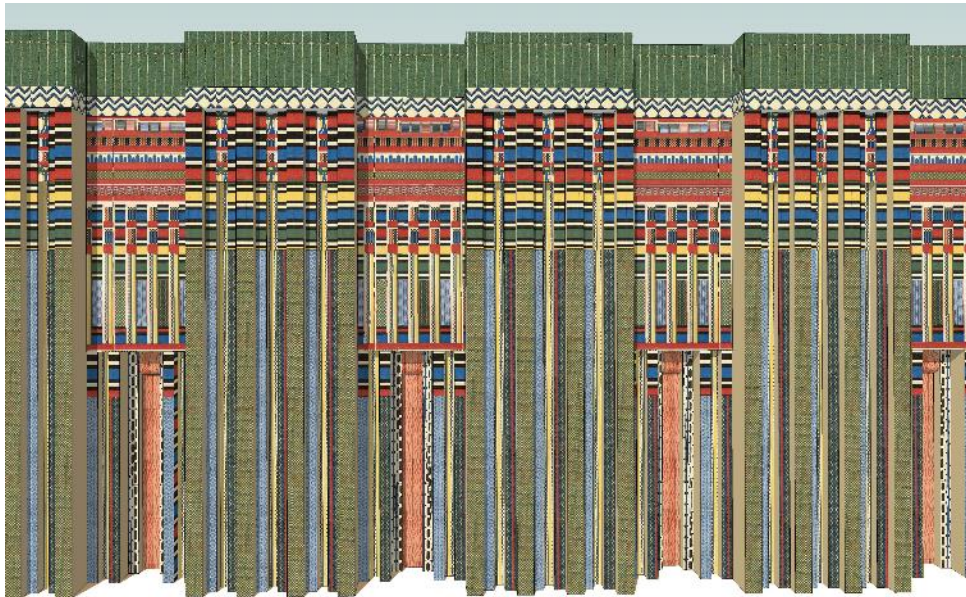
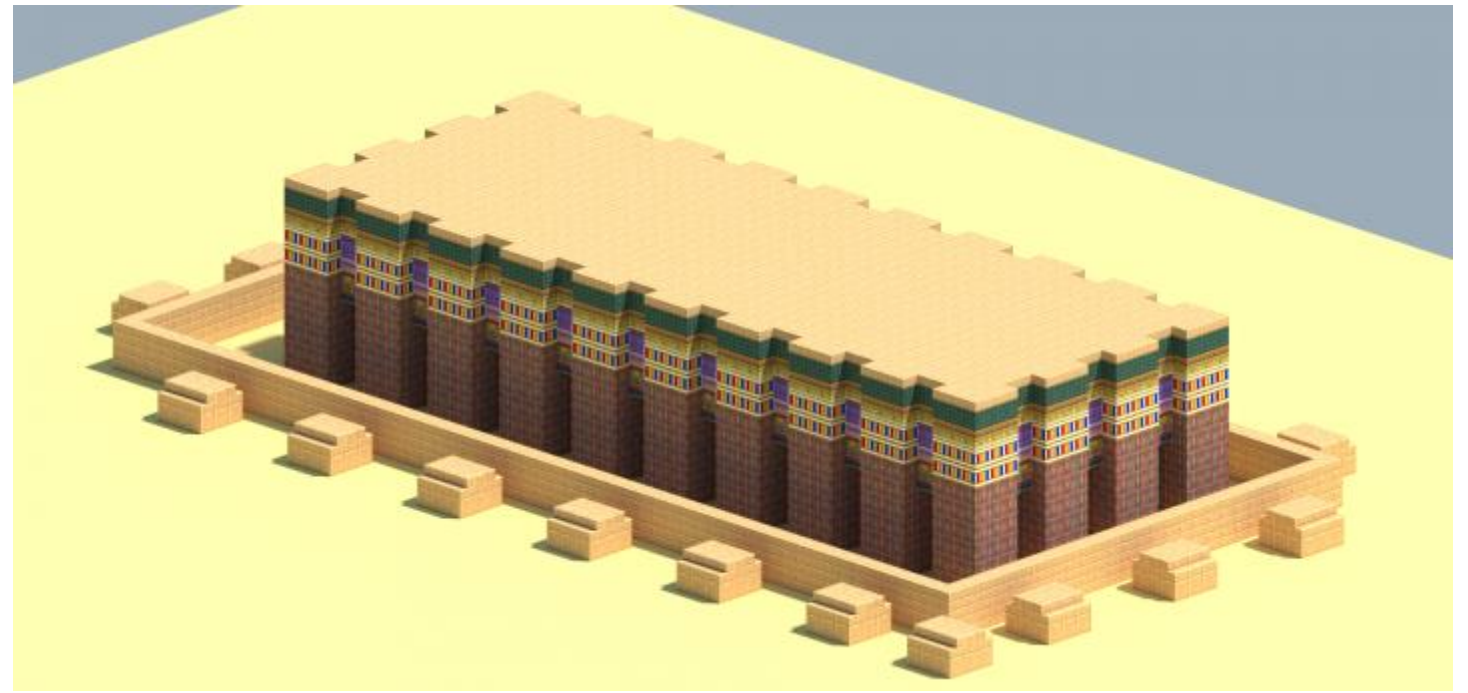
Narmerova paleta – prachovec, 63 cm, cca 3100 př. n. l. - **zobrazuje krále Narmera (někdy ztotožňován s Menim), který poráží nepřátele a sjednocuje zemi** (viz koruny Horního a Dolního Egypta). Palety byly používány pro roztírání očního líčidla, ale tato je příliš velká pro osobní použití, a proto je to snad chrámový předmět. Jedna z teorií je, že byla používána pro roztírání očního líčidla pro sochy bohů.

Džerova hrobka v Abydu s vnitřními rozměry: 13,20 x 11,80 x 2,70 m tloušťkou stěn 2,6 m. Nadzemní část tvořil písečný rov a kamenné ohradní zdi. Identifikována podle mumifikované paže, zdobené náramky se jménem krále. Je obklopena 338 vedlejšími hroby.

Hrobka - mastaba - egyptské královny Merneit z 1. dynastie.

Mastaba S3503 na pohřebišti v Sakkáře – rekonstrukce hrobky postavené kolem roku 3000 př. n. l. na stejném místě, kde o cca 300 let později byla postavena první pyramida.

Rozměry 42x16 m a skládala se z 23 komor. Pod úrovní země byla velká pohřební komora a čtyři boční komory. Exteriér zdobila barevná fasáda napodobující rohože.

Stará říše (cca 2700 – 2180 př. n. l. / 3.-6. dynastie)

- První období velkého hospodářského, politického a kulturního vzestupu.
- Počet obyvatel 1 – 1,5 milionu.
- Sídlní město Staré říše byl Mennofer (Memfis).
- Pozemské rezidence z lehkých materiálů se nezachovaly, kamenné hrobky (pyramidy) a chrámy ano – pohřebiště v Sakkáře, Gíze, Abusíru
- Obrovské výdaje na výstavbu a provoz pyramidových komplexů.
- Prakticky vše od vlastnictví půdy přes řemesla, zemědělství, obchod po kultovní záležitosti podléhalo panovníkovi a úzké skupině jeho nejbližších příbuzných (tzv. nepotismus) – moc faraonů vrcholila ve 4. dynastii (cca 2600-2500 př. n. l.).
- V 5. dynastii (cca 2500-2350 př. n. l.) - tzv. sluneční králové – nové královské pohřebiště v Abusíru. Moc králů slábla, rostl počet úředníků a kněží.
 - titul „Syn Reův“ se stal nedílnou součástí faraonova jména.
 - založen úřad správce Horního Egypta
 - sluneční kult začal slábnout a sílil kult boha mrtvých Usira.
 - první tzv. texty pyramid

- **Džoser** – zakladatel 3. dynastie vládl cca 20-30 let v období 2600 let př. n. l. si **nechal vybudovat stupňovitou pyramida v Sakkáře.**
- Architektem stupňovité pyramidy byl jeho vezír, kněz, lékař, mudrc **Imhotep**, později uctíváný jak bůh.

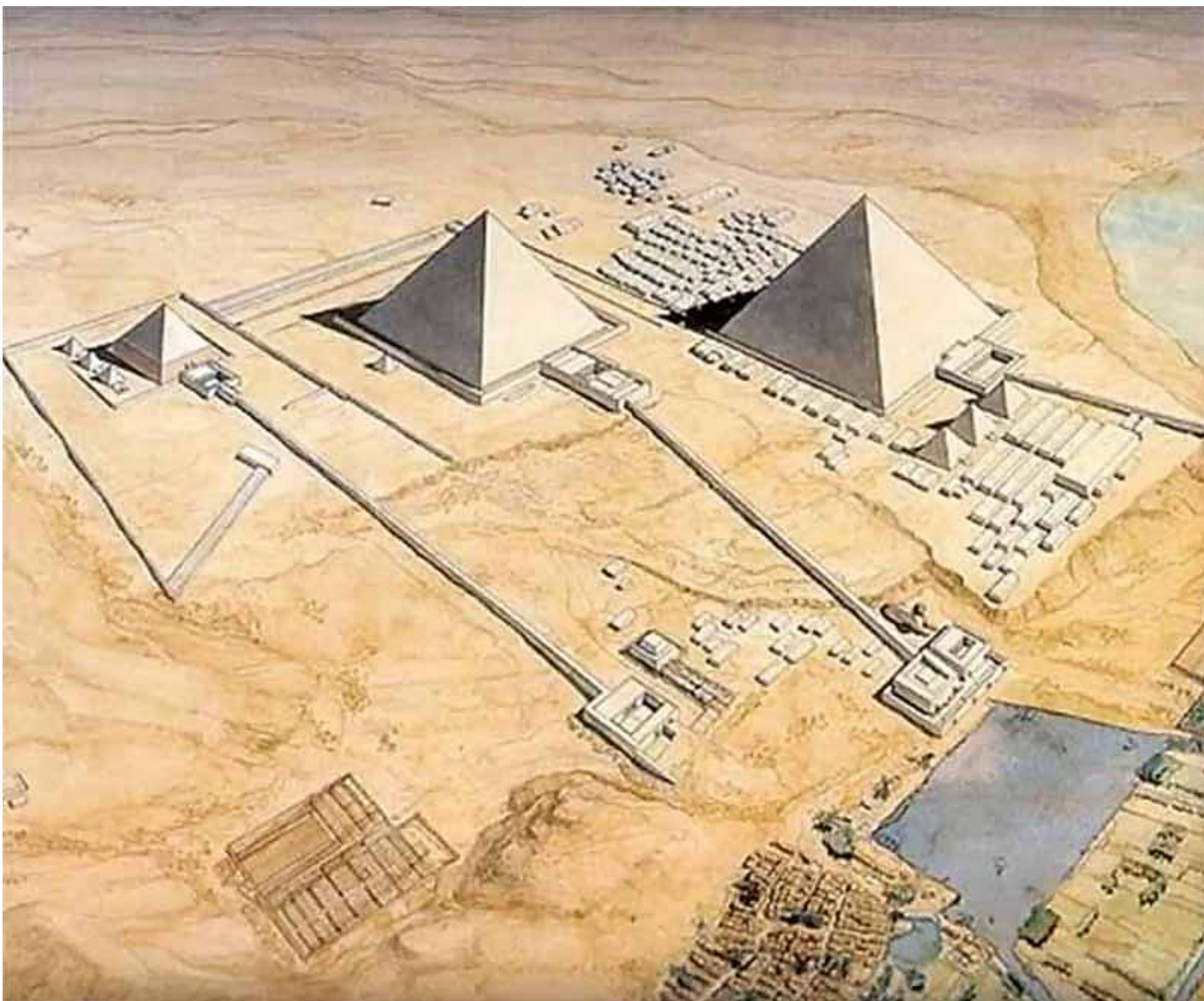

Pyramidy v Gíze – dnes na samém okraji více než dvacetimilionového megapole označované jako Velká Káhira.

Součást pohřebišť 4. dynastie.

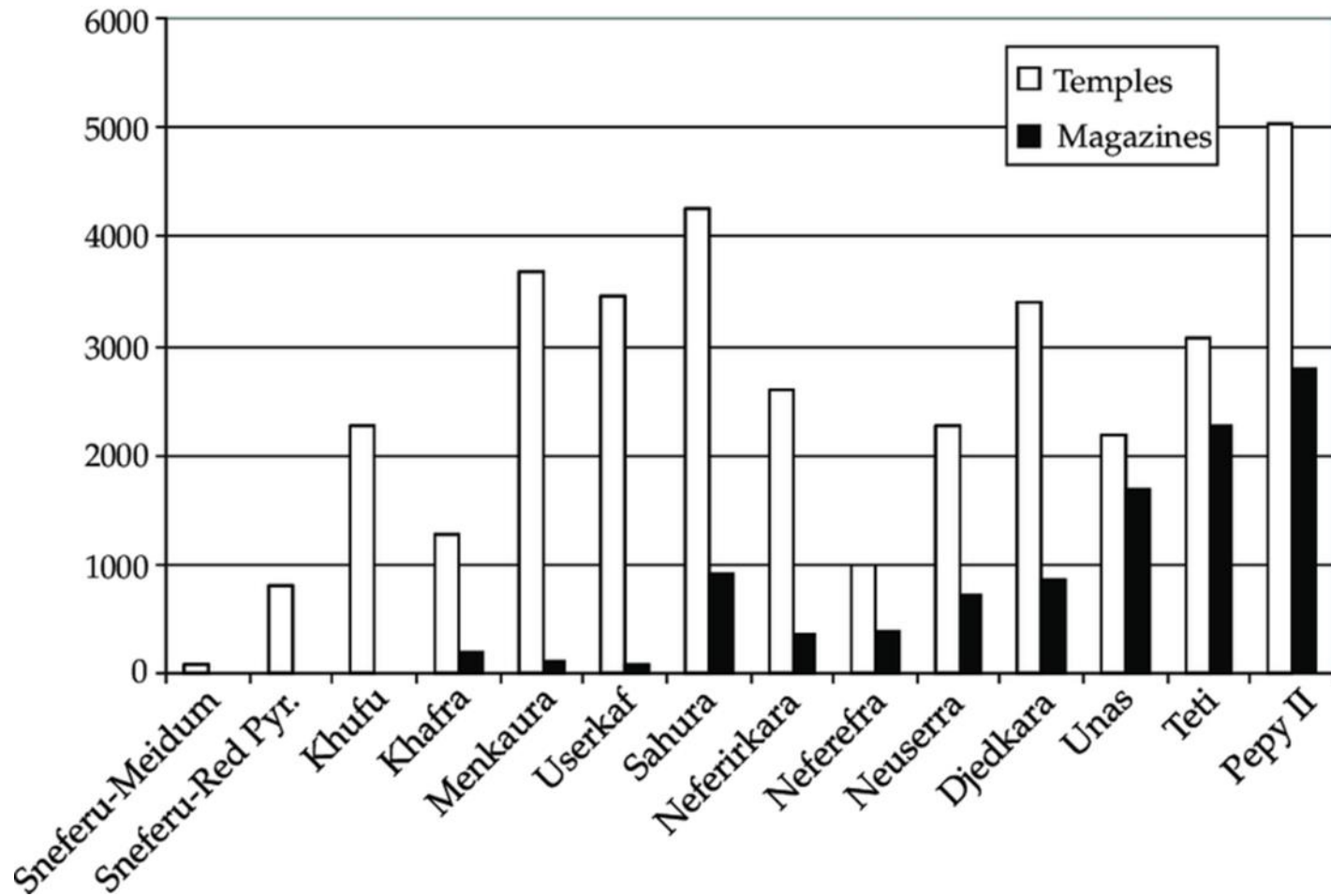
Pyramidy nebyly budovány osamoceně, ale jako součást tzv. **pyramidových komplexů**, které měly tyto části:

- a) **údolní chrám** v zeleném nilském údolí,
- b) **vzestupná cesta**,
- c) **zádušní chrám** na úpatí pyramidy,
- d) v případě Chufua tři malé **pyramidy královen** a pět velkých pohřebních lodí v jamách
- e) **vlastní pyramida**

V blízkosti pak **hřbitov (mastaby) královské rodiny a vysokých úředníků** – pobývat ve stínu panovníka za života i smrti bylo největším přáním těch nejvýše postavených osobností.

Na **dlouhodobé zajištění posmrtného kultu** (uctívání památky zemřelého) byl určen **výnos tzv. zádušních statků**.

Zastavěná plocha známých zádušních chrámů králů Staré říše ve srovnání s oblastí zabranou skladišti v chrámech. Ke konci Staré říše zabíraly ½ plochy chrámů – přesvědčovat živé, že jste bůh byla zkrátka čím dál nákladnější záležitost.

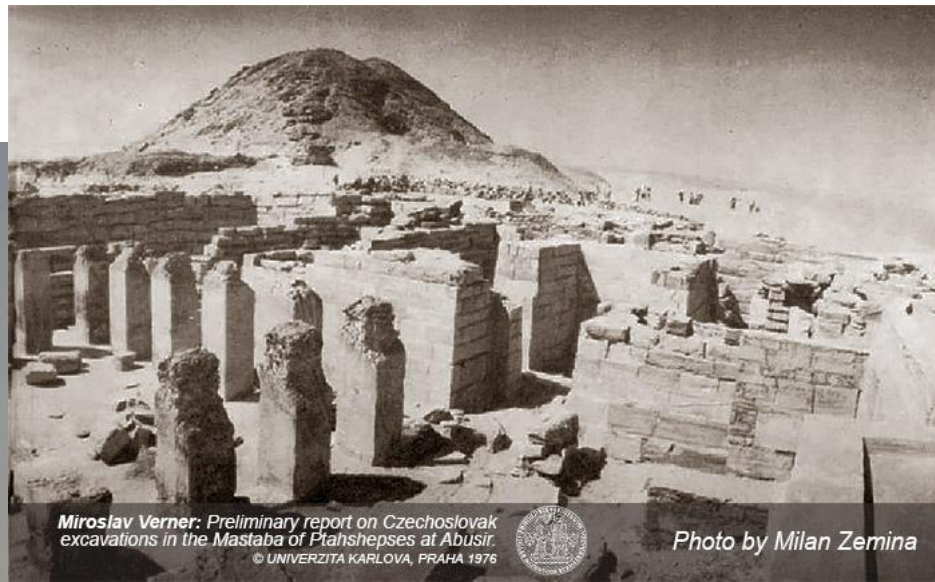
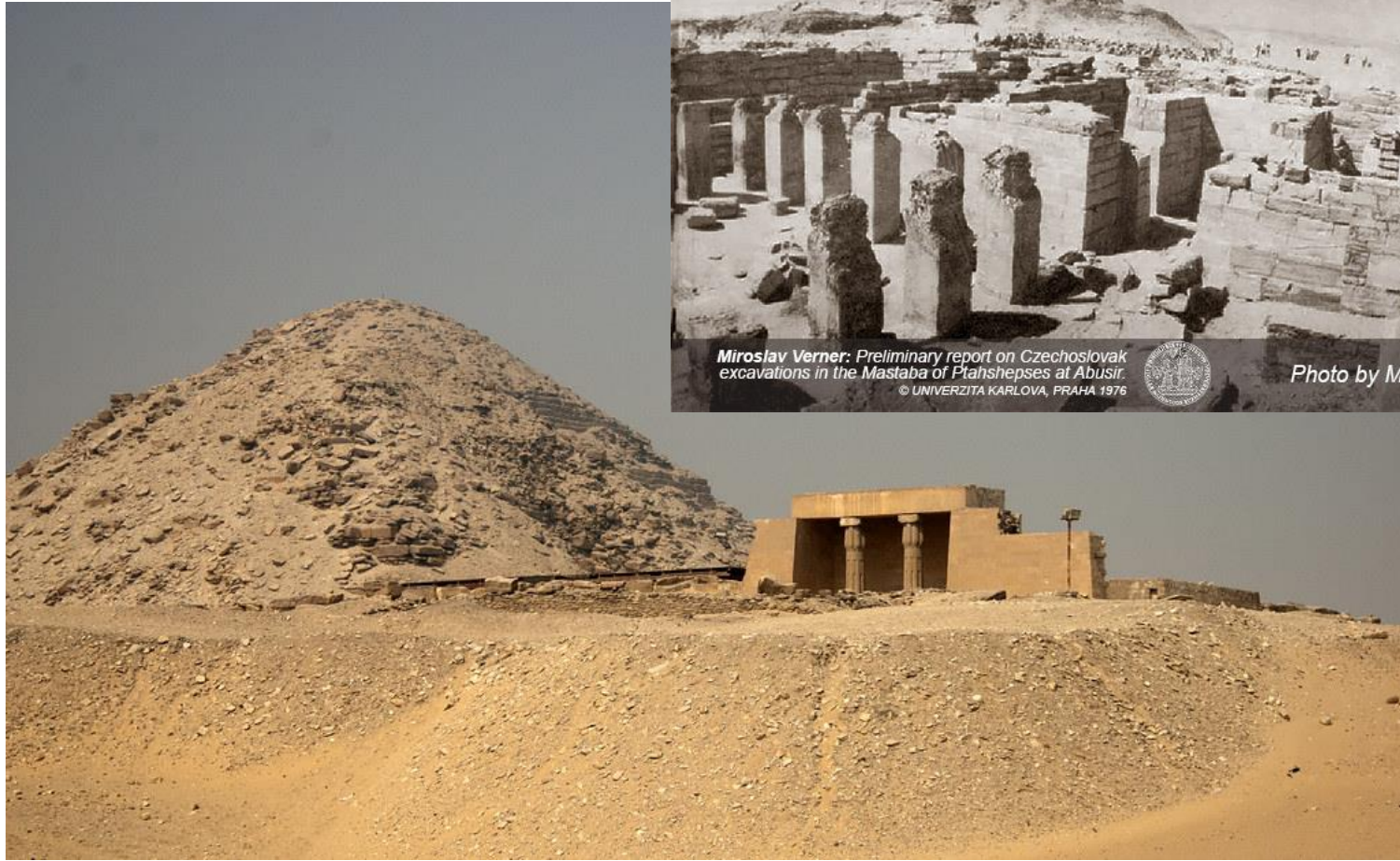

Nákladnost zádušního kultu ilustruje skutečnost, že např. za Snofrua byly kamenné nádoby na obětiny nahrazeny dostupnější keramikou a obětiny byly předkládány pouze v symbolickém množství.

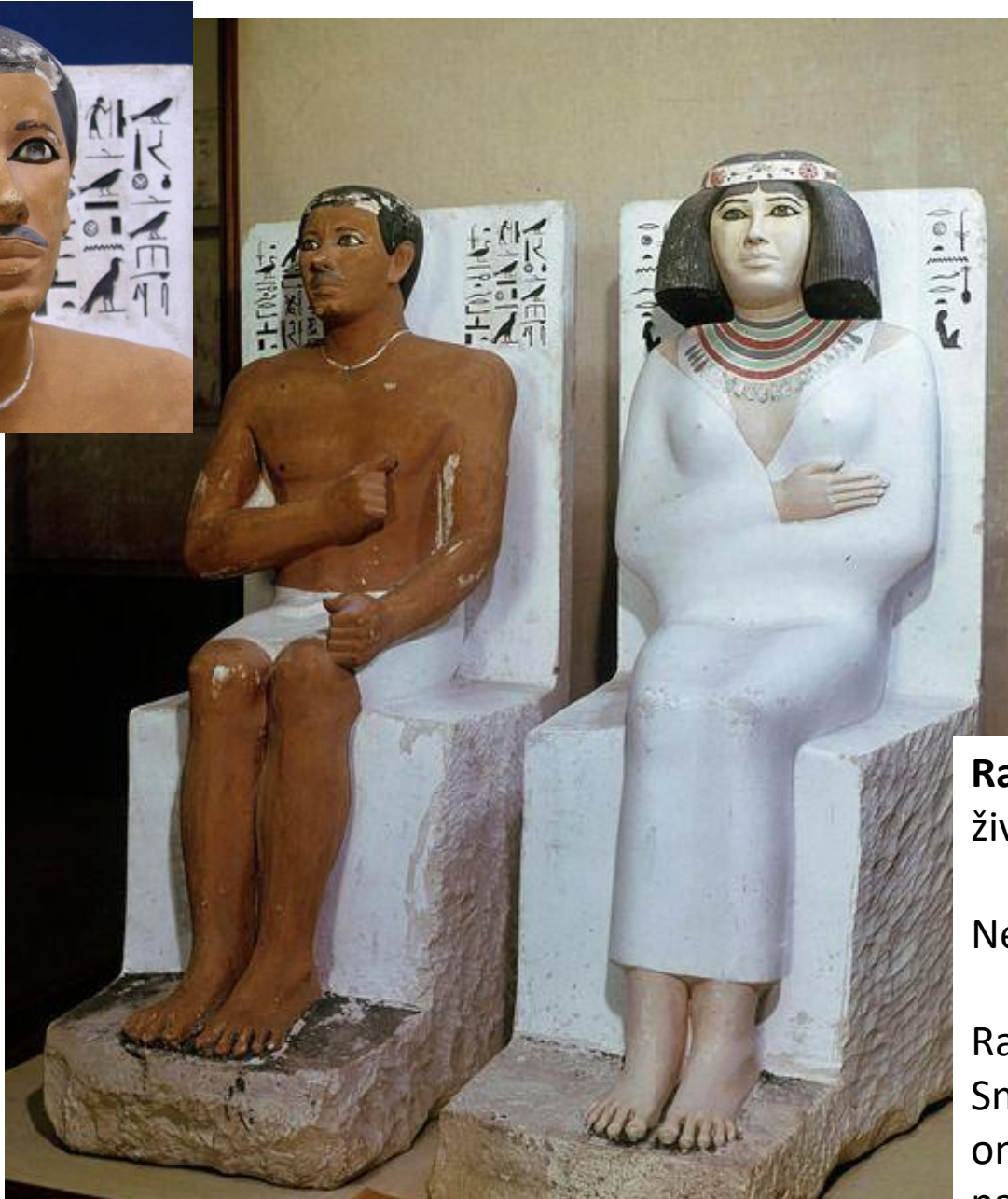
Později mohli být obětiny nahrazeny modlitbami kněží a následně se objevují i „**věčné**“ **modlitby** vytesané na nepravých dveřích.

Pohřební socha faraona Rachefa ze 4. dynastie (cca 2550-2530 př. n. l.), stavebníka druhé největší pyramidy. Vyrobená z **vyvřelé horniny anortozitu - extrémně tvrdého kamene dopraveného do Gízy po Nilu cca 600 km z lomů v dnešním Somálsku. Bůh Hor (jako sokol), chrání křídly zadní část hlavy panovníka. **Dokonalý výraz majestátu faraona** – boha žijícího na zemi.**

Při vykopávkách v letech 1960 - 1974 odkrývali čeští egyptologové **největší a nejsložitější nekrálovskou hrobku Staré říše na půdorysu 56 x 42 m**. Jejím stavitelem byl **Ptahšepes**, původně kadeřník a manikér, který se za ne zcela jasných okolností stal vezírem (nejvyšším úředníkem) a nakonec i panovníkovým zetěm (zemřel kolem roku 2400 př. n. l.).

Rhotep s manželkou Nofret - vápencové sochy v životní velikosti, 27. stol. př. n. l.

Nejznámější soukromé sochy ze starověkého Egypta.

Rhotep byl pravděpodobně synem faraona Snofrua a veleknězem. Jeho starší bratr Nefermaat i on zemřeli mladí, takže po smrti Snofrua na trůn nastoupil Chufu.

1. Přejchodná doba (cca 2180 – 2060 př. n. l. / 7.-11. dynastie)

- Rozpad celistvosti státu jako vyvrcholení vleklé krize („bohyně Maat odchází“).
- Zhroucení ústřední vlády – samostatné provincie, některé z nich prosperující.
- Stále neexistovala stálá armáda, svolávala se místní hotovost pod velením správců krajů.
- Časová mezera v budování monumentálních staveb.
- Soupeření dolno (sídlo Henennisut/Herakleopolis) a hornoegyptských (sídlo Théby) vládců.
- Několik desítek nevýznamných panovníků.
- Klimatická změna – vlna sucha po roce 2200 př. n. l. – polopouštní pastviny se mění v poušť.
- Demokratizace posmrtného života = rozšíření možnosti zajištění vstupu do posmrtného života na širší skupinu obyvatelstva.
- Rozkvět lidové kultury.

Střední říše (cca 2060 – 1650 př. n. l. / (11.) -12.-14. dynastie)

- Mentuhotep II. znovusjednocuje Egypt s hlavním městem ve Vesetu (Théby).
- **Amenemhet I.** – vezír nekrálovského rodu, založil 12. dynastii a nové hlavní město Ictaej u Fajúmské oázy. Na severu stavěl pevnosti proti Lybijcům i Asijcům (tzv. Vládcovy zdi). Zavedl funkci spoluvládce, aby moc plynule přecházela z jednoho panovníka na druhého.
- Omezení vlivu místních správců tzv. nomarchů.
- Zvýhodnění vrstvy úředníků, řemeslníků, obchodníků a statkářů.
- Růst počtu otroků – buď nakoupených v cizině či válečných zajatců.
- Získáním nových zavlažovaných území - Fajúmská oáza hlavním centrem zemědělství.
- Prokopání průplavu 1. kataraktem pro obchodní a zásobovací lodi (8 m hluboký).
- Během 13. dynastie cca krátce vládnoucích 50 panovníků. Území se zmenšovalo a moc přebírali rodiny 2 vezírů (Horního a Dolního E.).
- Do delty začaly pronikat kočovné semitské kmeny z východu, ze Syropalestiny.

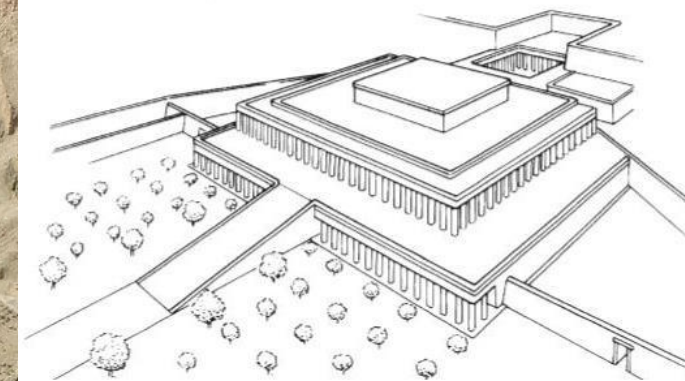
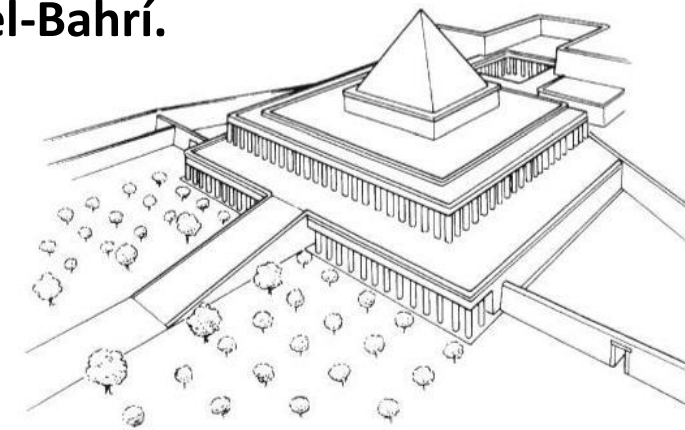
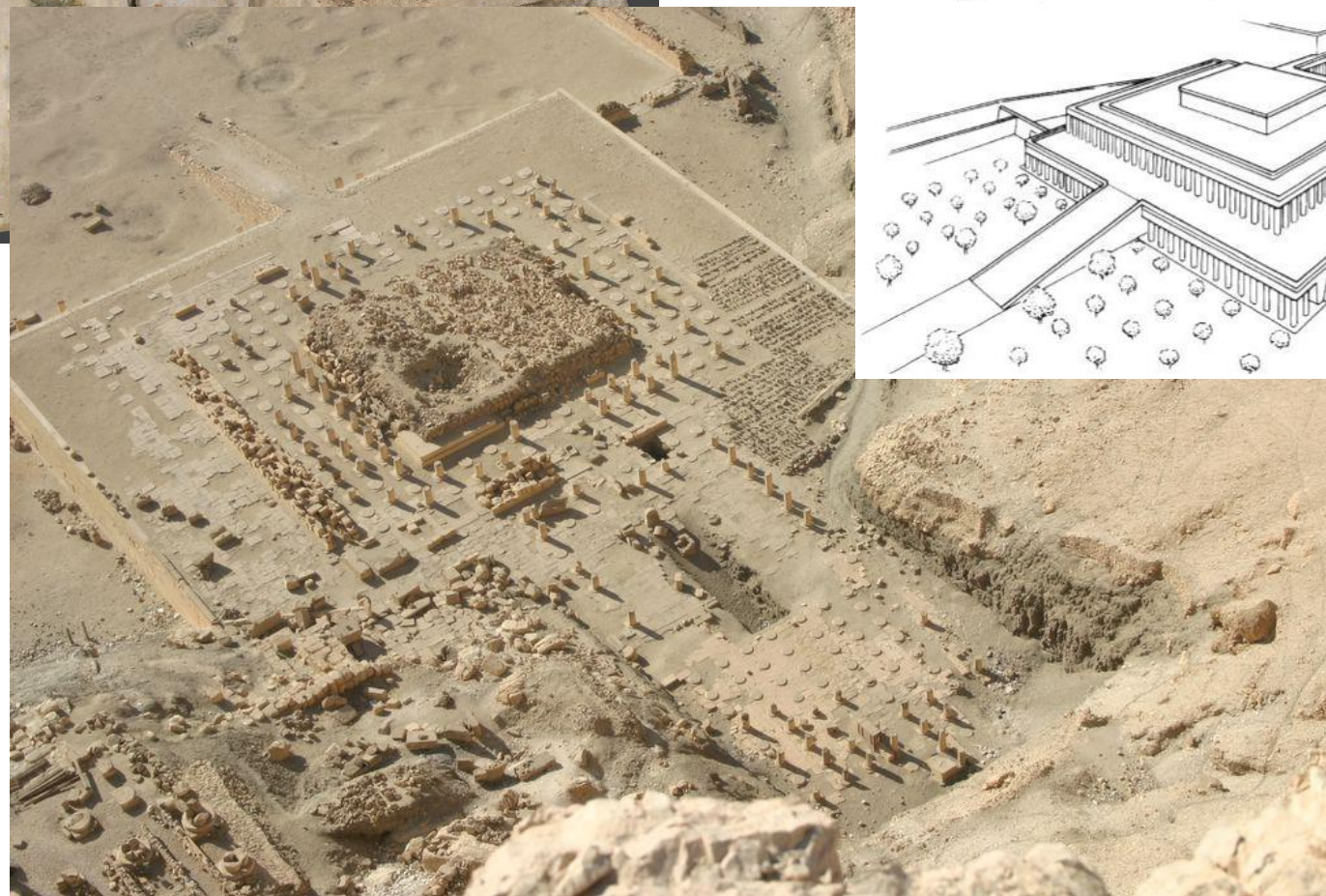
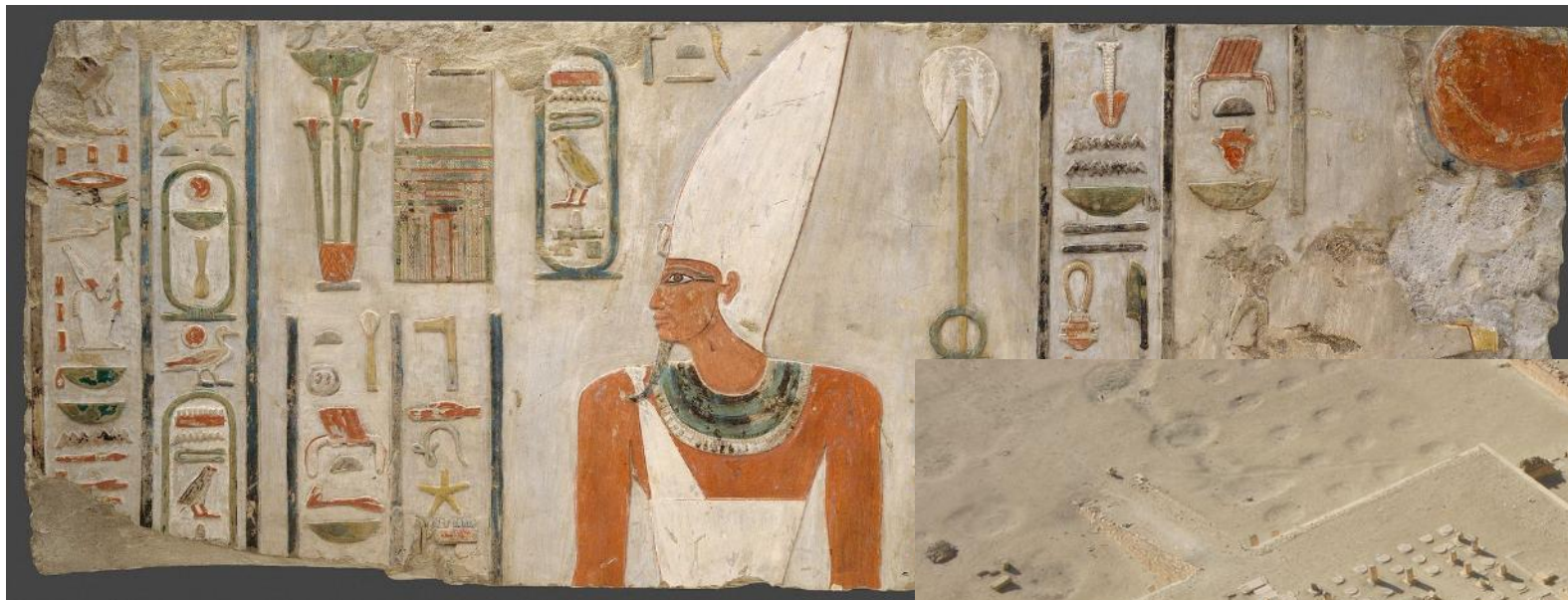

Vešebt - drobná soška nejčastěji v podobě mumie používaná jako **součást pohřební výbavy**. **Měla zastoupit zemřelého při plnění pracovních povinností v podsvětí**. Český egyptolog prof. Břetislav Vachala (1952-2020) je dával do možné souvislosti s mnohem pozdější představou golema.

Ukázka z Egyptské knihy mrtvých: říkadlo pro vybídnutí vešebta, aby pracoval za člověka v říši duchů.

N. praví: "Ó vešebte, patřící mně! Až budu určen a zavolán, abych konal práce, které jsou konány mužem v říši duchů podle jeho povinnosti: odklízování nečistoty, vzdělávání pole, zavodňování břehů, převážení východního písku na západ, přihlas se za mne, řka: "Zde jsem!"

Mentuhotep II. a předpokládané varianty vzhledu jeho zádušního chrámu v Dér el-Bahrí.

Senusret III.

Amenemhet III.

Odchylně od idealizovaného obrazu krále, mladého muže v plné síle, jsou sochy Senusreta III. a jeho syna Amenemheta III. (12. dynastie) realistické - zachycují je jako dospělé a stárnoucí muže, znavené břemenem vlády.

Další důležitou novinkou v sochařství během Střední říše byla **tzv. bloková socha** - muž v podřepu s koleny přitaženými k hrudi. Šlo o **pohřební pomníky, nekralovských, ale významných osob**. Populární byly od Nové říše po Pozdní dobu. Jejich jednoduchý tvar poskytoval dostatek plochých povrchů pro různé nápisy.

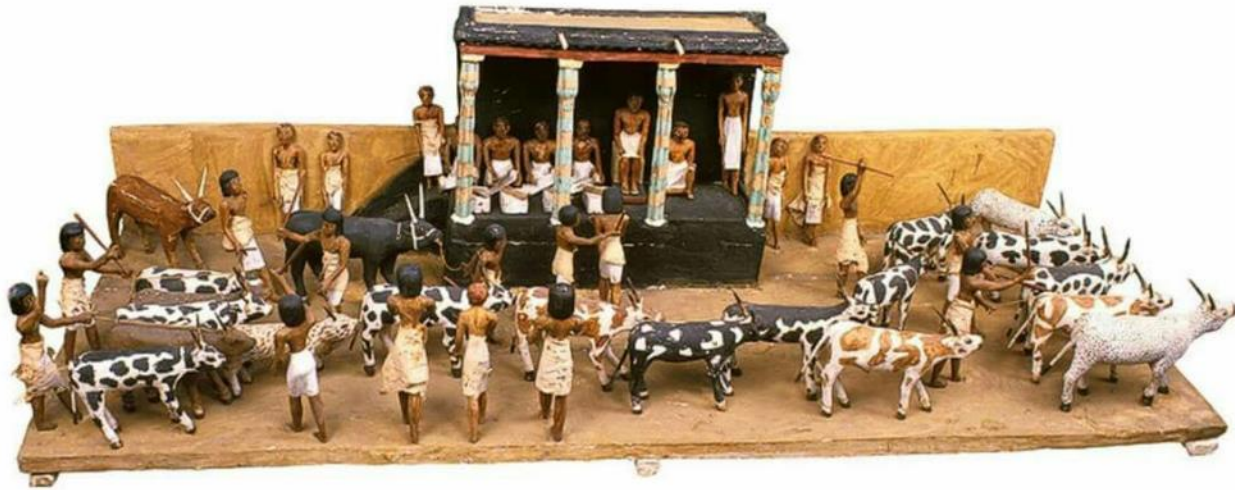

Senenmut - architekt a „mluvčí“ královny Hatšepsut (cca 1460 př. n. l.)

Pa-di-Chahdedet, generál faraona Psammetika I. (cca 650 př. n. l.)

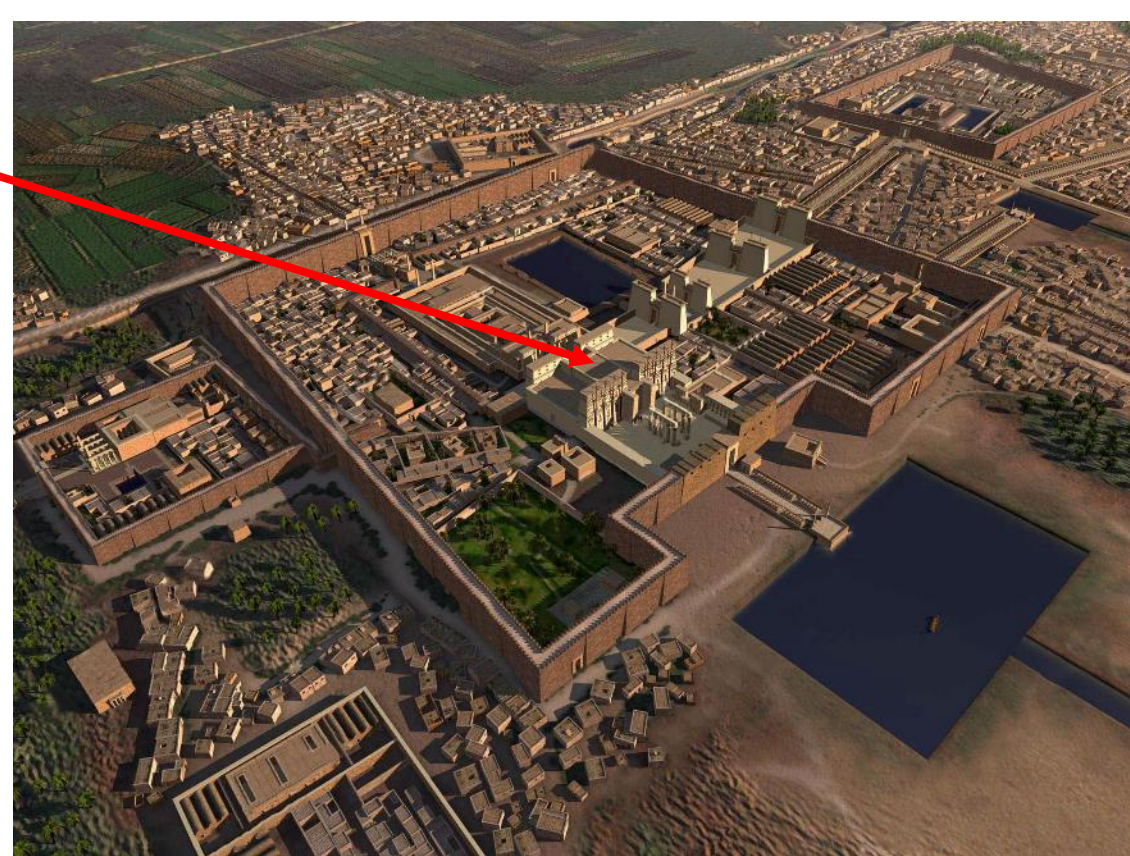
Hrobka kancléře Meketrea je umístěna v Dér el-Bahrí – kancléř byl jakýmsi ekonomickým správcem. Dřevěné sošky a jejich soubory z jeho hrobky výstižně ilustrují život v Egyptě. Jeden z nejslavnějších zachycuje sčítání dobytka. Další zajímavým modelem je např. pohřební člun.

- Místy náboženských kultů = uctívání božstev byly chrámy.
- Zprvu byly budovány z rostlinných materiálů a sušených cihel, později z kamene.
- Součástí veřejných a posvátných prostor byla také skladiště a místa pro přinášení obětí = jídlo a nápoje - zpravidla 3 x denně.
- Chrámy se postupně stávaly centry nejen náboženského, ale i politického, hospodářského a kulturního života obyvatel.
- Největším a nejvýznamnějším chrámem byl Amonův chrám v Karnaku.

Chrám leží na S okraji města Luxoru (starověký Veset či řecky Théby) na středním toku Nilu. Karnak je jméno současné arabské vesnice.

Chrámový komplex v Karnaku (u dnešního Luxoru = starověký Veset či řec. Théby) - **největší chrámový komplex starověku** založený kolem 1950 př. n. l. a přistavovaný dalších asi 1500 let. Komplex tvořily tři propojené chrámy, z nichž hlavní patřil Amonovi = v podstatě hlavnímu státnímu božstvu. **Amonův chrám** (viz rekonstrukce na obr. vpravo nahoře a pro lepší představu i [video](#)) měl rozlohu 25 ha (6x rozloha Václavského náměstí).

- V centru chrámu byla **sloupová síň (tzv. hypostyl)** o ploše 6000 m² s výškou sloupů až 23 m, za níž se vstupovalo do **nejposvátnější, temné obdélné místnosti v níž byla schránka se sochou božstva (tzv. naos)**.

Obelisk z mrákotínské žuly na Pražském hradě odhalený u příležitosti výročí 10 let od vzniku Československa v roce 1928. Jeho autorem je slovinský architekt Josip Plečnik. Iniciátorem a donátorem stavby byl T. G. Masaryk. První monolit vylomený v roce 1923 se však při nehodě na cestě rozlomil a bylo nutné vylomit monolit druhý (s trhlinami) a nakonec třetí, který měří 15,4 m a váží 96 tun.

Obelisk – typický prvek chrámové královské architektury a součást slunečního kultu. Byl z jednoho kusu žuly, často pokryt reliéfy či popsán hieroglyfy. Obelisk **měl znázorňovat sluneční paprsky.** Řecké obelisky velice obdivovali a římské i byzantské císařové je často odváželi na náměstích svých měst. Od 16. století se začaly obelisky napodobovat v menších rozměrech v Evropě.

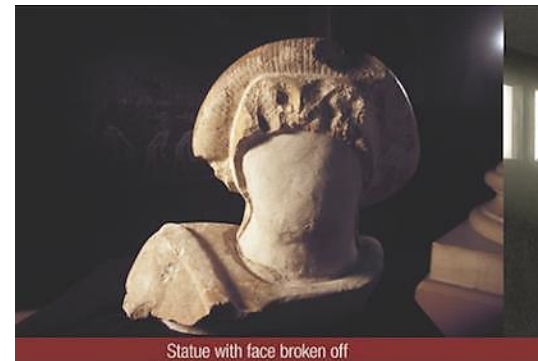
Na okraji města Asuánu v jižním Egyptě leží prasklý nedokončený obelisk z červené žuly. **Byl by to největší egyptský obelisk – délka 41,75 m a hmotnost 1168 tun.**

2. Přejchodná doba (cca 1650 – 1550 př. n. l. / 15.-17. dynastie)

- Rozpad jednoty Egypta způsobili kočovníci, kteří pronikli do delty z Fénicie a Palestiny.
- Egyptané jim říkali Hekauchasut (Vládci cizích/hornatých zemí).
- Antičtí autoři je nazvali Hyksósové.
- Používali bronzové meče a sekery, kompozitní luky a dvoukolé válečné vozy tažené koňmi.
- Ovládli jih Palestiny, deltu a pak i Dolní Egypt, založili si sídelní město Hatuereta (Avaris).
- Relativně samostatní vládcové Horního Egypta (sídlo Veset/Théby) jim odváděli tribut.
- Na jižní hranici Egypta se vytvořilo núbijské království (Kuš) uznávající hyksóskou nadvládu.
- Hyksósové, ač cizinci, uctívali egyptské bohy, užívali egyptských jmen.
- Došlo k určité ztrátě kultury, např. hieroglyfické písmo ustupovalo hieratickému.
- Thébští vládcové 17. dynastie zorganizovali protihyksóský odpor – přejali jejich výzbroj, najímali núbijské vojáky a postupně obsazovali území delty.

Dřevěná soška asijské ženy z hrobky v Bení Hasanu – typický „mezopotamský“ účes, Řezbář realisticky ztvárnil dítě na zádech i osobní rysy obličeje.

V letech 1986-88 byly nalezeny **pozůstatky monumentální sochy, která zřejmě patřila neegyptskému vládci Avaridy** (dnešní Tell el-Dabaa). Výška postavy cca 2 m. Měl na sobě pruhovaný oděv. Kůže byla žlutá, tradiční barva Asiatů v egyptském umění a účes ve tvaru houby, malovaný červeně (rovněž neegyptský prvek). Socha byla úmyslně rozbita.

Mumie a hrobový poklad královny Ahhotep I. (cca 1560-1530 př. n. l.), matky faraona Ahmose I., zakladatele 18. dynastie a Nové říše, lokalita Dér-el-Bahrí.

Nová říše (cca 1550 – 1070 př. n. l. / 18-20. dynastie)

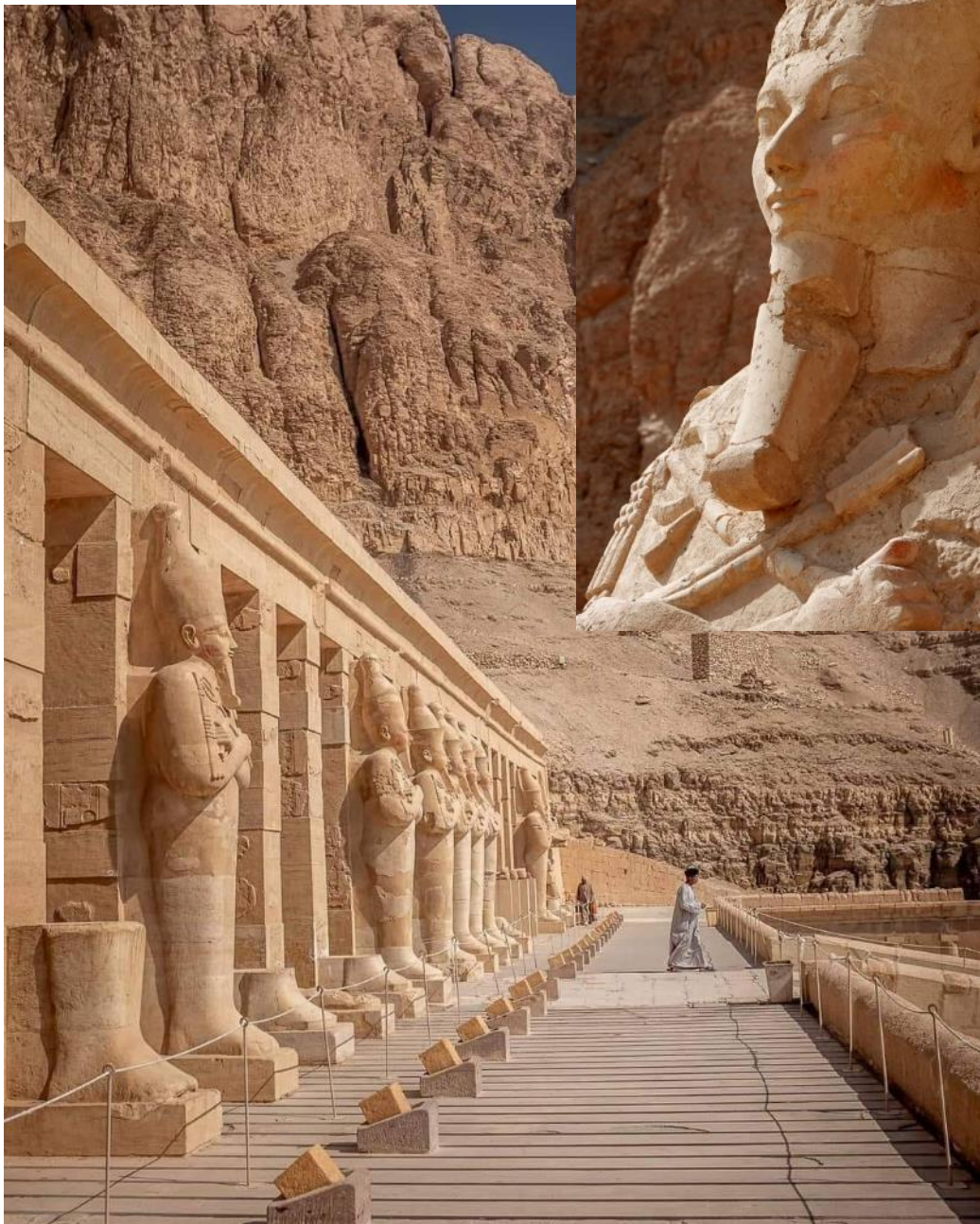
- Ahmose I. (cca 1543-1517 př. n. l.), zakladatel 18. dynastie a první panovník Nové říše porazil Hyksósy.
- Upevnění moci v Núbii prostřednictvím pevností a osoby místokrále s titulem „královský syn z Kúše“.
- V Thébách sídlo vlády i kultu boha Amona (Skrytý), bůh vzduchu, plodnosti = státní božstvo.
- Amonovo kněžstvo se stalo „státem ve státě“ v čele s veleknězem.
- Král, i když to např. na sochách bylo stále zdůrazňováno, již fakticky nezastupoval boha na zemi, ale byl mu podřízen. Bůh Amon se stal skutečným králem – odtud moc kněží.
- Mumie již nebyly považovány za někdejší vtělení boha, a proto mohly být hrobky vykrádány.
- Úřednická vrstva s dědičnými tituly a stále rostoucí mocí.
- Velký kulturní rozmach – všestranná podpora umělců (viz vesnice Dér el-Medína).
- Místo pyramid si panovníci Nové říše stavěli rozsáhlé podzemní hrobky v tzv. Údolí králů a Údolí královen.
- Období 19. – 20. dynastie = tzv. ramesovské období (1295 – 1070 př. n. l.)
- Počet obyvatel 4 – 5 milionů + usazování Libyjců v deltě a stř. Egyptě.
- Odražena vojenská hrozba invaze tzv. mořských národů – avšak za cenu celkového vyčerpání ekonomiky.
- Úpadek ve 20. dynastii, ztráta příjmů z měděných dolů = přechod k železu, korupce nejvyšších úředníků, vylupování hrobek – viz Ramesse XI.

Mapy zobrazují maximální územní rozsah egyptské Nové říše cca. 1450 př. n. l. a říše Chetitů.

Ahmose I. (cca 1543-1517 př. n. l.) – zakladatel 18. dynastie a tedy Nové říše. **Poslední stavitel pyramidy v egyptských dějinách** v lokalitě Abydos (i když ne tak docela) – viz „černí faraoni“.

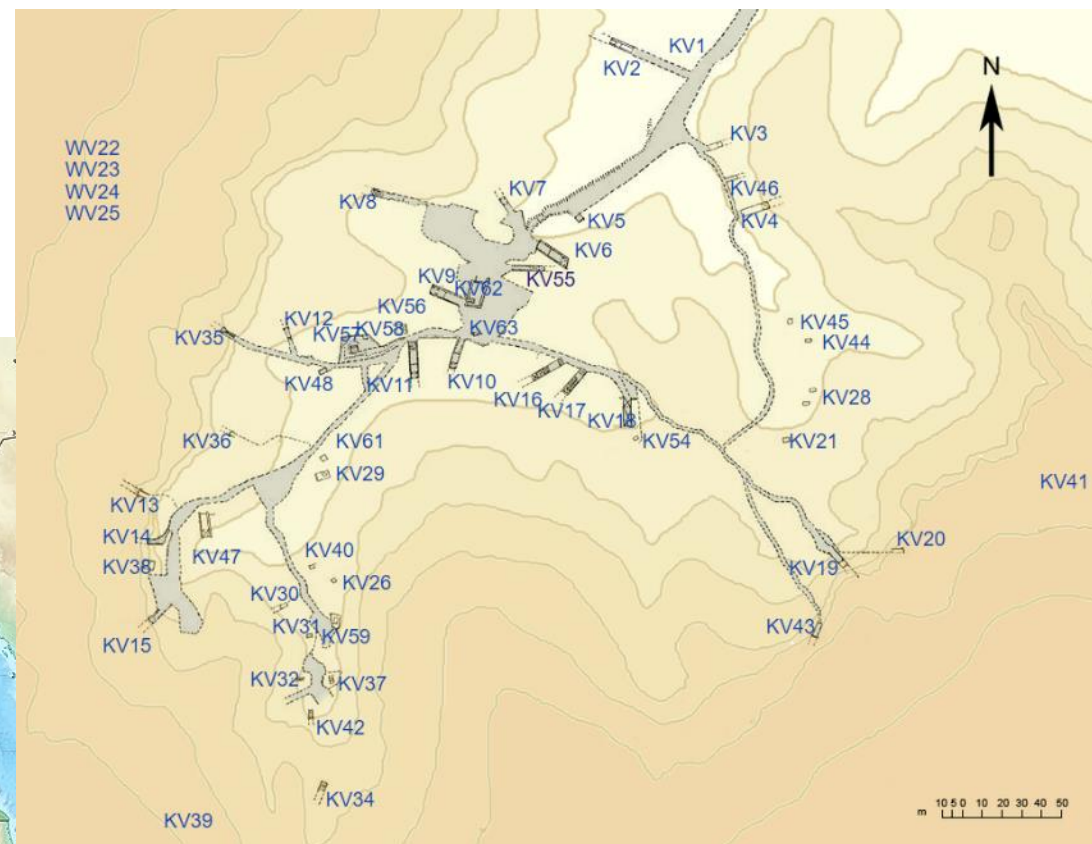
Chráms královny Hatšepsut v Dér el-Bahrí - západní břeh Nilu u Luxoru.

Královna 18. dynastie jejíž vláda trvala 20 let se pravděpodobně inspirovala chrámem Mentuhotepa II., zakladatele Střední říše.

Údolí králů po 500 let (16. – 11. stol. př. n. l.) hlavní pohřebiště králů Nové říše i dalších privilegovaných osob. Přes 60 hrobek zdobených náboženskými texty a výjevy. Téměř všechny byly již ve starověku otevřeny a vykradeny.

Výjimkou je hrobka Tutanchamona = **KV 62**.

Poblíž také **Údolí královen = 110 hrobek**.

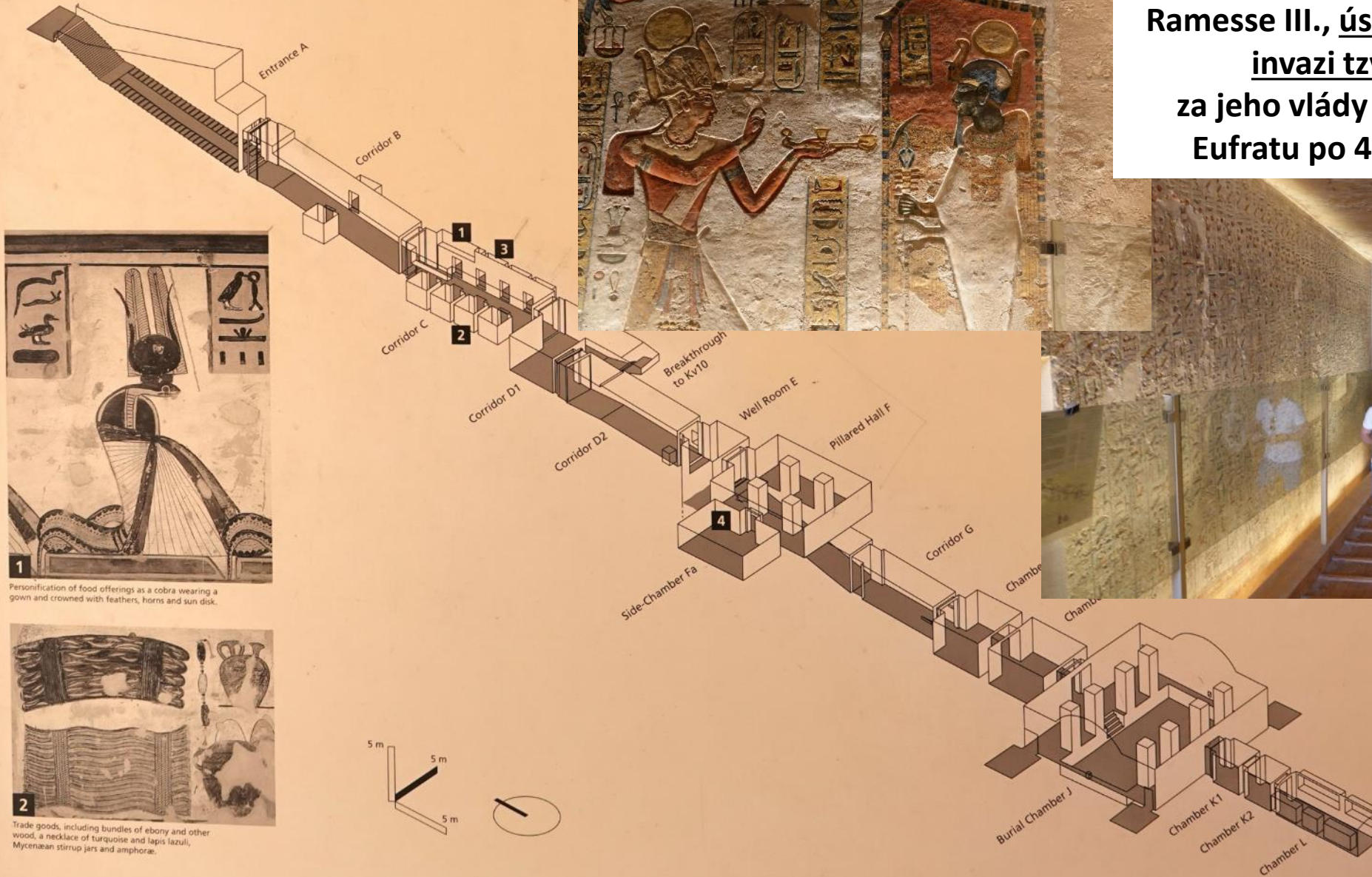

KV 11 Rameses III

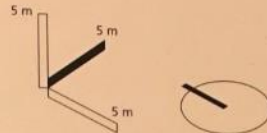
Hrobka KV 11 v Údolí králů, kde byl pohřben Ramesse III., úspěšný obránce Egypta proti invazi tzv. mořských národů. za jeho vlády ovládal Egypt území – od Eufratu po 4. nilský katarakt v Núbii.

1
Personification of food offerings as a cobra wearing a gown and crowned with feathers, horns and sun disk.

2
Trade goods, including bundles of ebony and other wood, a necklace of turquoise and lapis lazuli, Mycenaean stirrup jars and amphorae.

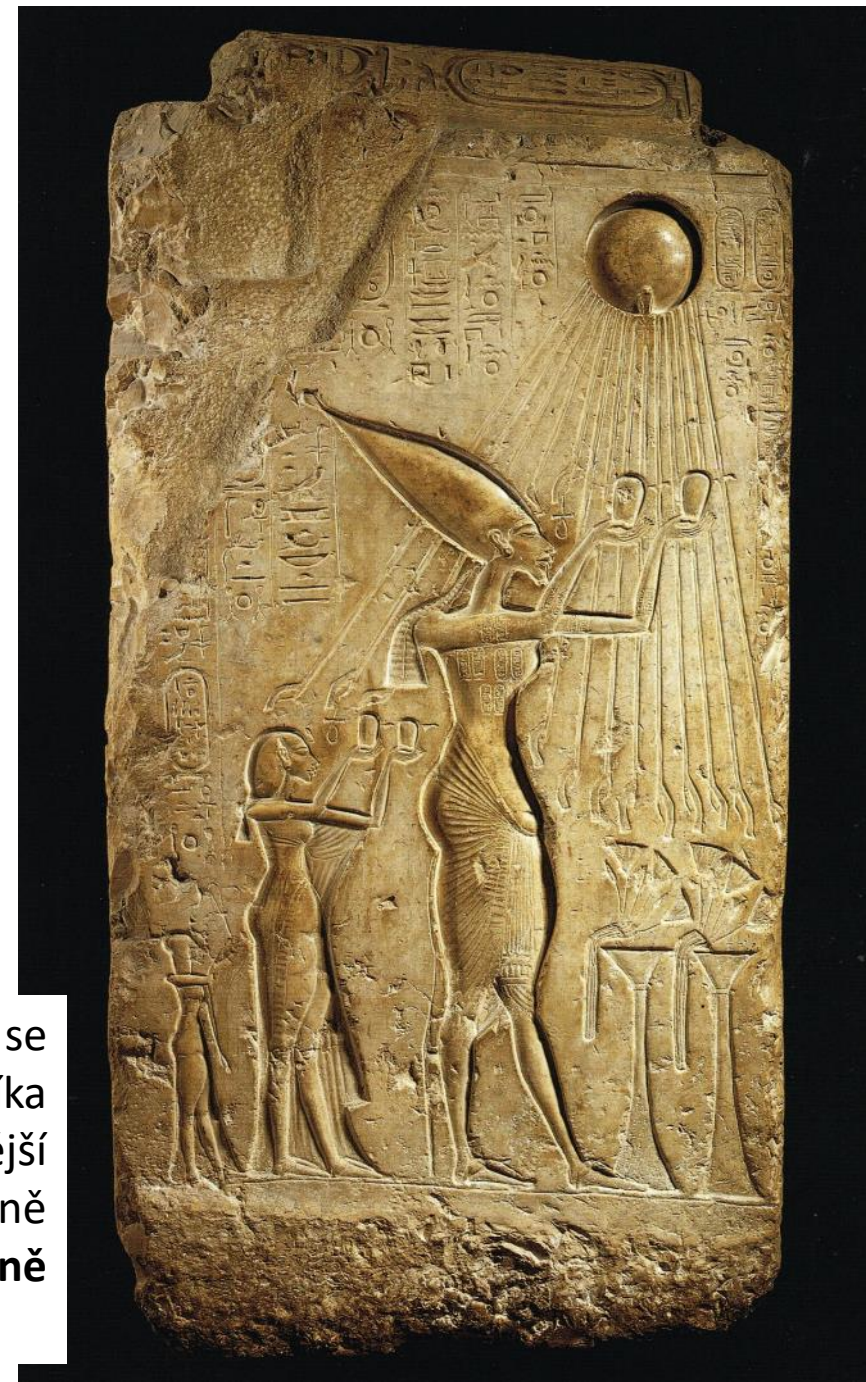
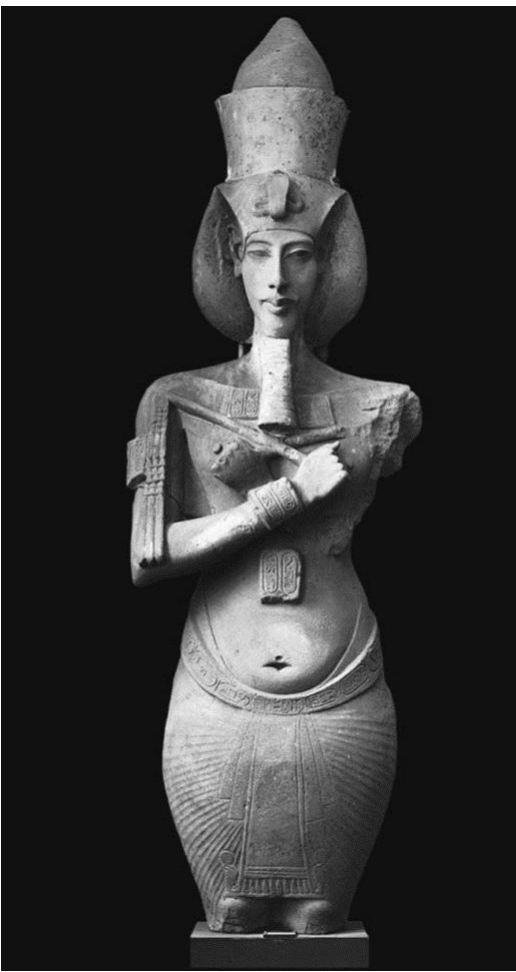

Memnonovy kolosy, červený křemenec, výška s podstavcem 18,9 m – západní břeh Nilu u Luxoru. Amenhotepův zádušní chrám tzv. Dům milionů let, byl během vlády následujících panovníků zcela zničen a kameny byly použity na jiné stavby.

Hlava **Amenhotepa III.** - červená žula, výška 2,90 m.

- **Amenhotep IV.** (cca 1353-1336 př. n. l.) – řešil spory se stále mocnějším kněžstvem radikální náboženskou a správní reformou. Prosazoval **kult jediného boha – Atona** – Stvořitele **ztotožňovaného se sluneční koulí** s životodárnými paprsky.
- Nařídil odstraňovat jména ostatních bohů ze stěn chrámů i z archivních dokumentů.
- Zrušil všechny dosavadní svátky. Změnil si jméno na **Achnaton** (Prospěšný Atonovi), **prohlásil se za Atonova syna a „otce i matku“ svých poddaných**. Své vyznání literárně zpracoval v díle **Chvalozpěv na Slunce**.
- Stavěl chrámy, jejichž hlavní částí byly otevřené dvory s oltáři, pravý opak dřívějších chrámů, kde nejposvátnější části naplňovalo šero. Podporovatelkou mu byla manželka Nefertiti.
- Založil **nové sídelní město Achetaton** (Tell el-Amarna) a zavedl realistický až naturalistický styl zobrazování (tzv. amarnské období). **Hovorovou egyptštinu povýšil na spisovnou**.
- Jméno krále bylo po smrti odstraněno téměř ze všech památek, aby už nic nepřipomínalo **„nepřítele a kacíře z Achetatonu“**. Teprve po rozluštění hieroglyfického písma v roce 1822 bylo Achnatonovo jméno objeveno.

Vzhledem ke skutečně **neobvyklému způsobu zobrazování panovníkova těla** se spekuluje jednak o nemoci (např. [Marfanův syndrom](#)), ale také o úmyslu panovníka nechat se zpodobnit mixem znaků – mladý/starý, muž/žena, lidský/božský. Nejnovější genetické výzkumy mumií králů 18. dynastie (2010) neodhalily žádného výrazně geneticky postiženého jedince, takže **způsob znázorňování krále měl pravděpodobně skutečně náboženské důvody** – viz předchozí snímek.

- **Tutanchamon** (cca 1336-1328 př. n. l.) – Achnatonův syn, původní jméno Tutanchaton si změnil na „Žijící podoba Amonova“ = návrat k uctívání Amona a ostatních tradičních božstev. Sídelním městem opět Mennofer/Memfis. Dožil se pouze asi 20 let, vládl za něj dočasně vezír Aj, který si přivlastnil jeho hrobku a panovník byl pohřben v jiné malé hrobce. Neporušená hrobka byla Howardem Carterem objevena v roce 1922 a především pohřební výbava se stala důvodem proslulosti jinak nevýznamného faraona.

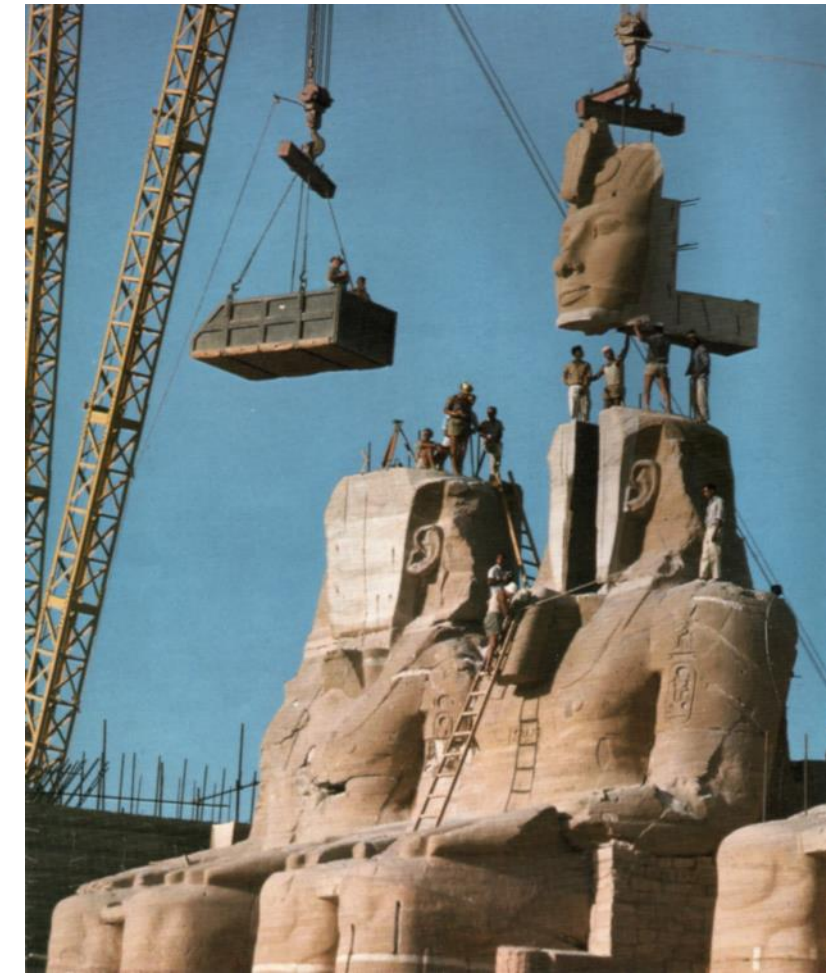
- Tzv. ramesovské období - Haremheb jmenoval svým nástupcem důstojníka Paramesse = Ramesse I. zakladatel 19. dynastie.
- **Ramesse II. Veliký** (cca 1279-1212 př. n. l.) – jeden z nejznámějších faraonů, vládl 67 let. Bitva u Kadeše v severní Sýrii 1285 př. n. l. proti Chetitům a následná mírová smlouva. Stavitel mnoha chrámů, např. tzv. Ramesseum, Abú Simbel.
- **Ramesse XI.** (cca 1099-1070 př. n. l.) – poslední etnicky egyptský faraon. Dlouhá vláda byla ve znamení **prohlubující se krize – útoky Libyjců, hladomor, vykrádání hrobek a chrámů, vojenské tažení nubijského místokrále do Egypta, nástup občanské války.**
- V 19. roce panovníkovi vlády převzal faktickou moc generál Pianch. Po Pianchově smrti přešli tituly na jeho synovce Hrihora = v Horním Egyptě – vojenská diktatura znamenala dobu „renesance“. V následujícím století došlo k vylupování zlata a cenností z hrobek předků.

Ramesse II. Veliký cca 1279 – 1212 př. n. l. – rekonstrukce vzhledu pravděpodobně nejznámějšího egyptského panovníka a rekonstrukce podoby jeho hlavního města Piramesse („Ramessův dům“) v deltě Nilu.

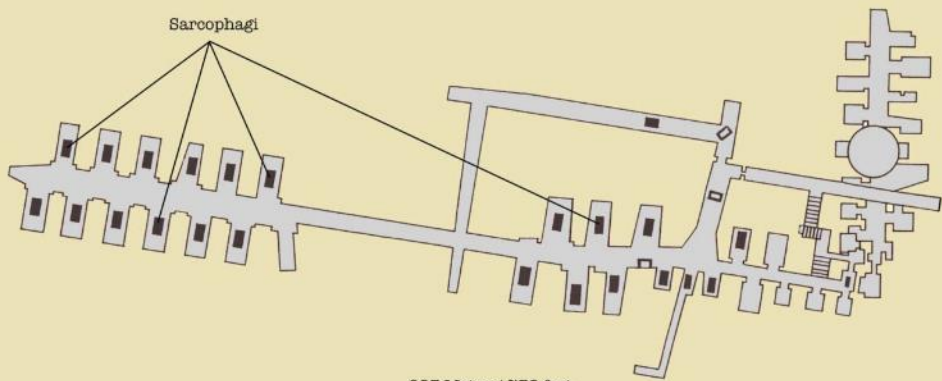
Během 67 let své vlády byl velkým stavitelem a také pilným budovatelem svého kultu osobnosti.

Dva **skalní chrámy Ramesse II. v Abú Simbelu** - dnes na egyptsko-súdánské hranici. Na své nynější místo byly přeneseny v letech 1963–68 v rámci **mezinárodní záchranné akce UNESCO před zatopením budovanou Asuánskou přehradou**. V průčelí čtyři sedící, přes 20 m vysoké kolosy Ramesse II., mezi jejichž nohama stojí sochy dalších členů královské rodiny. V reliéfní výzdobě chrámu, mimo náboženských, vynikají scény a nápisy z válek Ramesse II. v Sýrii (bitva u Kádeše), Libyi a Núbii.

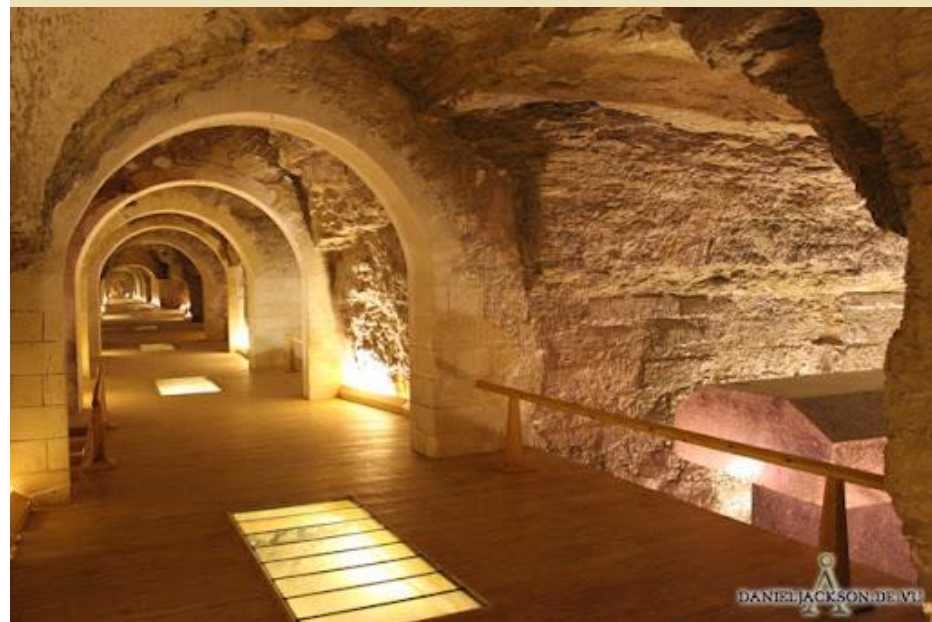
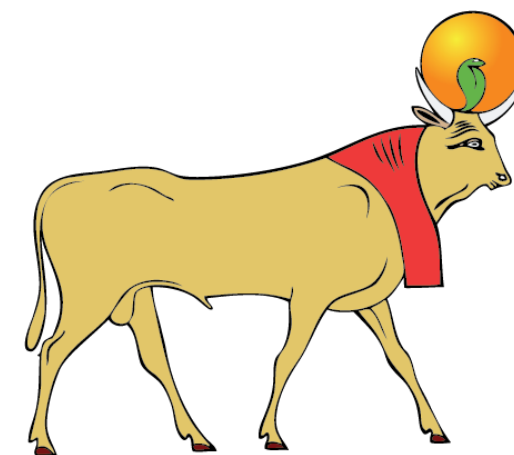
Serapeum v Sákkáře poblíž Džoserovy pyramidy založené za 18. dynastie – **podzemní pohřebiště býků**, posvátných zvířat boha Ptaha. Posvátný býk Ápis byl považován za ztělesnění jeho plodivé síly. Svatyně, v níž žil vždy jediný, speciálně vybraný býk, byla v Memfidě. Některé kamenné sarkofágy váží až 60 tun.

THE SERAPEUM OF SAQQARA

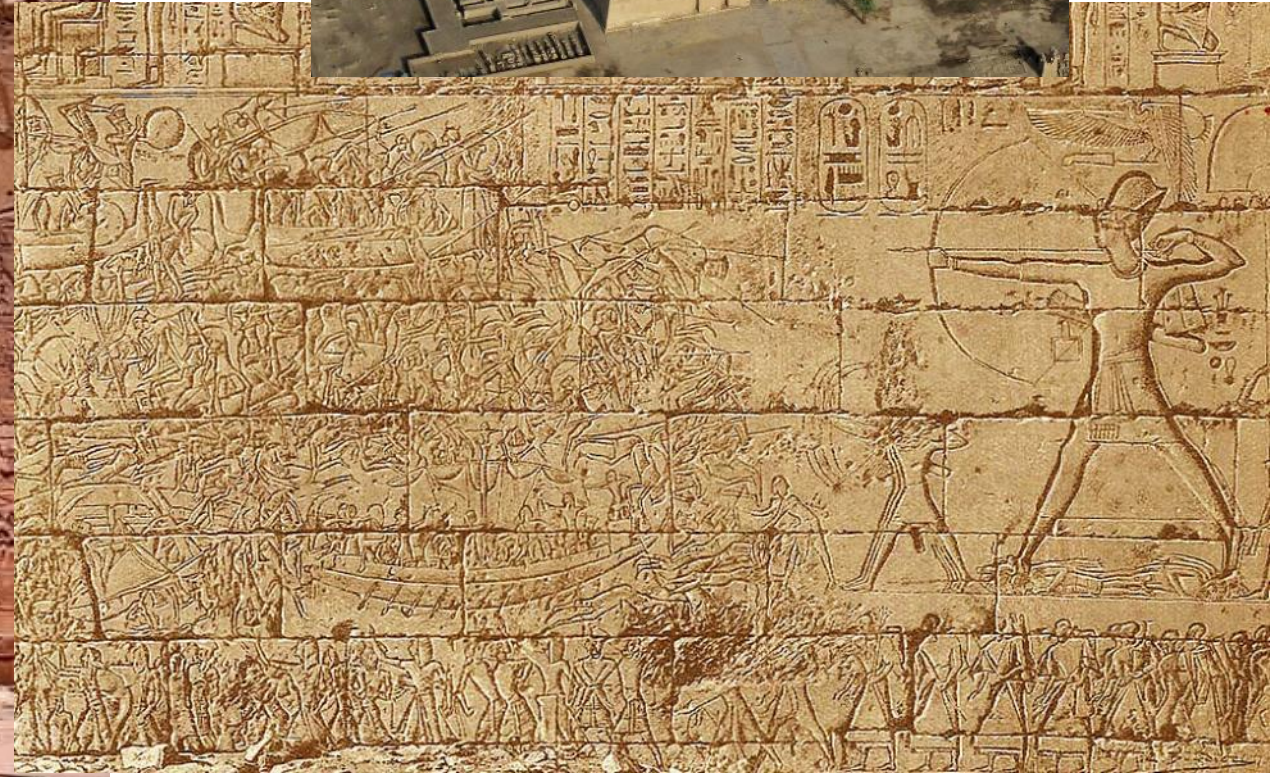
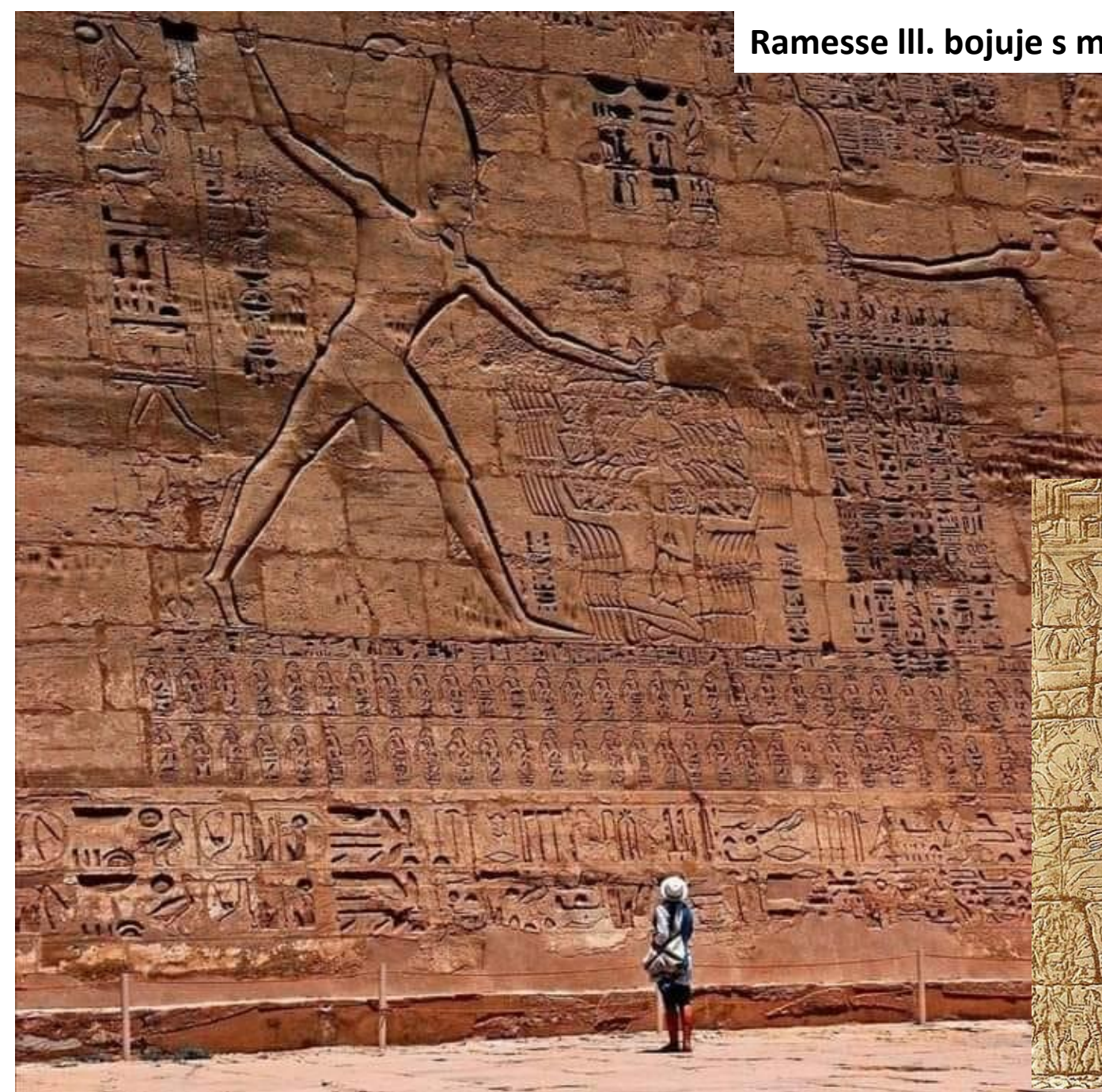
223 Meter / 732 feet

Gregor Spörri 2009

DANIEL JACKSON DE VI

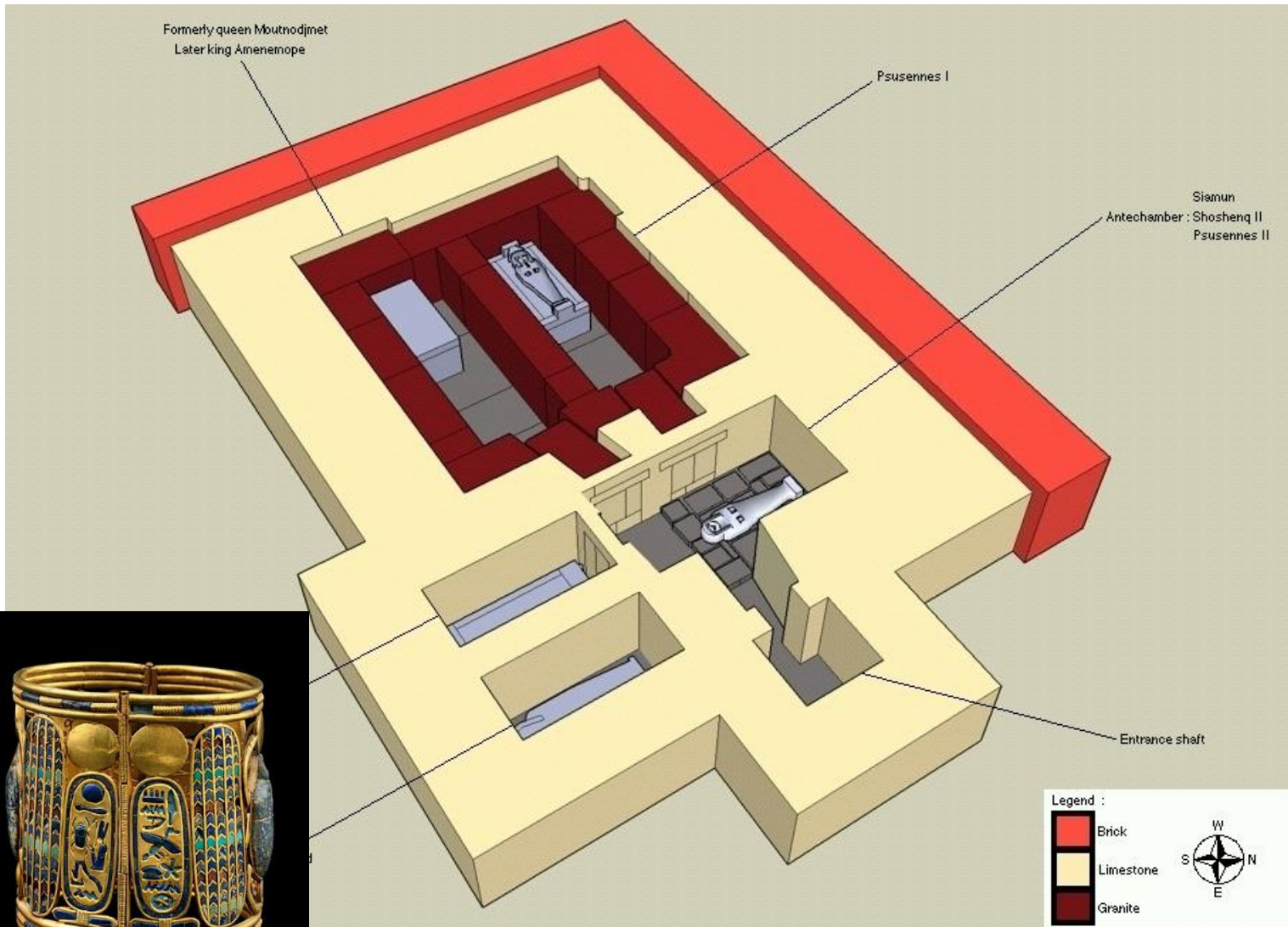
Ramesse III. bojuje s mořskými národy - chrám v Medínit Habu poblíž v Luxoru.

3. Přejchodná doba (cca 1070-665 př. n. l. / 21-25. dynastie)

- Egypt sice odolal tlaku mořských národů, ale za cenu celkového oslabení ústřední moci.
- Ke konci vlády Ramesse XI. byl Egypt fakticky rozdělen na dvě samostatná území – hranice na úrovni vstupu do Fajjúmské oázy.
- Výrazné posilování libyjského živlu (např. základ egyptské armády).
- Nová sídelní města např. Saje a Tanis v deltě Nilu.
- V politice a náboženství roste moc tzv. božské manželky Amonovi = v celibátu žijící kněžky boha Amona, zpravidla královské manželky nebo dcery, jejíž nástupnictví zajišťovala adopce. Byly oficiální hlavou Amonova božského státu, jenž zahrnoval Horní Egypt.
- Při drobení Egypta vznikl v oblasti 4. kataraktu silný núbijský stát (říše Kúš) s poegyptštěným obyvatelstvem i když odlišné barvy pleti a jazyka - jeho vládce Kašta založil 25. dynastii (cca 745 – 665 př. n. l.) = tzv. kušitská dynastie („černí faraoni“).
- V době vlivu Libyjců byli Kušité paradoxně „egyptštější než Egyptané“ – dokonce začali stavět pyramidy. Cítili se být dědici Staré říše a chtěli Egypt ovládnout ve jménu Amona.

Hrobka Tanis NRT III s vyznačenými pohřebními komorami - **Pasbachenniut I. a jeho následovníci (21. dynastie)** - po Tutanchamonovi druhý nejbohatší pohřební nález starověkého Egypta.

Nezvykle ztvárněný **stříbrný sarkofág** a **část pohřební výbavy faraona Šešonka II.**, spoluvládce Osorkona I. – opět nález z neporušené hrobky v Tanidě. Pozn. stříbro bylo vzácnější než zlato, což svědčí o příznivé ekonomické situaci na počátku vlády **22. dynastie**.

Pyramidy a zbytky Amonova chrámu – Súdán –
lokalita Gabal Barkal v oblasti 4. kataraktu.

Pozn. **kušitské pyramidy**, kterých se zachoval v porovnání s územím Egypta dvojnásobek jsou rozmístěny na 5 pohřebištích. Vznikaly v období cca 715 – 300 př. n. l. Mají výšku 6 – 30 m a sklon cca 70°.

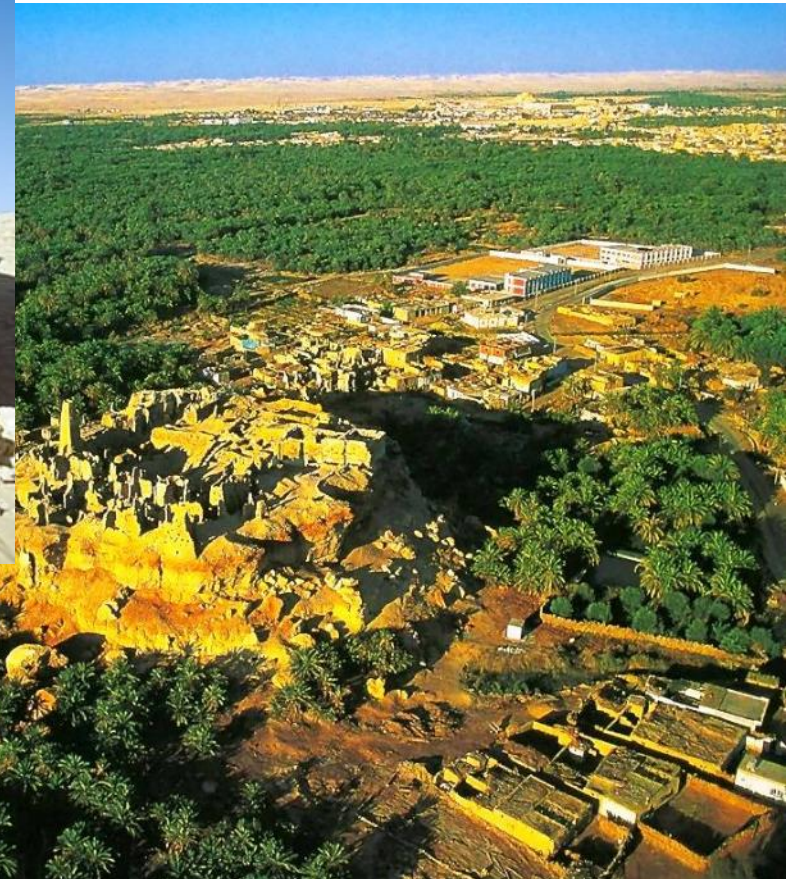
Pozdní doba (cca 665 - 332 př. n. l. / 26.-30. dynastie)

- **Poznání historie Pozdní doby lze opřít nejen o egyptské prameny** (např. Hérodotos).
- Opětovný **přechod k centralizované moci a silné kopírování vzorů Staré říše.**
- **Psammetik I. (664-610 př. n. l.) – založil 26. dynastii, tzv. sajská dynastie (664-525 př. n. l.) – vymanil se z područí Asyřanů, vedl obchodní a vojenskou spolupráci s Řeky, Féničany a Židy. Období vlády Psammetika I. a jeho syna Neka II. znamenala všestranný rozkvět a návrat ke slavným kořenům egyptské kultury – hovoří se o tzv. sajské renesanci.**
- **Egyptská vojska opět, i když nakrátko, operují od Palestiny po Mezopotámii, následně nastává období vojenských konfliktů s Babylónií (Nabukadnesar).**
- **Egypt zakládá obchodní stanice na řeckých ostrovech.**
- **Město Naukratis na jednom z nilských ramen - hlavní centrum zahraničního obchodu.**
- **Odpor egyptských vojáků vůči řeckým a židovským žoldnéřům – oddělené vojenské tábory.**
- **Pohřbívání v hrobkách, které známe jen z popisů (opět Hérodotos).**
- **Památky po sajské dynastii se v podmínkách delty zachovaly ve špatném stavu.**

Umístění sídelního města 26. dynastie - Sais (Saje)

Faraon Haibre (26. dynastie) - během vlády podpořil povstání Židů proti babylonskému králi Nabukadnezarovi. Po jeho nezdaru část Židů uprchla do Egypta, v armádě tak vzrostl počet židovských žoldněrů. **Chrám Ammonium v oáze Síwa** – místo bylo jednou z nejvýznamnějších věštíren starověkého světa. **Alexandr Makedonský** po dobytí Egypta věštírnu navštívil a byl zde prohlášen bohem, synem Amonovým.

Období 26. dynastie – bronzová socha kočky hrající si s jedním z jejích koťat a živícím další. Kočka spojovaná s bohyní Bastet byla v té době jedním z nejdůležitějších posvátných zvířat. Vznikla i řada pohřebišť kočičích mumií. Bronzové sochy nejsou v historii starověkého Egypta zcela běžné.

- Asýrie a Babylónie podléhá Perské říši a Egypt se proti této mocnosti snaží budovat alianci.
- První perská nadvláda (525-404 př. n. l.) – v roce 525 př. n. l. v bitvě u Pelúsia po zradě řeckých oddílů vítězí perský velkokrál Kambýses - zakladatel 27. dynastie.
- V rámci nadvlády byla zachována vnější podoba egyptské královské moci, fungovala spolupráce perského a egyptského úřednictva pod řízením perského satrapy (správce územní jednotky, tzv. satrapie) kontrolovaného dohledem tzv. „králových uší“ = tajné policie a byla zachovávána úcta k egyptskému náboženství. Úřední jazyky **aramejšтина i egyptština**.
- Problémem byla fyzická nepřítomnost faraona sídlícího kdesi daleko v Persepoli (Írán).
- V rámci perských armád se Egyptané účastnili řecko-perských válek (499-449 př. n. l.)
- Persie využívala egyptské řemeslníky.
- Období první perské nadvlády narušovaly vzpoury domácího obyvatelstva (vojáků, kněží).

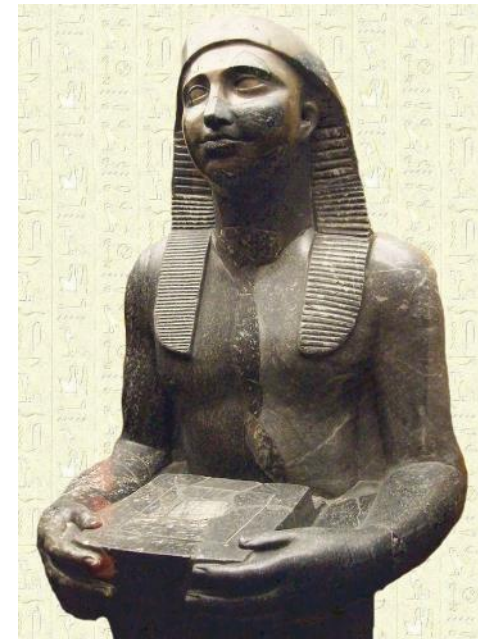

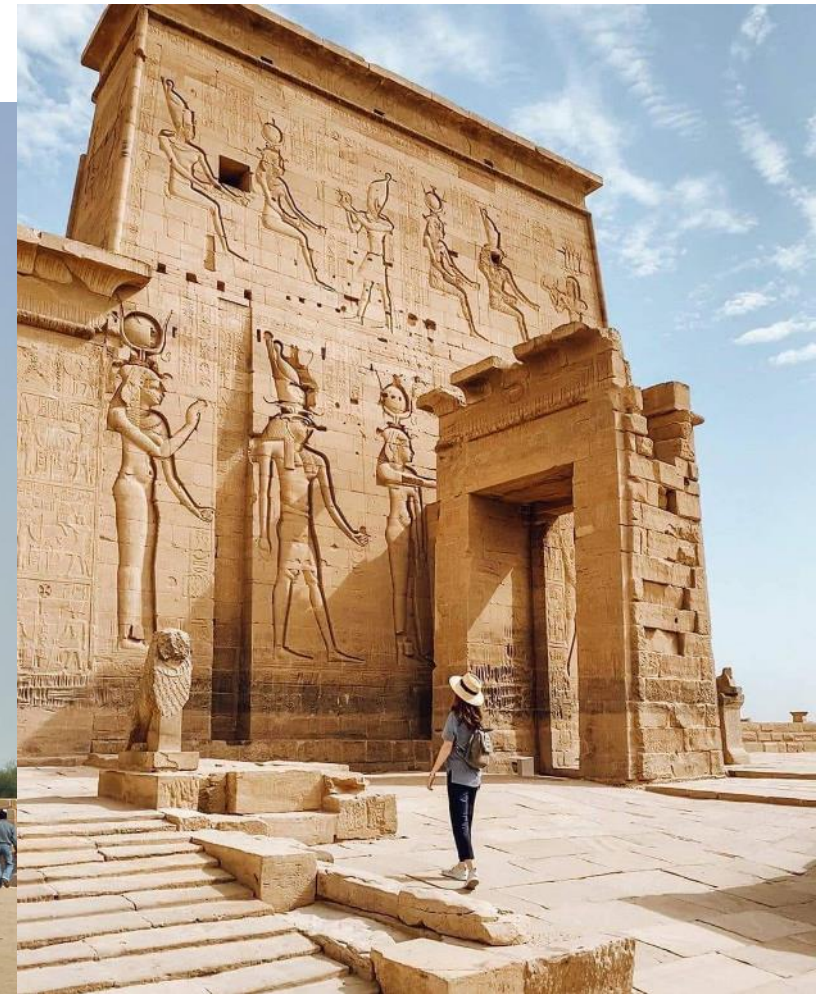
Kambýsés zajímá egyptského krále Psammetika III.

- **Období nezávislosti (404-343 př. n. l.)** – Amenardis – jediný panovník 28. dynastie, Nefarudž I. zakladatel 29. dynastie a Nachtnebef zakladatel 30. dynastie = **dynastie vojenských faraonů**, kteří čelili s řeckou podporou opakovaným útokům stále silné Persie = **šlo o poslední období samostatnosti v období egyptského starověku.**
- **Období vlády Nachtnebefa (380-364 př. n. l.)** a jeho dvou nástupců **se vyznačuje velkou stavební aktivitou a vznik významných děl výtvarného umění.** Tito vládci chtěli navázat na velké faraony „sajské dynastie“.

Nachtnebef (380-364 př. n. l.)
zakladatel poslední, 30. dynastie.

Chrám bohyně Eset (Isis) na nilském ostrově Fíle (Philae) - jeden z nejlépe zachovaných chrámů z období faraónského Egypta.

Byl vybudován kolem roku 370 př. n. l. za vlády faraona Nachtnebepa.

Bohyně Eset byla v období nadvlády Římanů považována za jedno z nejdůležitějších božstev. Její kult byl velmi silný i po přijetí křesťanství. **Uzavření chrámu za císaře Justiniána I. v roce 535 n. l. znamenalo oficiální konec egyptského náboženství.** Tomu však již roku 392 předcházela zákaz všech nekřesťanských náboženských obřadů na území Římského impéria, jehož byl Egypt tou dobou součástí. **V 60. letech 20. století, při stavbě Velké Asuánské přehrady, byl chrám přenesen na nedaleký ostrov Aglikia.**

**Období vlády faraona Nachtnebefa (380-364 př. n. l.) –
alej beraních sfing z chrámu v Karnaku.**

**Období vlády faraona Nachtnebefa (380-364 př. n. l.) -
alej sfing - 3 km dlouhá procesní cesta spojovala
chrámy v Luxoru a v Karnaku. Každá z přibližně 1350
sfing je opatřena faraonovým jménem.**

V období vlády posledního faraona 30. dynastie Nachthereheba jsou v Egyptě raženy první „domácí“ mince tzv. zlaté statéry.

- Druhá perská nadvláda (343-332 př. n. l.) – velkokrál Artaxerxés III. se zmocnil Egypta a on i jeho dva nástupci tentokrát zvolili vůči dobyté zemi velmi tvrdý postup včetně poškozování chrámů a jejich vylupování a ničení chrámových archivů.
- V roce 336 př. n. l. zahajují spojená vojska Řeků a Makedonců pod vedením Alexandra Velikého tažení proti Perské říši – početná, ale hůře organizovaná perská armáda nedokázala úspěšně čelit falangám těžkooděnců doprovázených jízdou.
- V roce 332 př. n. l. vstupuje Alexandros bez boje do Egypta, mnohými vítán jako osvoboditel.

Největšího rozsahu dosáhla Perská říše za Dáreia I. (550-486 př. n. l.)

Ptolemaiovská doba (cca 305 - 30 př. n. l.) – 21 vládců

- Příchodem Alexandra Makedonského přestává být Egypt (do zač. 19. století) samostatným národním státem a stává se součástí helénistického (řeckého) a později římského světa.
- Šlo o velký historický zlom, ale nikoliv zánik staroegyptské kultury.
- Alexandr se nechal v Memfidě korunovat faraonem a v deltě založil město Alexandrie, které se na cca 1000 let stalo hlavním centrem Egypta a kde je podle jedné z teorií i pohřben.
- Po jeho smrti propukly mezi jeho generály tzv. války diadochů (322-301 př. n. l.).

Alexandr Veliký (Alexandr III. Makedonský) 356-323 př. n. l. – král **Makedonie**, patrně nejúspěšnějším vojevůdcem celé lidské historie.

V Alexandrem podrobených zemích v následujících staletích probíhala řecká kolonizace a jejich osídlování. Tím **započala epocha helénismu**, která představovala kombinaci řeckých a orientálních kulturních vlivů.

Podlahová mozaika z tzv. Faunova domu v Pompejích, 313 x 582 cm, cca 100 př. n. l., zachycuje obraz bitvy u Issu - Alexandra Velikého proti perskému králi Dáreiovi III.

Rozhodující porážku utrpěla Perská říše od Alexandrových vojsk v bitvě u Gaugamél svedené roku 331 př. n. l. Alexandrova vítězná vojska poté vstoupila bez odporu do Babylónu.
Život Alexandra Makedonského ztvárnil např. režisér Oliver Stone ve filmu Alexandr Veliký z roku 2004.

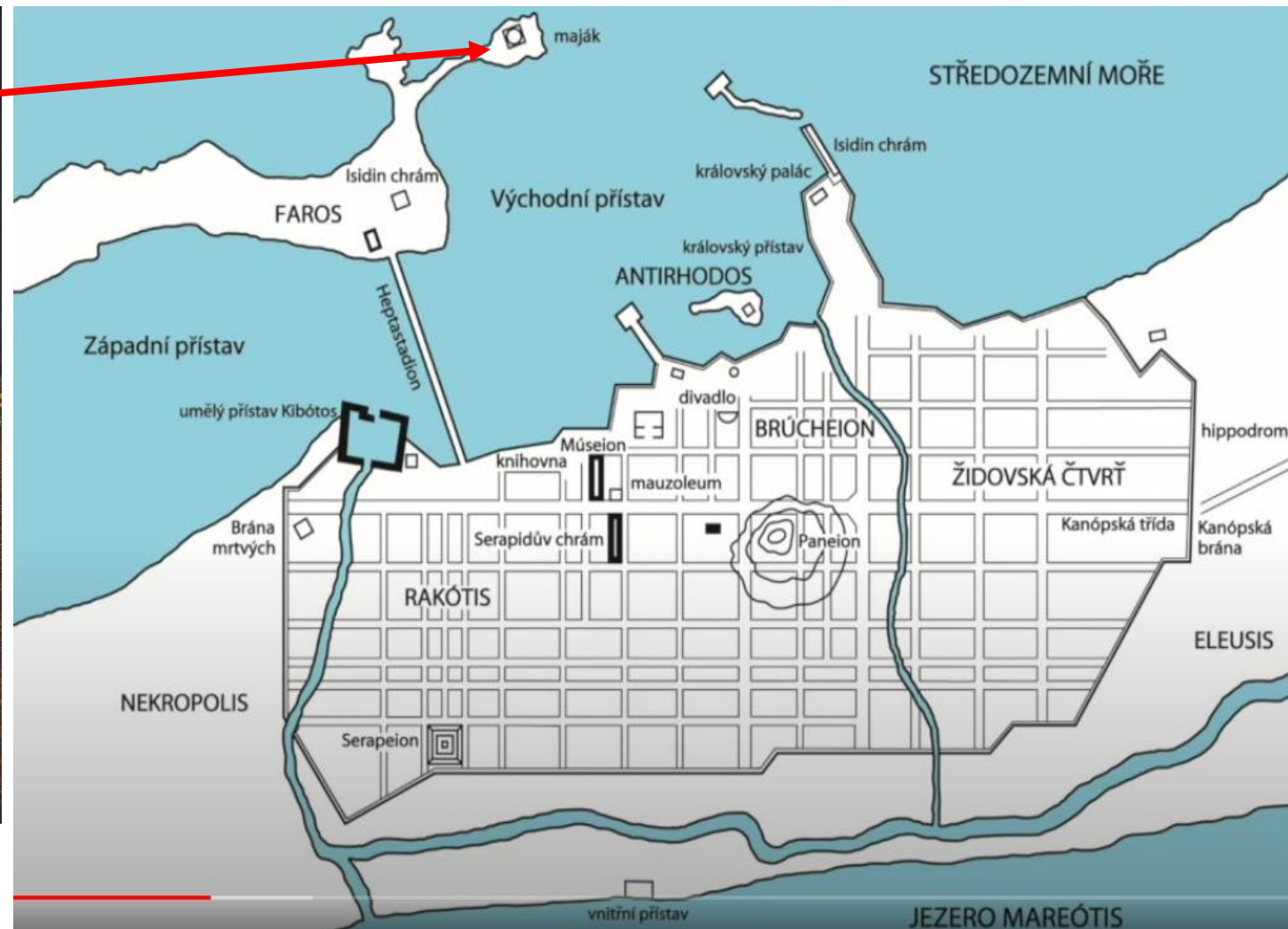
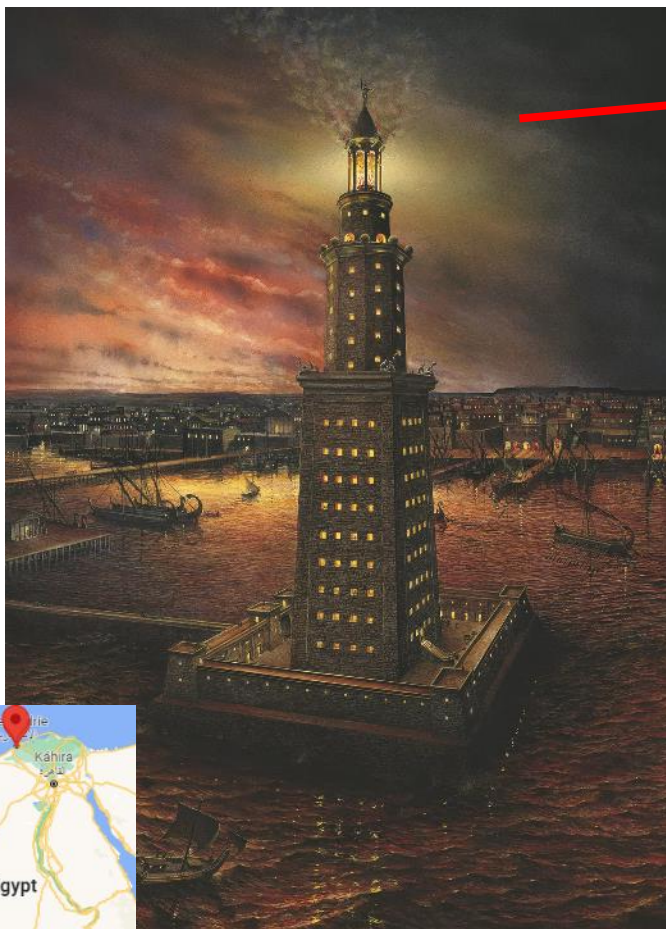

- Z válek diadochů (Alexandrových vojevůdců) vzešla pro starověký Egypt nejdéle vládnoucí dynastie s největším územním rozsahem.
- Jeden z vojevůdců, člen jeho osobní stráže a dosavadní satrapa, Ptolemaios, přijal v roce 305 př. n. l. egyptský královský titul – Ptolemaios I. Sótér (305-283 př. n. l.).
- Alexandrie byla nejvýznamnějším centrem řecké kultury – Ptolemaios I. zde mj. založil proslulou knihovnu a středisko věd Músaion – nejlepší učenci tehdejšího světa zde byly štědře podporováni (např. Archimédes či egyptský kněz Manethó).
- V Alexandrii byla např. sepsána tzv. Septuaginta, tj. první překlad Starého zákona do řečtiny.
- Většina starověkých staveb v Alexandrii podlehla zemětřesením.
- Rozhodující funkce v řízení státu obsadila makedonská a řecká vrstva.
- Státní držbou půdy a monopolem na obchod byl přejat egyptský hospodářský model.
- Množství půdy bylo zabráno a přiděleno kolonistům z řad vojáků.
- Zásadní posílení vojenské i obchodní námořní moci.
- Úředním jazykem řečtina a egyptština.
- Egyptské náboženství nebylo dotčeno.
- Následně byl prosazován synkretický kult boha Serápida.
- Hospodářský rozvoj přinesl vzestup populace na 7 milionů obyvatel.
- Počínaje Ptolemaiem II. dochází v této dynastii k blízkým příbuzenským sňatkům.

Rozsah helénistických říší po válkách diadochů kolem roku 300 př. n. l.

Po velkou část Ptolemaiovské doby byla hlavním soupeřem Egypta Seleukovská říše v Sýrii a Mezopotámii.

Alexandrie – nová světová metropole založená 331 př. n. l. na břehu Středozemního moře z kamene podle jednotného architektonického plánu. Cca 100 m vysoký maják na ostrově Faru byl považován za jeden ze 7 divů světa. Založena Alexandrem Velikým, se později jako sídlo Ptolemaiovců stala jedním z největších měst helénské civilizace. Z pohledu Řeků ovšem neležela v Egyptě, ale „u Egypta“. Ze staveb starověké Alexandrie se takřka nic nedochovalo.

- **Téměř tři století vlády Ptolemaiovců** lze rozdělit na tři úseky:
 - Ptolemaios I., II., III. (cca 83 let) – **Egypt je okázale bohatou světovou mocností s dosahem vlivu do Evropy**
 - Ptolemaios IV. – (VII. ?) VIII. (cca 106 let) – **období postupného vnitřního úpadku, vražd v rámci dynastie a četných domácích povstání, hlavní mocností Středomoří se stává Sýrie s hlavním městem Antiochií**
 - Ptolemaios IX.-XII. + Kleopatra VII. (cca 86 let) – **období naprosté závislosti na Římské říši**
- **Za Ptolemaia V.**, který nastoupil vládu jako dítě (viz Rosettská deska – rok 196 př. n. l.) vyvstalo reálné nebezpečí, že si Makedonie a Sýrie postupně rozdělí Egyptem dosud ovládaná území – **jako obhájce a garant egyptské samostatnosti se prozíravě projevuje Řím, který udržoval s Egyptem diplomatické vztahy. Vzájemně znesvářené helénské státy – Makedonie, Sýrie a Egypt podléhají úspěšné diplomacii i vojenské síle Říma (legie versus falanga).**
- **Ptolemaios XI. (80 př. n. l.)** – vychován v rodině římského diktátora Sully odkázal Egypt jako dědictví Římu. **Po vraždě své manželky a nevlastní matky byl 18 den své vlády zabit obyvateli Alexandrie – jeho smrtí vymřeli Ptolemaiovcí po meči.**
- **Ptolemaios XII. (80-51 př. n. l.)** s přezdívkou Bastard, byl nemanželským dítětem a **svou legitimitu vykoupil obrovskou částkou zaplacenou Římu. S manželkou, rodilou Egyptáňkou, měl mimo jiné Kleopatru VII. (obecně známá královna Kleopatra).**

Faraon Ptolemaios II. Filadelfos vládnoucí ve 3. století př. n. l. nechal vybudovat nový **přístav Beréniké** (dnešní město Ras Banás) pojmenovaný po jeho manželce. V době římské nadvlády nad Egyptem byl přestupní stanicí luxusního zboží z Indie, které se převáželo **do Alexandrie a odtud dál po moři do Říma**. **Obchodní lodě** na těchto trasách měly **délku až 60 m a výtlač 1000 tun**.

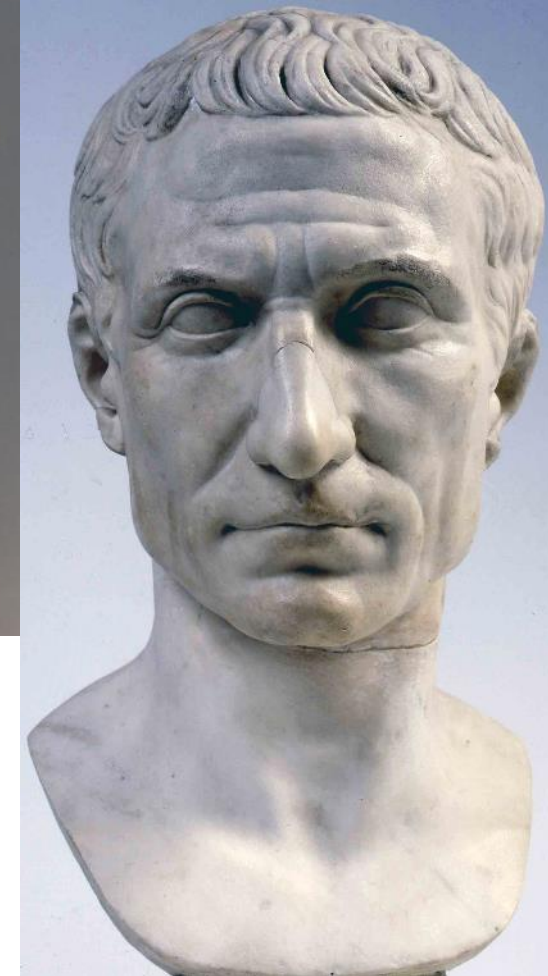
Hodnota jedné zdokumentované zásilky z Indie přinesla výtěžek za nějž se dalo koupit cca 400 ha kvalitní egyptské půdy!

Ptolemaios III. – v roce 243 př. n. l. dosáhl Egypt největší územní rozsahu

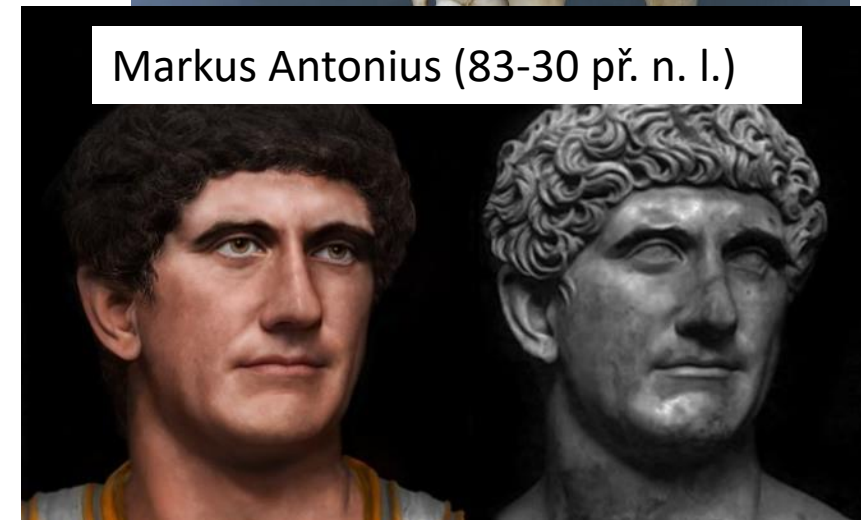
- Kleopatra VII. (51-30 př. n. l.) = obecně známá Kleopatra, nastoupila vládu v 18 letech a jednalo se o vzdělanou (např. ovládala několik jazyků Středomoří, dokonale se seznámila s dějinami Řeků a Římanů) politicky obratnou a patrně velmi charismatickou vládkyni.
- V roce 48 př. n. l. se setkává s Gaiem Juliem Caesarem, který podpořil její vládu proti odpůrcům. Z jejich vztahu se narodil syn Ptolemaios Cesarion, jediný Caesarův oficiální syn.
- Následně navštívila Kleopatra Řím a příznivci římské republiky pojali obavy o to, aby se po sňatku s Kleopatrou nenechal Caesar korunovat králem a aby se o budoucnosti Říma nerozhodovalo v Alexandrii ... v roce 44 př. n. l. je Caesar v senátu zavražděn.

- V roce 41 př. n. l. došlo k **setkání s Markem Antoniem** (2. triumvirát) a Kleopatra získala nového spojence (a milence) – **Antonius daroval královně a jejich společným potomkům velká území obsazená Římem – opět vyvstaly podobné obavy, jako v případě Caesara.**
- **V roce 31 př. n. l. došlo k námořní bitvě u Aktia** – po podivném a dosud nevyjasněném průběhu bitvy v níž zvítězilo Octavianovo loďstvo, spáchali Antonius a Kleopatra **sebevraždu.**
- **Octavianus (pozdější první římský císař Augustus) vstoupil 1. srpna 30 př. n. l. do Alexandrie - končí 3000 let faraonského Egypta - Egypt stal římskou provincií Aegyptus, ale osobitá kultura doznívala ještě dlouho.**
- Provincie jako **obilnice Říma** byla **výlučným osobním panstvím císařů,** kam měli **zakázány přístup římské vládnoucí špičky.**

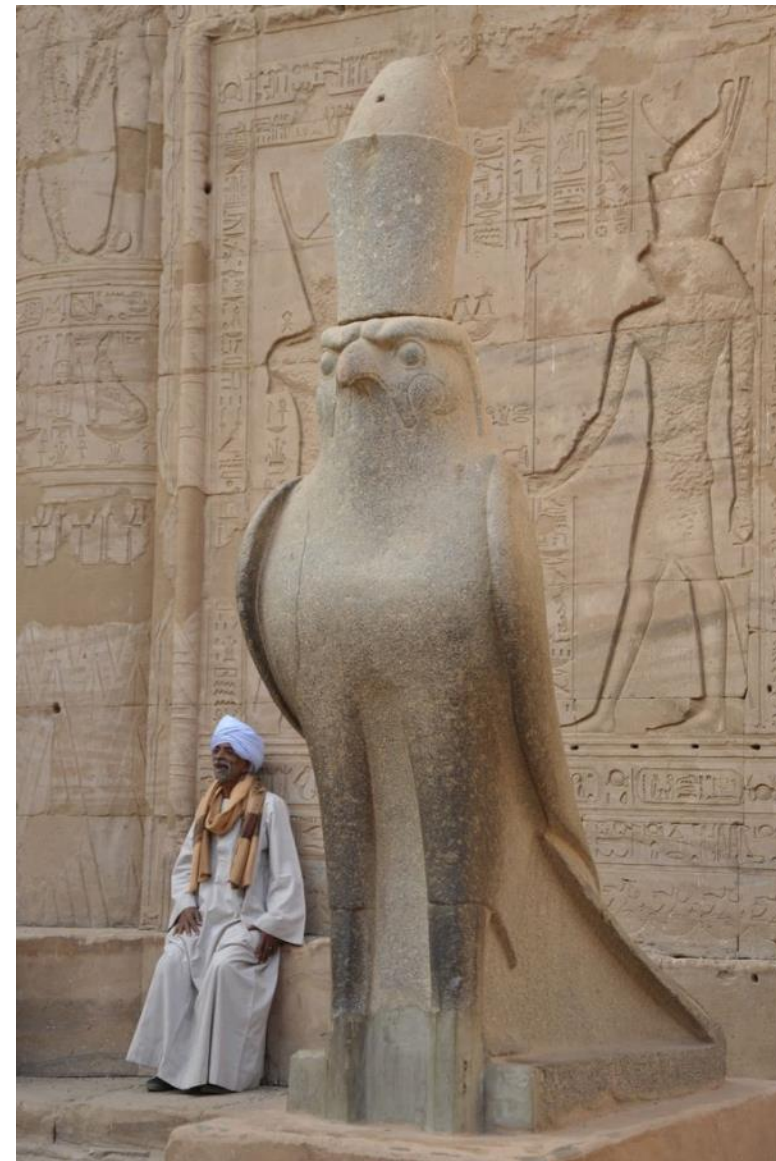
Gaius Octavianus (63-14 n. l.)

Markus Antonius (83-30 př. n. l.)

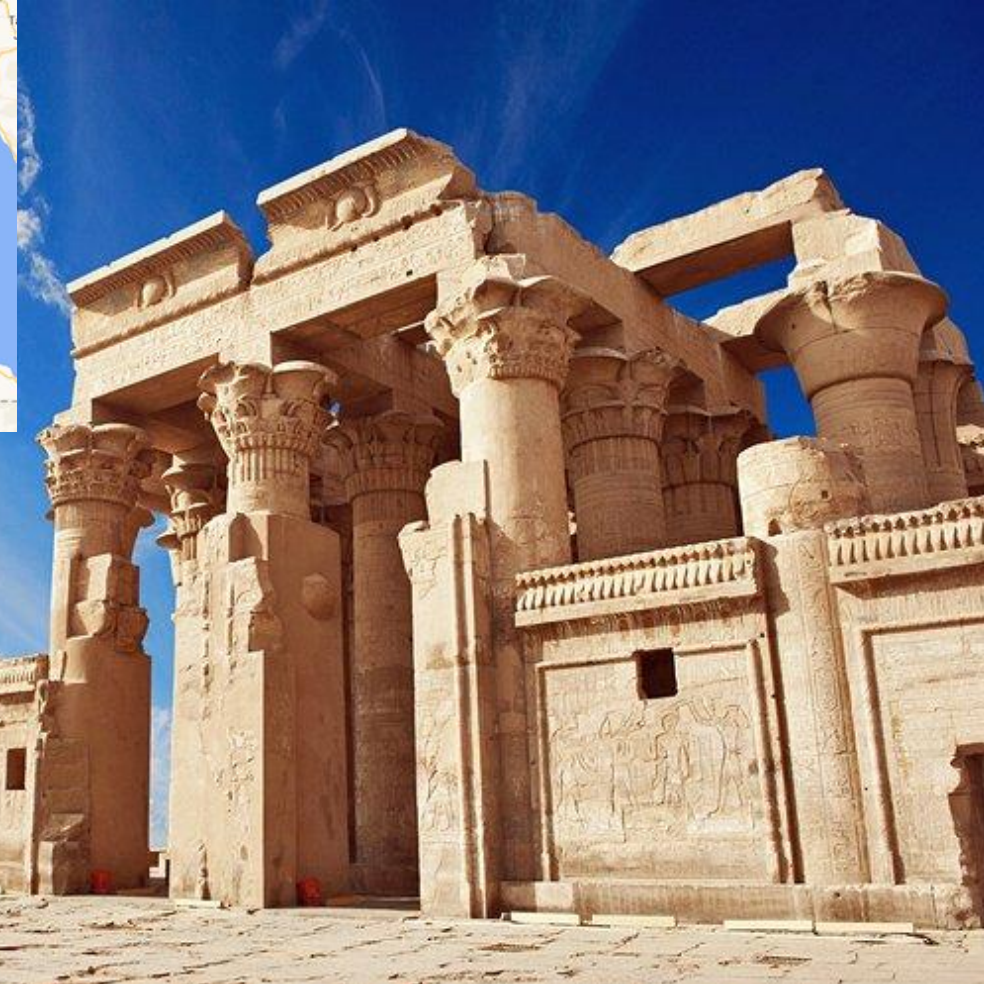
Chrám bohyně Hathor (nebeská kráva, živitelka bohů i lidí) v Dendeře postavený za Ptolemaia II.

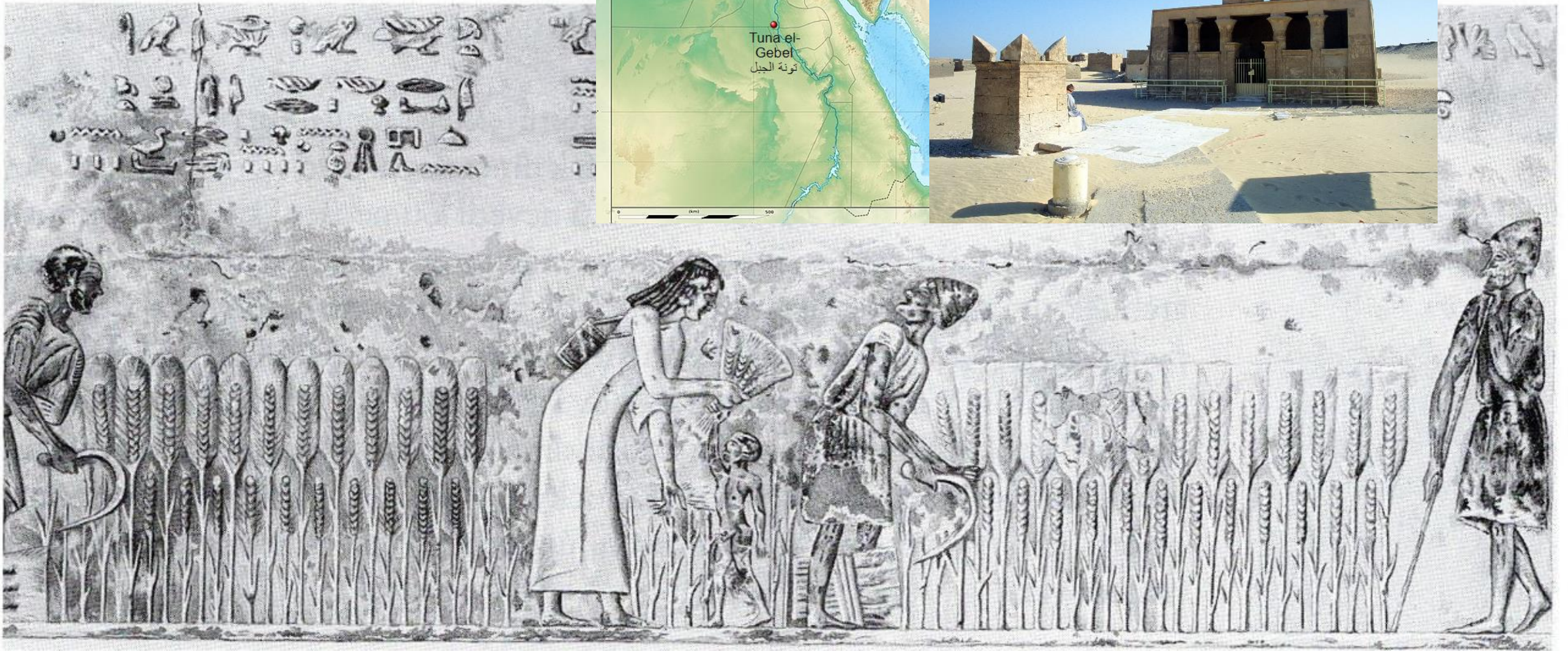

Chrám zasvěcený sokolímu bohu Horovi v Edfu jehož výstavba započala za Ptolemaia III. (246-222 př. n. l.) a trvala trval téměř 200 let. Jde o druhý největší chrám v Egyptě po Karnaku a jeden z nejlépe zachovalých.

Chrám Kóm Ombo jehož podoba pochází hlavně z Ptolemaiovského období. Byl zasvěcen dvěma bohům: Haruerovi se sokolí hlavou (jedna z forem boha Hora) a krokodýlímu bohu **Sobkovi**.

Hrobka velekněze Petosirida v Túna el-Gabal. Bylo pohřbeno 5 generací jeho rodiny, od 30. dynastie do Ptolemaiiovské doby. Výzdoba jedinečně kombinuje staroegyptské motivy se zobrazením v řeckém stylu.

Vliv staroegyptské kultury se v oblasti projevoval ještě staletí po ztrátě samostatnosti starověkého egyptského státu.

Katakomby Kom El Shoqafa v Alexandrii – podzemní pohřebiště které bylo v provozu od 1. do 4. st. n. l. je světově proslulé svou pohřební výzdobou mísící řecké, římské a egyptské umění.

V dubnu 2021 byly z Egyptského muzea v centru Káhiry byly ve slavnostním průvodu převezeny mumie 18 králů a 4 královen do nově otevřeného Národního muzea egyptské civilizace.

Egypt se ke své minulosti snaží přitáhnout návštěvníky z celého světa a vynakládá na to nemalé prostředky. [V XI. 2021 byla velkolepou slavností připomínající staroegyptský svátek *opet* otevřena alej sfing, která v délce 2,7 km spojuje chrámy v Luxoru a Karnaku.](#) Odkrýt alej starou cca 34 století trvalo řadu let a bylo při něm odstraněno mnoho budov včetně mešit.

**Velké egyptské muzeum (GEM) poblíž pyramid v Gíze, jehož stavba započala již v roce 2012.
Na otázku, kdy bude otevřeno, stále neznáme odpověď.**

Zdroje:

- <http://www.dejepis.com/>
- SHAW, Ian. Dějiny starověkého Egypta. 2. vyd. v českém jazyce. Přeložil Daniela FELTOVÁ. Praha: BB/art, 2010. ISBN 978-80-7381-860-9
- VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. Encyklopedie starověkého Egypta. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-306-0
- BURIAN, Jan a Pavel OLIVA. Civilizace starověkého Středomoří. Vydání třetí. Praha: Arista, 2020. ISBN 978-80-86410-79-1
- BAINES, John a Jaromír MÁLEK. Svět starého Egypta: kulturní atlas. Praha: Knižní klub, 1996. ISBN 80-7176-246-6
- POKORNÝ, Petr, ed. Afrika zevnitř: kontinentem sucha a věčných proměn. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2627-9.
- <http://ksv.upol.cz/txt/PSD.pdf>
- <https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/r/raphael/>
- <https://1igc0ojossa412h1e3ek8d1w-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2018/03/KAPPA3025427.jpg>
- <https://botany.cz/cs/ficus-carica/>
- https://www.figweb.org/Fig_wasps/Agaonidae/Agaoninae/Blastophaga/images/Blastophaga_psenes_JYR_habitus_lateral.jpg
- https://images-na.ssl-images-amazon.com/images/I/61J%2BQIVaHUL._AC_SX522_.jpg
- <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2006/cislo-11/prvni-obehluti-afriky.html>
- <https://tech.sme.sk/c/20186784/egyptolog-barta-otroci-a-pyramidy-to-je-nezmysel.html>
- <https://www.worldhistory.org/image/12990/map-of-ancient-egypt/?visitCount=12&lastVisitDate=2021-4-3&pageViewCount=66&interestGroup=Teacher>
- <https://www.worldhistory.org/uploads/images/4412.jpg?v=1617490802>
- <https://i.pinimg.com/originals/5e/72/20/5e72208ca45b4aa3a03fa801026c57bf.png>
- <https://www.thecollector.com/wp-content/uploads/2020/09/ptah-egyptian-god-statues-wall-fresco-featured.jpg>
- <https://traveltoeat.com/memphis-and-saqqara-living-and-dead-egypt/>
- By Giorgiop2 - Own work, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=9378702>
- [https://www.learnreligions.com/thmb/ljEUcWqY-gEE3um0GafkX_jt1Y=/2005x1128/smart/filters:no_upscale\(\)/painting-of-the-goddess-ma-at-from-the-tomb-of-nefertari-528773636-57d495585f9b589b0a9507c4.jpg](https://www.learnreligions.com/thmb/ljEUcWqY-gEE3um0GafkX_jt1Y=/2005x1128/smart/filters:no_upscale()/painting-of-the-goddess-ma-at-from-the-tomb-of-nefertari-528773636-57d495585f9b589b0a9507c4.jpg)
- <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2018/cislo-9/egyptsky-nuz-peseskaf.html>
- <https://paulturner-mitchell.com/cs/90821-mumii-faraonov-egipta.html>

- <https://en.wikipedia.org/wiki/Hedjet#/media/File:NarmerPalette-CloseUpOfNarmer-ROM.png>
- <https://line.17qq.com/articles/twwuewwax.html>
- https://live.staticflickr.com/3539/3437677785_fb0728e04d_b.jpg
- https://www.exploringart.co/wp-content/uploads/2020/11/King-Menkaura-Mycerinus-and-queen3_s.jpg
- <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/1999/cislo-11/incest-geneticke-zatizeni.html>
- <https://cz.pinterest.com/pin/255931191300506837/>
- <https://ferrelljenkins.blog/2020/03/12/ferrells-favorite-foto-36-egyptian-brick-making/>
- <https://i.pinimg.com/originals/74/f4/6f/74f46fb23fd357580d0d266b2bee74f8.jpg>
- <https://i.pinimg.com/originals/f6/3d/47/f63d47f59204694358f248eeb1b02f09.jpg>
- <https://www.dw.com/en/what-the-world-might-discover-from-the-king-tut-mask-restoration/a-18902096>
- <https://i.redd.it/i6or77hjsi721.jpg>
- <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/64859>
- <https://i.pinimg.com/originals/2a/0c/ac/2a0cacce1308abd80d340c4e4b671abe.jpg>
- <https://dam-13749.kxcdn.com/wp-content/uploads/2019/11/cropped-1-Banner.jpg>
- <https://i.pinimg.com/originals/6e/f3/a8/6ef3a8fdb22dfcfd1136c79cc29b23.jpg>
- <https://file.mahalo.cz/2013/03/chram-v-abu-simbel.jpg>
- <https://i.pinimg.com/originals/b8/ac/b8/b8acb8833d5e91532e6a1ee737ffe17a.jpg>
- <http://www.samj.org.za/index.php/samj/article/view/5916/4347>
- <https://www.turistika.cz/mista/der-el-medina/foto?id=290942>
- <https://www.worldhistory.org/img/r/p/500x600/6880.jpg?v=1600412402>
- <https://i.imgur.com/6DVq0GK.jpg>
- <https://tripspoiler.com/wp-content/uploads/2021/04/western-desert-egypt-2-1.jpg>
- <https://i.pinimg.com/originals/e0/43/94/e043948028ca55b9f2b3505da6e40598.jpg>
- <https://discoveringegypt.com/ancient-egyptian-kings-queens/pepi-ii-and-the-dwarf/>

- <https://en.wikipedia.org/wiki/Hedjet#/media/File:NarmerPalette-CloseUpOfNarmer-ROM.png>
- http://maritimehistorypodcast.com/wp-content/uploads/2014/05/2907606368_dddeee79df_o.jpg?x70249
- https://live.staticflickr.com/8295/7834262994_495a57b413_b.jpg
- <https://www.flickr.com/photos/jankunst/23467125736/sizes/l/>
- <https://pt.maps-egypt.com/img/1200/egito-pir%C3%A2mides-mapa.jpg>
- https://scontent-prg1-1.xx.fbcdn.net/v/t1.6435-9/185198080_813348492930134_8693535042782705966_n.jpg?_nc_cat=102&ccb=1-3&_nc_sid=730e14&_nc_ohc=FwWGU7QYw9oAX8ROC67&_nc_ht=scontent-prg1-1.xx&oh=00e2a61315e45ca8a6890838f1bf1062&oe=60C3A4EB
- <https://www.facebook.com/Achnaton-a-Nefertiti-faraoni-Slunce-199158380142888/photos/3687749324617092>
- https://scontent-prg1-1.xx.fbcdn.net/v/t1.6435-9/135245106_3636571963068162_5679547599320520049_n.jpg?_nc_cat=103&ccb=1-3&_nc_sid=8bfef9&_nc_ohc=9VZZirGoHZIAX8-W4Px&_nc_ht=scontent-prg1-1.xx&oh=eaec5f75eeacfb2092ce118890d66fd&oe=60C31A67
- <https://i.pinimg.com/originals/f7/fa/82/f7fa82b82f2d0552bb2ea2e1c10b2803.jpg>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1a/Shabti_of_Khabekhnet_and_lineferty_MET_DT202025.jpg
- <https://i.pinimg.com/originals/02/0b/0a/020b0a25a8678fecc318d72e2ff5d830.jpg>
- <https://www.facebook.com/AncientEGYPT2017/photos/a.455928327842459/1570392543062693/?type=3>
- <https://www.facebook.com/AncientEGYPT2017/>
- <https://www.facebook.com/AncientEGYPT2017/photos/a.455928327842459/3540275862741008/>
- <https://www.facebook.com/AncientEGYPT2017/photos/a.455928327842459/3537366519698609/>
- <https://www.facebook.com/AncientEGYPT2017/photos/a.455928327842459/3523004507801477/>
- Autor: Marc Ryckaert (MJJR) – Vlastní dílo, CC BY 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=19116072>
- <https://www.facebook.com/AncientEGYPT2017/photos/a.455928327842459/3520374874731107/>
- <https://www.facebook.com/AncientEGYPT2017/photos/a.455928327842459/3506430396125555/>
- <https://www.facebook.com/AncientEGYPT2017/photos/a.455928327842459/3505502419551686/>
- <https://www.facebook.com/AncientEGYPT2017/photos/a.455928327842459/3501428556625739/>
- <https://www.facebook.com/AncientEGYPT2017/photos/pcb.3565342026901058/3565341746901086/>
- <https://www.facebook.com/AncientEGYPT2017/photos/a.455928327842459/3564663440302250/>

- <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/544888>
- <https://www.blackwoodconservation.org/wp-content/uploads/2019/06/Map-Roman-Nile-697x1024.jpg>
- <https://i.pinimg.com/originals/16/64/05/1664059bec135926f667266b1324a7ea.jpg>
- <https://pbs.twimg.com/media/D7II-pRXoAAgI4 .jpg>
- <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4b/Scarabaeidae - Scarabaeus sacer.JPG>
- https://live.staticflickr.com/8664/28486691625_43f1b817d2_b.jpg
- <https://i.pinimg.com/originals/b7/2e/0b/b72e0b9a4084ac640e784432f3925bd2.jpg>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a0/Jewel_Osiris_family-E_6204-IMG_0641-gradient.jpg/1200px-Jewel_Osiris_family-E_6204-IMG_0641-gradient.jpg
- By Captmondo - Own work (photo), CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=12112884>
- <https://www.novinky.cz/cestovani/clanek/je-starsi-nez-egyptska-rise-tajemstvi-velke-sfingy-neda-spat-ani-expertum-40327664>
- <https://cz.pinterest.com/pin/310818811768891843/>
- <https://www.egypttoursplus.com/wp-content/uploads/2014/04/Ram-headed-sphinxes-in-Karnak-Temple-Luxor.jpg>
- <https://www.suenee.cz/sfinga-a-zub-casu/>
- <https://www.grandauctions.co.uk/auction/french-marble-striking-mantel-clock-and-garnitures-in-the-egyptian-revival-manner-late-19th-century>
- https://www.google.com/search?q=Egyptian%20death%20court&tbm=isch&hl=cs&tbs=isz:l&sa=X&ved=0CAIQpwVqFwoTCLDxrKPF4_ECFQAAAAAdAAAAABAC&biw=1903&bih=937#imgrc=s8JekRCZgRd93M
- Autor: Jeff Dahl (diskuse · příspěvky) – Vlastní dílo, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3306905>
- Autor: User:AtonX – Image:Aten.JPG, CC BY 2.5, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1527659>
- Autor: Marc Ryckaert (MJJR) – Vlastní dílo, CC BY 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=19116072>
- <https://www.ceskaliteratura.cz/translat/kmrtvych.htm>
- <https://hurghadadailytours.com/wp-content/uploads/2019/02/Photo-Aug-23-2016-429-PM.jpg>
- Autor: Rama – Vlastní dílo, CC BY-SA 2.0 fr, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4011525>
- <https://i.ytimg.com/vi/Pe1RyMK3Sa8/maxresdefault.jpg>
- https://cdn.knihcentrum.cz/98519082_pribeh-civilizace-1.jpg
- http://www.narmer.pl/groby/qaab_en.htm

- https://www.donsmaps.com/images35/img_9289armjewellerysm.jpg
- http://www.penn.museum/sites/expedition/files/2006/07/egypt_map.jpg
- https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/1088837/mod_resource/content/1/lpuver_Vachala.pdf
- https://www.researchgate.net/figure/Built-area-of-the-known-mortuary-temples-of-the-Old-Kingdom-kings-compared-to-the-area_fig3_231872338
- https://www.researchgate.net/figure/Overview-of-the-pyramid-platforms-size-Pyramid-Size-of-the-base_tbl1_231872338
- <https://www.crystalinks.com/GP-Schematic800.jpg>
- <https://collectionapi.metmuseum.org/api/collection/v1/iiif/591284/1449440/restricted>
- <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/544450>
- https://live.staticflickr.com/65535/7739341402_8205130394_b.jpg
- https://www.worldhistory.org/Middle_Kingdom_of_Egypt/
- <https://www.nms.ac.uk/media/1161810/egyptianstatuette.jpeg?width=525&height=700>
- https://madainproject.com/avaris_statue
- <https://i.pinimg.com/originals/cb/ec/0b/cbec0b5a99b9f50c7b7b655d675362b4.png>
- <https://i.pinimg.com/originals/0d/ab/02/0dab02f9f2e96b2e86f5296cadfc8467.jpg>
- <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/544211>
- <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2004/cislo-6/jeste-jednou-k-otazce-exodu.html>
- <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2010/cislo-11/jak-vypadal-faraon-achnaton.html>
- https://1gr.cz/fotky/lidovky/07/111/nesd/SVO1edb6c_tutanchamon.jpg
- Autor: Near_East_topographic_map-blank.svg: Sémhur derivative work: Ikonact – Near East topographic map-blank.svg for the background map This map for the information, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=28358963>
- CC BY-SA 2.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=181205>
- <https://dynamic-media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-o/16/59/6b/05/entrance-to-queen-nefertari.jpg?w=1200&h=-1&s=1>
- <https://www.wnd.com/files/2017/01/EgyptRocksGetty.jpg>
- <https://www.realegypt.com/wp-content/uploads/2018/10/MinyaTel-El-AmarnaBeniHassanTuna-El-gebel-El-Ashmonin-381-1024x683.jpg>
- https://www.youtube.com/watch?v=n_iNpB_bf5Q
- https://is.muni.cz/th/kkrmx/Zena_ve_starem_Egypte_socialni_postaveni.pdf

- Autor: Neithsabes – travail personnel / Google Sketchup and Graphic Converter, CC BY 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3881425>
- https://madainproject.com/content/media/collect/karnak_temple_9182.jpg
- <https://www.worldhistory.org/uploads/images/584.jpg?v=1625633102>
- <http://s3.thingspic.com/images/TH/UWywGXPZBQTmbqixKDRRwskC.png>
- http://4.bp.blogspot.com/_lj7z4HxCG8I/TDwpLoYX8RI/AAAAAAAAABII/s5GiTbqiJZU/w1200-h630-p-k-no-nu/Karnak_alej_sfing.jpg
- Autor: Diadochen1.png: Captain_BloodDiadochi IT.svg: Luigi Chiesa (talk) This vector image includes elements that have been taken or adapted from this file: Battle icon gladii.svg.derivative work: Homo lupus – Vlastní dílo; The Macedonian Empire, 336-323 B.C. AND Kingdoms of the Diadochi in 301 BC and 200 BC. Historical Atlas by William R. Shepherd, 1911. Courtesy of the University of Texas Libraries, The University of Texas at Austin., CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=31138196>
- https://res.cloudinary.com/dk-find-out/image/upload/q_80,w_1920,f_auto/l_pharos_36d_kw500_c_rfcr1l.jpg
- Autor: Bernard Gagnon – Vlastní dílo, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5684677>
- <https://www.pravaha-elixirs.com/wp-content/uploads/2019/01/Hathor-1.jpg>
- <https://i.pinimg.com/originals/b4/7b/e5/b47be59947b75f9aa60740e4206afcb8.jpg>
- Autor: Hedwig Storch – Vlastní dílo, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5840633>
- https://twitter.com/atomasi_/status/1355860423862587394
- <https://assets.bwbx.io/images/users/iqjWHBFdfxIU/isZ88ulj09TU/v1/-1x-1.jpg>
- <https://www.atelier-brueckner.com/en/press/grand-egyptian-museum-logo-launch>
- <https://ca.egypttoursportal.com/2021/04/The-National-Museum-of-Egyptian-Civilization-NMEC-Egypt-Tours-Portal.jpg>
- <https://nmec.gov.eg/>
- <https://grandegyptianmuseum.org/news/>
- https://is.muni.cz/th/kkrmx/Zena_ve_starem_Egypte_socialni_postaveni.pdf
- Autor: Jan Polák – Vlastní dílo, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=18487157>
- <https://www.holidaysatw.com/2021/11/live-opening-of-avenue-of-sphinxes-in.html>